

652/
1971/2

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

1 9 7 1 5

3. ლორია — განცდილი და თვალნახული მოთხრობა	3
4. დავითაძე — გუხა ლექსი	13
5. მუხამია — ერთი ისეთი... ლექსი	19
6. სოფორია — ვაბუკიძე მოთხრობა	21
7. რეჟვა — ვარუდილა ვარადა ლექსი	43
8. სალუშვაძე — თეას წიგნი ლექსი	45
9. ხუროძე — ორი ნოველა	47
10. სეიდოშვილი — სახლი მო- რჩილებიდან ლექსი	52
11. მელია — ლექსები	54
12. ანანიძე — ლექსები	57
13. ჟონია — მამულაძეთის სტუმარი ნარკვევი	53

წ ე რ ი ლ ე ბ ი

5. დუშაბაძე — ლენინი დედა- დანის წინააღმდეგ ლიტე- რატურაში	71
6. ჯონია — გაუპირობის ტრა- დიცია აჭარაში	85

წიგნების მიმოხილვა

1. ჩავლიშვილი — საპირო წიგნი	89
---------------------------------	----

სატირა და იუმორი

3. დარჩია — ო, ეგ ფეხბურთი!	92
-----------------------------	----

ლიტერატურულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური
შურობა

საქართველოს საგოთა
მწერლების კავშირისა და
აჭარის განყოფილების
ორბანო

გ ა თ უ მ ი — 1971

საქმეგებრი — ოქტომბერი

რედაქტორი ა. შონია

სარედაქციო კოლეგია: ნ. ახვლედიანი, მ. ვარშანიძე (პ. მე.
მდივანი), პ. ლორია, აღ. ჩავლეიშვილი, ფრ. ხალვაში

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21.

ტელეფონები: რედაქტორის — 33-71, პ/მგ. მდივნის — 33-72.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 27.10. 1971 წ., საბეჭდი 6, საგამომცემლო 5 თაბახი.

შეკვეთის № 4244, ემ 00246, ქაღალდის ზომა 60X90, ტირაჟი 2.040.

* * *

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო
კომიტეტის მთავარპოლიგრაფმრეწვის ბათუმის სტამბა № 9
(ლუქსემბურგის, 22).

პაკიან ღოკია

განცდილი და თვალნახული

ცნობილ ქართველ მწერალს პარმენ ღორიას შეუსრულდა სამოცდათხუთმეტი წელი. ეს თარიღი სიუვარულით აღნიშნა ჩვენმა საზოგადოებრიობამ. მრავალრიცხოვანმა მკითხველმა მადლიერების გრძნობა გამოხატა მწერლისადმი, რომელმაც ქართულ ლიტერატურაში ერთ-ერთმა პირველმა ფართო მხატვრულ ტილოებზე ასახა აქარის მძიმე წარსული, სახელოვანი რევოლუციური ბრძოლების რომანტიკა, ახალი საზოგადოების მშენებელთა ცხოვრება და შრომა.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების აქარის ორგანიზაცია და უშუალოდ „ქოროხის“ რედაქცია მხურვალედ ულოცავენ პარმენ ღორიას დაბადების სამოცდათხუთმეტი წლისთავს და უსურვებენ ხანგრძლივ სიცოცხლეს, ნაყოფიერ შემოქმედებით შრომას ჩვენი მწერლობისა და ხალხის საკეთილდღეოდ.

მკითხველებს ვთავაზობთ პ. ღორიას ავტობიოგრაფიული ხასიათის მოთხრობას.

I

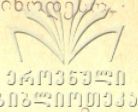
თმას ჭადარა მოერია, მუხლებს სისუსტე, თვალები შუშებს იშველიებენ.

შემოდგომის მიწურულია, ალბათ მალე დადგება ზამთარი და...

ამ დროს იწყებს ადამიანი საკუთარი შრომით მონაგარის შეჯამებას.

ბედნიერია ვინც თავის ნაამაგარს დაჰხარის, ვისაც უანგაროდ უშრომია და ბრძოლის დროს მოძმეს არ გამოშლია.

იცხოვრე ისე, რომ სიბერის უკან მოხედვის არ გეწონოდეს.
არის ხატქვამი.

დავიკვებნი, რომ ამ შემთხვევაში პირნათელი ვარ.

უბრალო კაცის შვილს, უბრალოდ და პატიოსნად მიცხოვრია და მი-
მუშავნია, დაჯვასთანაც ვმდგარვარ, ჩარხთან, ამწესთან, სიმინდისა და ქე-
რის ყანაც მითოხნია და მიმკია, საძმომ მოსავალიც ამიღია და გამიყვია.

ომშიაც გყოფილვარ, ომში, სადაც მხოლოდ ადამიანის მოსპობაზე ფი-
ქრობენ.

და მიფიქრია: ნეტავ რა მინდა ამ უბრალო ქართველ ბიჭს ერაციისა
და სიოჩის მასადგომებთან? რად უნდა ვხოცოთ ერთიმეორე მე და ან-
ტონიიდან მოსულმა თურქმა?

მიფიქრია და მისვრია მისკენ. ასევე უფიქრია მასაც და უსვრია ჩემს-
კენ.

ეროვნული განსხვავებულობაა მიზეზი თუ სარწმუნოება?

დიდ ქარხანაში ვმუშაობდი. რამდენიმე ათასი კაცი სხვადასხვა სამუ-
შაოთი ვიყავით დასაქმებული და ერთი ვინმე დიდი კაპიტალისტის სიმ-
დიდრეს გქმნიდით.

ნაირნაირი ვიყავით ეროვნებითა და სარწმუნოებით: რუსი, ქართვე-
ლი, სომეხი, თათარი, თურქი... ერთმანეთს ვშველოდით მძიმე ტვირთის
წამოწევაში.

საადუშლო კრებებზედაც ასე ერთსულოვნად ვიკრიბებოდით სხვა-
დასხვა ერის შვილები, ერთმანეთს ძმას და მეგობარს ვუწოდებდით და გა-
უმადლარი მექარხნის წინააღმდეგ შეთქმულებას ვამზადებდით.

ერთი გზა გვქონდა, ერთი მიზანი

„ზურგი ვაქციოთ ძველ ადამ-წესებს, ჩამოვიბერტყოთ ფეხზე ეიო
მტვერი“ სხვადასხვა ენაზე, მაგრამ ერთ ჰანგზე ვმღეროდით ყველა და
პროლეტარებს მოვუწოდებდით შეერთებისაკენ.

მაგრამ...

ერთ დღეს, დილით... ქარხნის საყვირის ხმაზე შეკრებილებმა გა-
ვიგეთ, რომ დაიწყო ომი, ომი უნგრეთთან, ავსტრიასთან, გერმანიასთან,
თურქეთთან...

და სარწმუნოება და ეროვნება იქცა საბაბად ერთმანეთის ხოცვა-
ჟლეტისა.

მართლა ეროვნება და სარწმუნოება გვახოცვინებდა ერთიმეორეს?

თუ ასე იყო, რატომ ქარხანაში ერთად შრომისას ასე გვიყვარდა და
ვაფასებდით ერთმანეთს?

რთული საკითხია, ძნელი ამოსაცნობი.

მე თვითონ რაც საკუთარი თვალთ მინახავს და განმიცდობი-
ბიდან ორიოდ ეპიზოდს მოგიყვებით.

11

ბაიაზეთის მისადგომებთან გაცხარებული ბრძოლა გაჩაღებული, პირველად ეღებულობ მონაწილებას ომში თვრამეტი წლის ჭაბუკი.

არც წინასწარი მომზადება, არც საამისო გამოცდილება გამაჩნია, მაგრამ მებრძოლი ვარ და განკარგულების შესრულებას უნდა შევეწირო.

და ერთხელ დაგვევალა მახლობელი გორაკის დაზვერვა. უნდა შევეიტყოთ რა ძალას ემყარება მოპირდაპირე, რა ტექნიკა აქვს, რა იარაღი, როგორმე ერთი მოენეც ჩავიგდოთ ხელში.

ხუთნი ვართ. ერთი უფროსია.

მივიღვართ. ვეხამებით ადგილმდებარეობას. ვსარგებლობთ ღამის სიბნელით და მუხლამდე თოვლში მივაბიჯებთ.

შორს. მიღმა მოპირდაპირის სანგრებს ვამჩნევთ. აქა-იქ კვესივით ჩამოჰრავს რაღაცა და ნაპერწკალი სიბნელეს გაჰკვეთს.

ფრთხილად! — გვანიშნებს უფროსი. — მივიდეთ, დაზვერვით და გამოვიპაროთ! — ჩურჩულთ გვეუბნება იგი და მუცლით მიხობავს.

ჩვენც უფროსს ვბაძავთ, მივიწვევთ წინ, მაგრამ...

წინააღმდეგობის გაწევაც ველარ მოვასწართ, ისე მოულოდნელად დაგვესხა მოპირდაპირის მცირე რაზმი და სხვის დასაზვერავად გასულები თვითვე მოვხვდით შემოჭრილ მზვერავთა ხელში.

— ჩანაშ! — ამოგვიდგნენ აქეთ-იქიდან ასკერები და ხელებგაბაწრულები წაგვათრიეს.

ესეც შენი დაზვერვა!

რას გვიზამენ? როგორ მოგვექცევიან?

— დამუწადით, ენა ჩაიგდეთ, გაუძლით ყოველგვარ წამებას და ჩვენი ჯარების განლაგებისა და შეიარაღების შესახებ არაფერი წამოგცდეთ! — პირის აკრამდე მოასწრო უფროსმა ჩვენი გაფრთხილება.

ძალას ყველაფერი შეუძლია. ეს ხუთი ახალგაზრდა მებრძოლი ისე გაგვკოჭეს და წაგვათრიეს, რომ წინააღმდეგობის გაწევაც ვერ შევძელით.

ეს, ალბათ, წამების დასაწყისია. მთავარი იქ იქნება, სადაც მიგვიყვანენ, სადაც ჩვენი დაკითხვა იწარმოებს. ამის შიშით გული მიგვდის.

გადაგვატარეს თოვლით დაფარული გორაკი, ჩაგვათრიეს ფერდობი და ის იყო აატარა ნაკადულზე უნდა გადავეყვანეთ, რომ ამ დროს მონღო- ის, რასაც არ მოველოდით.

— შესდექით! ხელები მაღლა! დაჰყარეთ იარაღი! — და ორი ათეული- საგან შემდგარი კაზაკთა რაზმეული გარს შემოერთყა ჩვენს დამტყვე- ვებლებს.

ახლა თურქებს შევუკარით ხელ-ფეხი, ზურგზე მოვიკიდეთ ტიკები- ვით და წამოვათრიეთ.

სიფხიზლის გამოუჩენლობისათვის ჩვენ გვისაყვედურეს. კაზაკთა რა- ზმეულს მაღლობა უთხრეს.

მაღე დამთავრდა ამ ფრონტზე ჩემი ასპარეზობა. გამისროლია ური- ცხვი ტყვია, მაგრამ მომიკლავს ვინმე? — არ დამინახავს. მოპირდაპირეს მაინც ვამარცხებდით და უკან იხევდნენ.

და ერთ-ერთ ბრძოლაში მეც განვიცადე დამარცხება. გონს რომ მოვედო, ღრმა ზურგში აღმოვჩნდი, ჰოსპიტალში სამკურნალოდ მოთავე- სებულნი.

ამბავი გრძელია ძალიან...

არ მთავრდებოდა მეფეების წამოწყებული ხოცვა-ჟლეტა და მეც ამ მოვლენების მონაწილე გავხდი.

III

სუსხიანი ზამთარი იდგა. გათოშილი იყო სუყველაფერი. არტაანში ვი- დექით. არც სროლა, არც დაზვერვა, არც შეტევისათვის მზადება არ გვა- წუხებდა, მშვიდობიანად ვატარებდით დღეებს.

ბარაქიანი და მდიდარია არტაანის მხარე არნახული სიდიდისა და სი- მსუქნის პირუტყვით, გაშლილი საძოვრებითა და სათიბებით. ხორცის, რძისა და მაწვნის საბადოებში გვეგონა ჩვენი თავი.

მიუხედავად ასეთი სიმდიდრისა, მეტად ღარიბად ცხოვრობდნენ ად- გილობრივი მკვიდრნი: არ ჰქონდათ ტანისამოსი, აკლდათ პური, 'მაქარი, მარილი. საყიდლად არვის უნდოდა რძე, გასაყალი არ ჰქონდა ყველსა და ერბოს.

ქალაქი შუაზე იყო გაყოფილი. სამხრეთ-აღმოსავლეთი დაშნაკული მთავრობის ხელში იყო, მოპირდაპირე მხარე მენშევიკურ ჯარებს ეკავა.

სახლვარი მტკვარზე გადებული ხიდი იყო. ერთ მხარეს მენშევიკური ჯარის მესაზღვრე იდგა, მეორე მხარეს — სომხეთის ჯარისა. ჩვენ შორის მიმოსვლა შეუზღუდველი იყო. კიდევ მეტი — ერთი ჩვენი ქვეგანაყო- ფი იმათ ტერიტორიაზე მდებარე ყაზარმებში ბინადრობდა.

სადამოებო და კონცერტებსაც შეერთებული ძალებით ემართა ერთ შენობაში. ქართულ-სომხური სიმღერები ყველას გვხიბლავდა. იმჟერად ვცხოვრობდით...

მაშ რატომ იყო, რამდენიმე თვის წინ რომ ერთმანეთზე ხმლებზემართული? რატომ ეჯავრებოდა ქართველს სომეხი? რატომ სძაგდა სომეხს ქართველი?

ასე და ამრიგად რომ ყოფილიყო, განა გაუძლებდნენ ისტორიის იმ დიდ ქარიშხალს, რომელიც არა ერთხელ დასტეხია თავს ამ ორი ერის წინაპრებსა და შთამომავლობას?

ის ერთიანობა, ძმობა და სიყვარული, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში ყოფილა ამ ორ ერს შორის, მოულოდნელად დაირღვა და სულ რაღაც ერთი თვის განმავლობაში ძმებმა, ერთმანეთს შესეულებმა, უმართებულოდ სისხლი დაღვარეს.

ერს ედო ცოდვა, ვინ იყო ბრალში?

ამის შესახებ მიუდგომელი მემატიანე იტყვის, პირადად მე კი დანაშაუგებად მიმაჩნდა და მიმაჩნია ის ერთი მუჟა ადამიანები, რომლებიც მუდამ სხვისი ნაშრომითა და ოფლით ივსებდნენ ბეღლებს, მოტყუებითა და ცბიერებით ამხედრებდნენ ძმებს ერთმანეთზე და აგუზგუზებულ კოცონზე ხელებს ითბობდნენ.

იყვნენ ასეთი სისხლის მდომელნი, მტრობისა და შურის მთესველნი. იყვნენ და, სამწუხაროდ, არიან დღესაც. და იქნებიან მანამდე, სანამ ინტერნაციონალის წითელი დროშა მთელ ჩვენს პლანეტას არ მოეფინება და ადამიანთა შეგნება ერთა შორის სიყვარულითა და ძმობით არ აივსება...

მოსაწყენი მსჯელობა გამომივიდა. მე კი მინდოდა ორიოდ ეპიზოდი მომეთხრო ჩემი გამოვლილი დღეებიდან...

ყინვიანი ღამეა. გათენებამდე ცოტადა არის დარჩენილი. დასავლეთის ქარი მოსძალებია მტკვრის გაყინულ სანაპიროებს. ჩვენს ქოხში თბილა, თიხის კედლები არ უშვებენ ქარს და სიცივეს. სათბობად საკუთარი სუნთქვა და სითბო გვეოფნის. ორმოცამდე მებრძოლი ვართ ერთ ვიწრო სადგომში.

მორივეს გარდა ყველას გვძინავს. იმასაც მოსძალებია თვლემე, მაგრამ მოვალეობა არ აძლევს სიფხიზლის მოშვების უფლებას.

აქ მყოფთა გარდა ოთხი გუშაგი გარეთ დააყენეს სხვადასხვა ობიექტების დასაცავად. ორი იარაღის საწყობს დარაჯობს, ერთი ჩვენი ქვეანაყოფის კუთვნილ თავსაცავს, ერთი კი თავლასთან დგას და იქაურობას მეთვალყურეობს. ძლიერი ყინვის გამო გუშაგები ორი საათის ნაცვლად ყოველ საათში იცვლებიან. გათოშილი შემოდიან შენობაში და გაყინულ სხეულს ცივი წყლით იზევენ.

ახლა ყველა საგუშაგოზე ახალშეცვლილია მებრძოლეები და შეგვიძლია ერთი საათი მაინც წავუძინოთ მოსვენებით, მაგრამ უეცრად ყველა კარი და შენობაში თავლის სადარაჯოს გუშაგი შემოვიდა. მას ზღაპრულად რზე აქვს მოკიდებული, ორივე ხელით რაღაცას, ფარაჯაში შეხვეულს, ჩაჭურენია და მოაქვს თუ მოყავს, ეს ჯერ ჩვენთვის უცნობია.

— ოფთარ, კიდეც დაიჭირე ბიჭო? — შემოსვლისთანავე შესძახა მორიგემ და პასუხს დაელოდა. ოფთარმა ორჯერ მოიყვანა თავის საგუშაგოსთან დაჭერილი შველი და ახლაც ასეთი შემთხვევა გვგონია.

— არა, არ დამიჭერია. თვითონ მოვიდა და დამნებდა. ნახეთ ერთი როგორი არსებაა. — ფარაჯა შემოხსნა და ჩვენს წინ ხუთი-ექვსი წლის სრულიად შიშველი გოგონა გამოჩნდა.

— ბავშვი?! — გაოცებისაგან წამოვიძახეთ ყველამ.

— საცხებით გაყინულია, ვუშველოთ რამე... მე საგუშაგოზე გავბრუნდები. გინმემ განზრახ ხომ არ მომიწყო ასეთი ოინი.. მიხედეთ ბავშვს. — და ოფთო საგუშაგოზე გავარდა.

ვინ არის, ვისია, ან სადაური, ამის შეკითხვის დრო არ არის. ბავშვი ისეა გაწითლებული ყინვისაგან, როგორც შემწვარი ვაშლი, ცოტა კიდეც და დაიღუპება. იგი ლამაზია, დიდრონი შავი თვალები აქვს, ასეთივე შავი თმა ბეჭებამდე სწვდება. გვიცქერის შეშინებული, გაკვირვებული და ხელებს სასირცხვო ადგილას იფარებს.

სწრაფად მივიღეთ საჭირო ზომები, დავხილეთ ცივი წყლით, შევამშალეთ, შევხვიეთ ზეწარში და თბილ ლოგინში ჩავაწვინეთ.

ბავშვი ხმას არ იღებს. გვიცქერის და გვემორჩილება. ასრულებს ჩვენს უხმო მითითებას.

— ვინ არის, ვისია, სადაური, აქ როგორ მოხვდა? — გვებადება კითხვები, მაგრამ ბავშვის დამშვიდებას, გაღვიძებასა და მომყვანის დაბრუნებას ველოდებით, რომ პასუხი მივიღოთ.

ოფთო რომ შეიცვალა და დაბრუნდა, შემდეგი გვიამბო:

საგუშაგოზე ყოფნისას მან რაღაც ცხოველი შენიშნა, თავლისაკენ მომავალი. იარაღი მოიმარჯვა და დაელოდა. იგი მოდის ვაითა და ვიშით, ჩხავილით. გუშაგი ამჩნევს, რომ ეს რაღაც ადამიანის მსგავსი სულეერია. აქეთ-იქეთ ავლებს თვალებს, რაიმე ხრიკი არ იყოს, გუშაგის სიფხიზლის მოსაღუენებელი.

— ეი, ვინა ხარ? — შესძახა გუშაგმა, მაგრამ მომავალი არსება თოვლში ჩავარდა და ჩაიმალა. გუშაგი მივარდა დაავლო ხელი, ამოიყვანა, და რომ შენიშნა, ბავშვი იყო, ყველაფერი დაავიწყდა, თოფი მხარზე გადა-

იქიდა, ბავშვი ფარაჯში შეახვია და სადგომისაკენ გამოაქანა. ამით მან დაარღვია საგარნიზონო წესდება გუშაგის მოვალეობის შესახებ და შეძლებოდა დასჯილიყო, მაგრამ მე, როგორც ამ ქვეგანაყოფის უფროსი, ამას არ ჩავიდენდი და აბა სხვები რატომ ამიხირდებოდნენ? *გოგონა*

ბავშვს, დიდხანს ეძინა. ხშირად ამოიოხრებდა, შეირხეოდა, ამოიკვნესებდა, მაგრამ გვერდს არ იცვლიდა. ამასობაში ჩვენი გუნდის თერძს დავავალეთ ბავშვისათვის ტანსაცმელი: გამოეკერა, ხოლო ერთმა მებრძოლმა პატარა ფეხსაცმელები შეუკერა ქეჩისაგან.

ახლა ველოდებოდით ბავშვის გამოღვიძებას და ვფიქრობდით იმაზე, თუ როგორ მოიქცეოდა.

ამასაც არ დაჰგვიანებია: ბავშვმა ჯერ გაიზმორა, ხელები გაწვართა, შემდეგ თვალები გაახილა, შემოგვხედა. ერთხანს გაკვირვებული გვიცქირა და, შემდეგ ატირდა, წამოვარდა და გაქცევა დააპირა, მაგრამ დედიშობილა რომ აღმოჩნდა, შერცხვა, ხელები წინ დაიფარა.

— აიმან, აიმან! — იყვირა მან და იატაკზე პირქვე დაემხო.

ჩვენთან ორი ახალციხელი ყმაწვილი მსახურობდა, ორივემ კარგად იცოდა თურქული და მოვიშველიეთ.

დამორცხვებულ გოგონას ჯერ ტანსაცმელი მივეცით, შემდეგ ზეწრები ჩამოვუფარეთ ირგვლივ, ვუთხარით ტანსაცმელი ჩაეცვა და გამოსულიყო.

ასეც მოიქცა. რამდენიმე წუთის შემდეგ ჩვენს წინ მშვენიერი გოგონა იდგა და გოცებულ თვალებით შემოგვეყურებდა.

— აბა მექვამიშვილო, მოგვაშველე შენი თურქული! — ვუთხარი თურქული ენის მცოდნეს, ახალციხელ ჭაბუკს, — ჰკითხე ვინ არის, სადაურია, საიდან მოხვდა აქ და რა ჰქვია?

— მე გიულარ მქვია. — უპასუხა ბავშვმა. შემდეგ ბავშვური გულანთილობით მოჰყვა, რომ მამა არ ახსოვს, იგი რუსებს მოუკლავთ ომში. იქიდან დედას წამოუყვანია. ცხოვრობდნენ ოსმან დედესთან, გიულარის დედა უვლიდა მოხუც ოსმანს და მის ოჯახს, სადილს უკეთებდა, ურეცხავდა, უკერავდა... მაგრამ მოკვდა გიულარის დედა.

— ვალაი და ბილაი მოკვდა... — დაიფიცა ბავშვმა. თვალებზე ხელები აიფარა და ატირდა.

შეგვებრალა. მოვეალერსეთ. შეკითხვებს მოვეშვით და საკმელი მივუტანეთ. პური სიამოვნებით ჭამა, მაწონსა და რძეზედაც არ უთქვამს უარი, მაგრამ კონსერვი რომ გავხსენით, იქვით დახედა და თავი გაიქნია.

— ღორის იქნებაო, — ამბობს, — გვამცნო თარჯიმანმა. ელოდება მის
პატარა კლოენტსაც.

იმ დღეს პატარა გოგონას ამბავი არ გაგვიხელია. ჩვენი ბინაში
რეთ არ გასულა, მაგრამ მეორე დღეს მთელმა ჩვენმა ნაწილმა იცოდა ნა-
პოვნი გოგონას ამბავი და მისი თავგადასავალი.

დღის სიკვდილის შემდეგ მოხუცს რამდენიმე დღე შეუნახავს ობო-
ლი ბავშვი, მერმე მობეზრებია, გაუხდია ტანსაცმელი (ფეხსაცმელი ხომ
არასოდეს არ ღირსებია მის ფეხებს), გაუყვანია ამ ყინვაში გარეთ და მო-
შორებით მოსახვევში გაუშვია.

ბავშვის მონაყოლმა ყველას აგვიჩუყა გული. ყველა ჩვენგანი ცდი-
ლობდა პატარასთან დაახლოებას, უზიდავდა საჩუქრებს, ტკბილეულს.
გუნდის უფროსმა იმავე დღესვე ახალი კაბები შეაკერიდა იმ დროს ქალაქ-
ში გახტმულ სომეხ თერძს და გიულარს მოუტანა.

რაზან საბრალო გოგონას ჩვენთან მოსვლა არგუნა ბედმა, ჩვენც შევე-
ცადეთ ჩვენიანად გვექცია იგი. ვუთხარით, რომ ჩვენ ძმები ვართ მისი,
მოკეთებები, ნათესავები. ვასწავლეთ თითო-ორიოლა ქართული სიტყვა: პუ-
რი, წყალი, საჭმელი. ვუთხარით, რომ გვსურს ჩვენს დას ერქვას რაიმე
კარგი სახელი და ჩამოვუთვალეთ რამდენიმე. მან აირჩია სახელი ნინო.
ყველაზე ადრე შეიყვარა სიტყვა „ძმა“. რომ რამე მოუნდებოდა, გვეტყო-
და — ძმა. და მერე რაღაცებს თურქულად მოაყოლებდა. თუ თარჯიმანი
ამ დროს ახლოს იყო, ადვილად ვუგებდით ერთმანეთს, თუ არა და გვიხ-
დებოდა მუნჯურად გასაუბრება.

შევეჩვიეთ პატარა ნინოს.

შეგვეჩვია პატარა გიულარიც.

შევეცვარეთ პატარა დობილი და მანაც შეგვიყვარა.

IV

გამოზაფხულდა. გალხვა ყინული. დადნა თოვლი. მტკვარი, რომელიც
აქამდე ყინვისა და თოვლის ქვეშ იყო მოქცეული, გაავებით ავარდა, აზვი-
რთდა. ახლა გახდა გასაგები თუ რისთვის ყოფილა ის გრძელი და მაღალი
ხიდი ზედ გადებული.

დაობა. მინდვრად გავშალეთ კარვები და შიგ დავბანაკდით. პატარა
ნინო მშვენიერი გოგონა დადგა. ახლა იგი საკმაოდ შეეჩვია ჩვენს ჯარის-
კაცულ ცხოვრებას, როცა ტყვიამფრქვევს გვასწავლიან და გვაგვარჯიშებენ,
იგი ჩვენთან ზის და ბეჯითად აკვირდება ყველაფერს.

კარგად ჩაცმულ-დახურული გვეყავს, ჩვენმა გუნდის უფროსმა სერგო ადამიამ მისთვის თბილისიდან ჩამოიტანა კარგად შეყვრილი კაბები.

ჩვენი ტყვიამფრქვევის გუნდის პატარა დობილი გახდა თურქეთის არმიის ასეთი აღსაზრდელები პირველად არ გვეყავს. თბილისელი გრიგოლ გულაშვილი თოთხმეტი წლის იყო, ჩვენ რომ გვეშვილა, ტყვიამფრქვევი შეიწავლა და დღეს ამ იარაღის კარგ მცოდნედ ითვლება. ასე მოვიდნენ ჩვენთან ახალციხელი ბიჭუნები მექვაბიშვილი და მიმიკაშვილი. ორივე მარჯვე მსროლელია! თუმცა ომში ჩაბმა და სროლა მათ ჯერ არ მოსწევიათ.

ასლა ერთი გოგონაც შევიკედლეო. შევიკედლეო და შევიყვარეო, როგორც საკუთარი და, ზოგმა კი როგორც შვილი (ამ დროს ჩვენთან იყვნენ ცოლშვილიანი ვაჟკაცები, რომლებსაც პატარა ნინოს ტოლი შვილები ოჯახში ჰყავდათ დატოვებული).

უკვე შეჩვეულსა და ქართულში მცირედ გაწაფულ ბავშვს ხშირად ჩამოვუგდებდით ხოლმე საუბარს თავისიანების შესახებ, ვუხსნიდით იმ განსხვავებას, რაც ჩვენსა და თურქებს შორის იყო, მაგრამ ვამჩნევდით, რომ ასეთი საუბარი მას არ მოსწონდა.

— არა, გიჟური, არა. — იტყოდა ამ დროს იგი და რომელიმე ჩვენგანს ყელზე მოეხვეოდა.

ერთ დღეს ბანაკში სათამაშოდ გამოსული ბავშვი სადღაც გაქრა. შემოვიარეთ ახლო-მახლო ადგილები, მაგრამ მისი კვალი ვერ ვიპოვეთ. შემდეგ მთელი ქალაქი დავხვევრეთ, სომხეთის მხარესაც გადავედით, იქაული მეგრძოლებიც მოვიშველიეთ, მაგრამ უშედეგოდ. დაიკარგა ბავშვი. ამაიღ ჩავვიარა ამდენმა შრომამ.

მთელი ათასეული შეწუხდა. ჩვენი გუნდის მეგრძოლები ხომ სულ დამგლოვიარდნენ, ყველაზე უფრო მე და ჩვენი გუნდის უფროსს კაპიტან ადამიას გვეწყინა. მას სურდა ნინო თბილისში წაეყვანა, ოჯახში იმისტოლა გოგონა ჰყავდა და მასთან ერთად აღეზარდა, მე კი... ვერ გეტყვით რა მქონდა გადაწყვეტილი. ორი და მაკლდა, ვფიქრობდი იმათ ადგილას დამესვა პატარა ნინო, მაგრამ ოჯახური მდგომარეობა არ მიწყობდა ხელს. საბოლოო შიშმა ძლივს ინახავდა უდებოდ დარჩენილ ობლებს და ზედმეტი სარჩენის გამოჩენა ხომ არ გაახარებდა უბედურს.

ვავიდა რამდენიმე დღე. აღარ ჩანს ჩვენი ნინო. მეგრძოლები მამებრებივით დაძვრებიან ახლომდებარე დასახლებულ ადგილებში და დაკარგული ბავშვის კვალს ეძებენ...

და ერთ დღეს, როცა მეცადინეობიდან გბრუნდებოდით, ვილაპარაკე იძახა „ნესტან-დარეჯანი მოჰყავთო“ და ყველამ იქითკენ მივიხედეთ. პატარა ნინო მხარზე შესმული მოჰყავს მეკავშირე გუნდის ერთ-ერთ მებრძოლს და მხიარულად მოაბიჯებს.

ნინო მხიარულია. სახე უღიმის, თვალებიდან კი ცრემლები ცვიდა. ეტყობა, აქამდეც ბევრი უტირნია. თვალები ამოლურჯებული აქვს. ტანსაცმელი გაუხდიათ და ძველმანები აცვია.

— ძმა, ძმა! — იყვირა მან, გამოიქცა, სათითაოდ ყველას მოგვეხვია და მოგვესიყვარულა.

გაგვებარდა. დავმშვიდდით, მაგრამ ახლა გვიანტერესებს ვინ მოახერხა ბავშვის გატაცება, სად ჰყავდა დამწყვდეული, როგორ აღმოაჩინა მებრძოლმა და, საერთოდ როგორ ჩატარდა ეს ოპერაცია.

ზალიკაშვილმა ყველაფერი გვიაშობო.

მეკავშირე გუნდი საერთო მეცადინეობაზე იყო. მებრძოლები ვარჯიშობდნენ, გაჰყავდათ სატელეფონო ხაზები, ხან ბოძზე მიიბამდნენ მავთულს, ხან ხეზე. ზოგან სახლის სახურავებზედაც ადიოდნენ.

— და ერთი ქოხის სახურავზე რომ ავძვერი, — განაგრძო მებრძოლმა, — ქვემოდან ბავშვის ტირილი მომესმა. იგი ტიროდა და თან ქართულად იძახდა: „ძმა მოდი! მიშველე ძმა!“ ეს სიტყვები საკმარისი იყო, ჩვენი ნინო მეცნო..

მეკავშირე სწრაფად ჩამოხტა სახურავიდან და ქოხის კარს მიიბრახუნა. შიგნიდან უფრო გაძლიერებული ტირილი მოისმა, რასაც მიძალებულ ბრახუნზე ვილაც მამაკაცის ხმა დაერთო.

— გააღეთ კარი! — უბრძანებს მებრძოლი, მაგრამ მასპინძელი ადგილიდან არ იძვრის, კარი არ იღება. მაშინ მებრძოლი შელევწავს კარს და რევოლვერმომარჯვებული შევარდება.

მოხუცი მასპინძელი შიშისაგან მუხლებზე დაეშვება, ხოლო პატარა ნინო, რომელიც ბნელ კუთხეში იყო მიკრუნჩხული, წამოიჭრება, მოვარდება მებრძოლთან, შესძახებს „ძმაო“ და კისერზე მოეხვევა.

— ისე გამოვატარე ამოდენა გზა, რომ კისერზე მოსალტული ხელები არ შეუშვია. — დაამთავრა ჩვენი „ნესტან-დარეჯანის“ გამომხსენელმა ნინოს პოვნის ამბავი.

შემდეგ უფრო დაწვრილებით გავიგეთ ყველაფერი.

მოხუც თურქს, რომელსაც იმ დამეს შიშველი ბავშვი გარეთ გამოეგ-

ლო, ვითომ დასასჯელად, შემდეგ დანანებოდა, გამოსულიყო, დაეწყო მუშაობა, მაგრამ ვერ ეპოვნა და შეწყუბუღებულიყო. მეზობლებში მოეკითხა, მაგრამ აქაც ვერაფერი გაეგო საიმედო. ბოლოს ვიღაცას ეთქვა, რომ თუ თურქი გოგონა გიაურებს ჰყავთ შეკედლებული და თავის რაჯულზე ზრდიანო.

მოხუცი დაინტერესებულა. დაუწყია დაზვერვა ჩვენი ბანაკის ახლო-მახლო, მალულად შემოპარულა ბანაკშიაც, როგორც მათხოვარი, რამდენიმე ნატეხი შეაჩარიც დაუტყუებია მეზობლებისათვის და ამავე დროს დაკარგული ბავშვის კვალისათვისაც მიუგნია.

თურქი მოხუცი რელიგიური ფანატიზმით გაბრუებული რომ არ ყოფილიყო, გიულარის დაკარგვის გამო არ შეიწყუბუღებდა თავს, არც მაშინ დაღონდებოდა იგი რომელიმე ერთმორწმუნე მაჰმადიანის ოჯახში რომ აღმოეჩინა, მაგრამ გიაურებთან — ქრისტიანების ხელში მოხვედრილ თანამორწმუნეს თავისი აზრით ვითომ გამოესარჩლა და მოეშველა, მოიტაცა და წაიყვანა.

მოვიწადინეთ იმ მოხუცის დასჯა, მაგრამ ჩვენმა მღვდელმა დავიშალა. მორწმუნეს უფლება აქვს ასე მოიქცესო.

V

ზაფხულის უკანასკნელი თვე ახალ დამდგარი იყო, აბარგება რომ გვიბრძანეს და ართვინისაკენ გავგზავნენ.

მივდიოდით მშვიდად და აუჩქარებლად. მართალია, გზა ცუდა იყო, ზოგან აღალს უჭირდა გავლა, მაგრამ მდებარეობა მეტად გვცხადებდა თავისი სილამაზით. ვათვალიერებთ საქართველოს ამ უძველეს კუთხეს, რომელმაც მრავალ ისტორიულ უკუღმართობას გაუძლო და ვინ იცის კიდევ რა მოელის, სანამ მყარსა და მშვიდობიან ცხოვრებას ეღირსებოდეს. ამჟამად იმპერიალისტური სახელმწიფოები ისე უღრენენ ერთმანეთს, რომ ძნელი სათქმელია, როდის მოხერხდება მათი მსუნაგი გულის გაძღომა და დამშვიდება.

ერთ დღეს არტანუჯში დავისვენეთ. საინტერესო მდებარეობაა. კლდეებს შუა მომწყვდეული ჭოროხი შეკოჰილ ვეფხევივით ღრიალებს. ჩვენი ციხე-სიმაგრეები ახლაც მტკიცედ დგანან წინაპრების მიერ ჩაყრილ ბალაყვრზე, თითქოს არც შეხებოდეს ბობოქარი დღეების მრისხანება.

ზემო იმერეთს მოგვაგონებს აქაური მდებარეობა: მაღალი მთა-გორაკები. დაფერდებული ქალები, დიდრონი თხმელის ხეები, იზაბელა ვა-
სილ შიფერის ფიგურა.

მცხოვრებლებიც გვანან იმერლებს, თუმცა უფრო ჯავახური აქცე-
ვით ლაპარაკობენ.

იმ დამეს მეფისდროინდელ ყაზარმაში გავათიეთ. ვერ ვუსაყვედუ-
რებთ იმდროინდელ მშენებლებს. ლამაზი და კარგი ყაზარმები აუვიათ.
ალბათ ესენიც გაუძლებენ საუკუნეებს.

მეორე დილით დავიძარიტ და ართვინში ჩავედით.

ჭოროხის ხეობაში ამაზე ულამაზესი ადგილი არ მოიძებნება. მაღალ
გორაკზე გაშენებული ქალაქი, ორ-სამ სართულიანი ქვის შენობებით, ბა-
ლებითა და ბაღებით დამშვენებული მისადგომებით. მე არ შემხვედრია
ხილულობით ასე მდიდარი და მსუყე კუთხე. კაკლის უზარმაზარი ხეები,
მსხალი, ვაშლი, ნაირნაირი ქლიავი, ყურძენი, ზეთისხილი, ლეღვი, თუთა,
ჭერამი... ერთი სიტყვით, დედამიწაზე არ მოიპოვება ისეთი ხილი, რომ აქ
არ ყავდეს ნათესავი და მემკვიდრე.

დავბანაკდით ქალაქში, ჩვენი გუნდი მოთავსდა ერთი სომხის სამსარ-
თულიანი სახლის მესამე სართულზე. შესანიშნავი შენობაა, მაღალი ჭერი,
განიერი დარბაზები და დიდი ფანჯრები ამშვენებს.

როგორც ეტყობა, თურქებს ვერ მოუხწრიათ ამ ქალაქის აოხრება და
განადგურება. მაინცდამაინც მოსახლეობაც არ შეუფიქროვებიათ ისე სა-
შინლად, როგორც ამას ევფრატის ნაპირებთან დასახლებული სომხების
სოფლებში ვხედავდით.

ჩვენი ნინო უკვე პატარა აღარაა. სწრაფად აუშვა ტანი. ისე შეისწავ-
ლა ქართული ენა, რომ თურქულის მოუშველებლად ლაპარაკობს. შემო-
დგომაზე ვაპირებთ ბათუმში წასვლას და იქიდან ადვილად მოვახერხებთ ამ
ბავშვის სოფელში წაყვანას. მანამდე აქ უნდა მოვეძებნო თანატოლები,
ან რომელიმე ოჯახში გადავიყვანო ღამის გასათევად და ბავშვებში
გასართობად.

რასაც ვფიქრობდი სწორედ ამიხდა: ჩვენი საცხოვრებელი სახლის
მახლობლად სკოლის შენობა იყო. მართალია, ამჟამად აქ ბავშვთა ყრია-
მული არ ისმოდა, მაგრამ ზოგიერთ მასწავლებელს არ უცდია არდადეგე-
ბის დამთავრებისათვის და ახალი სასწავლო წლის სამზადისს ადრე შეს-
დგომია.

მე ერთი თურქი მასწავლებელი გავიცანი. იგი თურქულ ენას ასწავ-
ლიდა. რუსული კარგად იცოდა და საბჭოთა ხელისუფლებასაც უთანაგრძე-
ლობდა.

ერთხელ მას მეუღლესთან ერთად შევხვდი: ქალი ევროპულად ჩაცმულ-
დახურული იყო, რუსული არ იცოდა, მაგრამ თურქულ და ფრანგულ ენ-
ებს შესანიშნავად ფლობდა, იმავე სკოლაში ფრანგულ ენას ასწავლიდა.

გაიგეს, რომ მე და მახლავს, და მთხოვეს ერთხელ მასთან ერთად
ვსტუმრებოდი ოჯახში და იგი მათი ქალ-ვაჟისათვის გამეცნო.

ასეც მოვიქეცი. ერთ დღეს წავიყვანე ჩვენი ნინო და თურქ მასწავლე-
ბელს ოჯახში ვესტუმრე. ნინო სასტიკად გავაფრთხილე, რომ იმ ოჯახში
თურქული სიტყვა არ დასცდენოდა. შეკითხვაზე დუმილით ეპასუხნა, ან
ქართულად.

მივედი. მიგვიღეს კარგად. საუცხოვოდ მორთულ დარბაზში შეგვი-
ყვანეს. ბავშვები გაგაცნეს. ლამაზი ქალ-ვაჟი ყავდათ. ვაჟი ნინოს თანა-
ტოლი იყო, გოგონა კი უმცროსი.

ჩვენ საუბარს შევექცით. ნინო გვერდით მიზის. თავს იჭერს მასპინძ-
ელ ბავშვებთან დაახლოვებისაგან. ისინი კი დიდი ინტერესით მოსჩერებიან
და მის ალაპარაკებას ელოდებიან, მაგრამ ამოდ, ნინო ასრულებს ჩემს
დარიგებას. თუმცა, ვატყობ, როგორ ეცვლება ფერი როცა ცოლ-ქმარი
ჩემს შესახებ ერთმანეთს თურქულად გაელაპარაკებიან. ამ დროს იგი
შემომხედავს. ხან მეტად მხიარული და კმაყოფილი, ხან შეწუხებული და
მოწყენილი. ალბათ ისეთ რამეს ლაპარაკობენ ჩვენზე თურქულად.

მეტწილად მე და თურქი მასწავლებელი ვლაპარაკობთ რუსულად.
ჩვენს ნათქვამს კი შემდეგ ქმარი მეუღლეს უთარგმნის, იგიც მოიწადინებს
გამაგებინოს თავისი აზრი, ხან თურქულად მეტყვის რაღაცას, ხან ფრან-
გულად, მაგრამ ჩემთვის ერთნაირად გაუგებარია ორივე.

მოსამსახურემ ხილი და კონიაკი შემოიტანა, ნინოს კამფეტები და
ტკბილი სასმელი მიუტანეს.

შევექცით საუბარს, სმას, ჭამას. ჩემი ნინოც გაერთო ბავშვებში.
იმათ თურქულზე ეს ქართულად პასუხობს, მაგრამ ბოლოს ვეღარ იბოვა
ქართული საპასუხო სიტყვა და... უმტყუნა პირობას, ბავშვებს თურქუ-
ლად გაელაპარაკა. გააოცა მასპინძელი ბავშვები, გაახარა, მაგრამ უეც-
რად მოაგონდა ჩემი გაფრთხილება და შეერთა, შეწუხდა. შემომხედა, სა-
ხეზე ხელები აიფარა და ატირდა.

მასპინძლები ბავშვის საქციელმა გააკვირვა. მე კი მივხვდი რატომ ირებდა ჩემს პატარა დობილს, ხელი მოვხვიე, მოვეფერე და გავუღიმიე.

— არა, მეტი არ ვიტყვი. არ ვიტყვი მეტის. — გულში ჩემს მშობლებს ვუთხრებ. — ძმაო არ ვიტყვი მეტი — და ცრემლებად დაიღვარა.

მასპინძლები ამ ამბავმა უფრო დააინტერესა.

ალბათ. სხვანაირადაც შეიძლებოდა მოვქცეულიყავი, სხვა რამე მომეგონა, მაგრამ გადავწყვიტე, საიდუმლოება გამემხილა.

როცა ჩემი ნათქვამი ქმარმა ცოლს უთარგმნა, ქალი ატირდა, წამოხტა, მოვიდა ჩემთან და...

— გაუთრ ნეტუ, ნეტუ გაუთრ, — და ისე მომეხვია, როგორც ნათესავს მოეხვევიან ხოლმე მაჰმადიანი ქალები.

* * *

მას შემდეგ მე და ნინო ხშირი სტუმარი გავხდით ამ ოჯახისა. თუ ჩვენ არ მივიდოდით, ბავშვები მოგვაკითხავდნენ. მიყავდათ ნინო და მასთან მთელი დღე თამაშობდნენ. ბოლოს ისე შევეჩვიეთ ერთმანეთს, რომ ნინოს ღამის გასათევადაც იმ ოჯახში ვტოვებდით.

იმ საღამოსაც ასე მოხდა:

საზღვარზე მომხდარ რაღაც შემთხვევის გამო აუცილებელი გახდა ჩვენი გუნდის გაგზავნა. სხვა გამოსავალი არ მქონდა, ბავშვი იმ თურქი მასწავლებლების ოჯახში უნდა დამეტოვებინა. სიამოვნებით მომცეს თანხმობა. სახარჯოს მიცემას ვაპირებდი, მაგრამ სასტიკი საყვედური მიმოხრეს.

საღამო ხანი იყო. ნინოს მასპინძლის ბავშვებთან ერთად ეძინა. მივედი, გულში არ მომიტმინა და ვაკოცე. გაიღვიძა, თვალები გაახილა.

— რა იყო ძმა? — წამოიწია, მაგრამ აღგომა არ დავანებე.

— ნინო, მე ხვალ ვერ გნახავ, აქ არ ვიქნები. შენ ითანაშე ბავშვებთან, იმხიარულე, არ დამიღონდე. მალე მოვალ.

— არ მინდა! — წამოხტა ლოგინიდან ბავშვი. — ძმა, წამოვალ შენთან. შენთან მინდა ძმავ. — ატირდა.

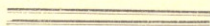
არ ვიცოდი ისე მშვიდობიანად თუ დამთავრდებოდა საზღვარზე მომხდარი კონფლიქტი, თორემ თან წავიყვანდი.

მასპინძლები მომეშველნენ. ბავშვებიც დამეხმარნენ და ნინო დაიბრუნა.
მეს. მაგრამ გამოთხოვებისას რომ მომეხვია და ჩამეკრა, ცრემლები ჩემი
შევიკავე. იგიც ატირდა.

საერთაშორისო მდგომარეობის გართულებამ და არევ-დარევამ მე აღ-
არ მომიცა საშუალება დავბრუნებულიყავი, მენახა ჩემი პატარა გიულარი-
ნინო და გულში ჩავკროდი.

გავიდნენ დღეები, თვეები, წლები, აგერ ორმოცდაათს გადასცილდა,
მაგრამ ჩემი გულიდან დღემდეც არ ამოლეულა იმ ნაღვლიან დღეთა ხსო-
ვნა და მოგონება.

თუ იმ დღეების ქარაშოტს გაუძლო და სადმე ცხოვრობს ჩემი დობი-
ლი თურქი გიულარი, ჩემი ნინო, ალბათ მასაც აგონდება ეს შემთხვევა და
ახსოვს ქართული სიტყვა „ძმა“.

68911

მ უ ხ დ

შენ ჩემი ლექსი რად გინდა,
ანდა სიტყვების წყალობა,
შენი ტოტების საფერი
ჩიტმაც ვერა სთქვას გალობა.
წინაპრის ხატო წმინდაო,
კერპო წინაპრის სიკერპის,
ჭართველმა ვით არ ვიმღერო
ამბავი შენი სიკეთის!
ღვივოდა ჩემი კერიაც,
წინწკალი დიდი სიკერპის,
მუხავ, გწვავდი და ვთბებოდი
ნაცვლად იმ შენი სიკეთის..
ხან ტანზე მუმლი გეხვია
და გიხმებოდა ლაფანი.
ლოცვით გშველოდნენ, იარებს
გიხვევდნენ მამა-პაპანი,
რომ სანუგეშოდ მდგარიყავ
მზის და სიმღერის მაყარი,
და წვრილმუხები გეზარდა
ფესვებზე ამონაყარი.

რომ ჩემთვის სულიც მოგეცა
ფუძედ, ჭერად თუ ბოძებად.
მუხავ, მემღეჭეთს ეყოფი
ქებად და გასაოცებლად.
გადვურჩი სიკვდილს მარადის
მაგ შენი გადარჩენითა
და თუ ვარ ისევ შენით ვარ,
თუ ვმღერი, ისევ შენითა.
შენს ტოტზე ვგალობ, ჩიტი ვარ,
შენს კვირტებს ვეჭიკჭიკები,
მუხავ, ნუ დამთმობ კვლავაცა,
მუხავ, ზომ ერთად ვიქნებით?!
ან თუ დამჭირდეს კირთება,
გაცოცხლდნენ ძველი მითები,
სხვა ხეს არ ვირჩევ, აქავე
შენს ტოტზე დავეკიდები.
ქარი დაჰკრავს და ბუმბულად
გამეშლებიან ფოთლები,
ხელს გადავუსვამ შენს ფესვებს
და დამშვიდებით მოვკვდები.

მ რ თ ი ი ს ე თ ი . . .

ერთი ისეთი დილა გათენდეს,
მაინც სხვა იყოს ის გათენება:
მწუხარე კორდებს,
ბინდში რომ თვლემდნენ,
მკერდი მობანოს მზის შადრევნებმა
და რაც ცრემლია, ერთად შეჰყაროს,
აახასხასოს მოლზე მძივებად,
რომ იზეიმოს მთელმა სამყარომ
ძმობის, სიკეთის აღორძინება.

რომ არ მოაკლდეს გზნება, ნათელი
გზებს, რასაც ერთხელ გულით მივენდეთ
და სიყვარულის წმინდა სახელი
კარიდან კარად თესდეს იმედებს;
რომ სასიცოცხლო ფრთების შრიალით
გულში მღეროდეს თეთრი აპრილი,
სიტყვა ფრთიანი,
სიტყვა ფხიანი,
ნამუსიანი და პირდაპირი.

ჰყვოდეს გზები,
გზები ესოდენ
მზით და სინათლით დაფერილები,
სიკეთის მტრები ბოლმით კვნესოდნენ
სამარადისოდ გათელილები.

გადიმებული სხივების ჩქერი
გულში იკრავდეს მიწას ვნებიანს,
ნურც შეხებოდეს სატანას ხელი
მას, რაც სიყვარულს უშენებია!

ჯამაღ სოჟიკი

ჭ ა ბ შ კ მ ბ ი

მატარებელი მიჰქრის. ვდგავარ ვაგონის გამოღებულ კარებთან და გავცქერი ნაცნობ მიდამოს. დილაა, შემოდგომის ბარჩხალა დილა. ფერდობებზე შეფენილი ოდების, ჩაისა და ციტრუსების პლანტაციების გადავლით, ხევ-ხევ მიიპარებიან თეთრი ნისლეები. მატარებელი თანდათანობით უკლებს სიჩქარეს, ჩერდება და ჩავდივარ. ერთხანს ბაქანზე ვდგავარ და ვისვენებ. ნელა მელამუნება სახეზე დილის გრილი, მაცოცხლებელი ნიაფი. ვიღებ ხელში მსუბუქ ჩემოდანს და მივუყვები გზას. დიდი მოძრაობაა, წამდაუწუმ მიმოჰქრიან დატვირთული ავტომანქანები, ზანტად დგება მტვერი და მერე ისევ ზანტად, ზოზინით უბრუნდება გზას. გზის ორივე მხარეს სიმწვანეში ჩაფლულან ოდები, ჩიბუხივით აბოლებენ კვამლს სამზადი სახლები. მთის კორტოხზე იწვევება მზის მრგვალი დისკო და ოქროსფერი სხივები ესალმება ყველასა და ყველაფერს. ძვირფასი თვალისვით ბრჭყვიალებს ბალახზე შერჩენილი ნამი. გზაზე გათელილი ჩალის ღეროები და ღორების ნაღრჭენი ნაკორტალები ყრია.

გავდივარ სოფლის ცენტრში. ჩემს სოფლამდე ჯერ კიდევ დიდი გზაა, აქ შეიძლება ავტობუსს დაველოდო, რომელიც ჩემს სოფელში გაივლის. მაგრამ არა, რა მეჩქარება, გავუყვები ნელ-ნელა. ორი წელია აქეთ არ ვყოფილვარ. ყველაფერი ენატრება თვალს... მიტოვებულსა ჰგავს სოფელი, არსად კაცის ჭაჭანება არაა, ვის სცალია ახლა სახლში დასაჯდომად, ყველა სამუშაოზეა, სამუშაო კი, მოგეცა სიკეთე, იმდენია, რომ...

ურმის ჭრიალი მესმის. აღარ მეგონა, თუ კიდევ დავინახავდი ურემს. ვჩერდები და უკან ვიხედები, მაღალ-მაღალი, ხმელ-ხმელი, წელში ოღნავ

მოხრილი, უღვაშებშეჭაღარავებული კაცი დინჯად მიუყვება გვერდით სიმინდის ტარობით დატვირთულ ურემს, თეთრი ტილოს ბლუზა აცვია, თავზე ასეთივე ფერის განიერფარფლებიანი ქუდი ხურავს, ხედიწითელი წეულის ჯოხი უჭირავს... მონოტონურად კრიალებს ურმის გულსასხეპი ლერძი, დინჯად, გამოზომილად ადგამენ ნაბიჯებს ჩალისფერი ხარები და ზანტად იგერიებენ ფუნჯისებრი კულებით შემოდგომის აბეზარ ბუზებს.

მეურმე წყნარად ღლინებს რომელიღაც ამოჩემებულ მელოდიას, ბუნდაზან შეჩერდება, ხარებს შემოუძახებს, ჯოხს უცხუნებს და ისევ განაგრძობს ღლინს. ხარები კი ყურადღებას არ აქცევენ სიმღერის იშტაზე მოსულ მეურმეს, დინჯად იცოხნებიან და შავ დრუნხზე ეღვრებათ ბალახისფერი ლორწი.

შეხედვისთანავე ვიცანი მეურმე. იგი გერონტია, გერონტი ბიძია, ჩემი კარის მეზობელი, ჩემი ტკბილი გერონტი ბიძია.

გერონტი მისწორდება, შუბლზე ხელისაფარებით აღწევს თავს თვალელებში ჩაჰიატებულ მზეს და დაშტერებით მაცქერდება.

— დილა მშვიდობისა... მერაბია ხარ ბიძია შეენ?

— გახლავართ ზვიადაური... — ვამბობ სიცილით.

— კინალამ ვერ ვიცანი ბიძია. — ხელებს შლის და ერთმანეთს ვეხვევით.

— როგორ არიან? — ვეკითხები წყნარად.

— თქვენების ამბავი მე შემეკითხე, ხო. — განგებისად იკრაცე შუბლს გერონტი, მერე ისევ ეხსნება გარმონივით დაკეცილი ნაოჭები, ხელისგულით იფხანს დიდ, კეზიან ცხვირს. — რა უჭირთ, ბიძია, ქე უღდან სული ჭერჯერობით... გაველურდი, მოკლედ... გაგიწყრა ღმერთი, არ მეცალა თვარა, ჩამოვირბენდი ქალაქში და აგახევდი მაგ პარაშუტივით ყურებს.

მელიმება...

— გეიცინე, ხო გეიცინე. იმის მაგიერ, რომ თავი დამნაშავედ იგრძნოს, იცინის ბატონკაცი.

— მართალი ხარ გერონტი ბიძია, მართალი, — ვეუბნები მე.

— მაი ქე ვიცი რომ მართალი ვარ, მე იგი მწყინს, რომ შენ არა ხარ მართალი.

მერე კარგა ხანს დუმს გერონტი და უსიტყვოდ, სიყვარულით მათვალეირებს — ხარბად, მონატრებული თვალეებით მათვალეირებს... ვინ იცის, რომ მისი თაფლისფერი თვალეები, ოდნავ დანაოჭებული, მზემოკიდებული სახე, აბურძგვნილი წარბები, თამბაქოს კვამლისაგან გაყვითლებული, ჭაღარაშეპარებული ქერა უღვაშები ესოდენ ნაცნობია, ძვირფასია, და ახლობელი ჩემთვის. ეს მხოლოდ მე ვიცი.

კარის მეზობლები ვართ მე და გერონტი. ჩვენი ეზოები ვერცხვანის ეკერიან და საზღვარზე უბრალო ღობეც კი არ არის გავლებული. მეზობლები, როგორიც ჩვენა ვართ, არ საჭიროებენ ღობესა და საზღვარს. ბარაქიანი, ხვავრიელი ოჯახი აქვს გერონტის. შვილები წამოეწრნენ, ოთხი შვილი ჰყავს — ორი ვაჟი და ორი ქალი. მისი უმცროსი ქალიშვილი ქეთი და მე ერთად ვსწავლობდით, ერთად დავამთავრეთ საშუალო სკოლა. ახლა ქეთი სოფლსაბჭოს დებუტატია და სოფლის გამოჩენილი მეჩაიე, მეჩაიეთა კომკავშირული ბრიგადის ბრიგადირი. მორცხვი, მოკრძალებული გოგოა ქეთი, წყნარი, სულდათქმული. ლურჯი, მთის ტბასავით ლურჯი, მოლივლივე თვალები აქვს ქეთის. სელის ყვავილს მაგონებს მისი თვალები. ორი წელია არ მინახავს ქეთი და ვინ მოსთვლის რამდენჯერ დამისიზმრებია იგი ამ ხნის განმავლობაში. ფრთხილად, ფეხაკრეფით მოდიოდა ჩემთან ქეთი, აფახულებდა დიდრონ წამწამებს და მომაპყრობდა თვინიერ მზერას. მიყურებდა დინჯად. სიყვარული და ჩუმი სევდა იდგა მის თვალებში. ჩვენ ვისხედით და ვდუმდით. დიდი სათქმელის დუმილი იყო ეს. მერე შეხედავდა ქეთი კედლის საათს, ადგებოდა, ისევ დააფახულებდა გრძელ წამწამებს და ფრთხილად, ფეხაკრეფით მიდიოდა... მეღვიძებოდა და აღარსად იყო ქეთი, იყო მხოლოდ ქეთის აჩრდილები, სელის ყვავილი და... აფახულებდა ქეთის აჩრდილი გრძელ წამწამებს.

* * *

კრიალით მიუყვება ურემი გზას. უხმოდ მივყვებით ურემს. ისევ გერონტი არღვევს დუმილს:

— რამდენ ხანს დარჩები, ბიძია?

— შვებულება მაქვს.

— კაია ბიძია, ქე დარჩები აბა ერთ ოც დღეს.

— მეტსაც, გერონტი ბიძია.

— მაი თლათ გაკეთება იქნება, — ამბობს, იღიმება და იგრებს გრძელ ულვაშებს.

გზა მშვილდით იხრება და მაღლა-მაღლა მიიწევს. აღმართში ხენეშით ააქვთ ხარებს ურემი და მერე თავდაღმართზე ეშვებიან... შორს ძველი წისკვილი გამოჩნდა. მზის სხივებზე ვერცხლისწყალივით ბრწყინავს დაკლავნილი მდინარე. წისკვილს უზარმაზარი ხეებით გადმოზურული

კოდმე გადმოძვობია თავზე. აქ ვერასოდეს აღწევს მზის სხივი და ამიტომაც ყინულოვით ცივია წყალი.

— შევისვენოთ ცოტა, — ამბობს გერონტი და წისქვილის წინააღმდეგ ძირას აჩერებს ურემს.

ურემს წინსადგარი შეუყენა, ხარებს წყალი დააღვინა და ბებერი კაკლის ხის ძირას ჩამოჯდა ქვაზე.

დაყრუებული წისქვილის ლოდებით ნაგებ, ჩაშავებულ კედლებს შეგზნებია ხავსი და სურო. შენდობასავით დგას მშრალი ბორბალი და ეზმანება მეწისქვილის ღილის სარეკელას მხიარული რაკრაკი და ღარში გაშვებული წყლის შხუილი.

ამ წისქვილში თურმე ერთი ბერიკაცი მუშაობდა მეწისქვილედ — წელში მოხრილი, თეთრი და წარბებგაფქვილული. უთვისტომო იყო ბერიკაცი. ერთადერთი შვილიშვილი ჰყოლია და ისიც ფრონტზე გაუცოლებია. იჯდა თურმე გამოცარიელებული წისქვილის წინ და ელოდა საფქვავსა და შვილიშვილის წერილს. არც წერილი ჩანდა და არც საფქვავი. უსაზღვრო იყო წისქვილისა და ბერიკაცის ლოდინი. მიიზღაზნებოდნენ ერთფეროვანი საათები და ღღეები, კვირეები და თვეები. საფქვავს იშვიათად თუ მოიტანდა ვინმე, ისიც ცოტას, ძალიან ცოტას და რცხვენოდა ბებერ მეწისქვილეს მინდის აღება. ბერიკაცი კი მინდით ცხოვრობდა და გამუდმებით სტანჯავდა მოძალეებული გრძნობა შიმშილისა, რომელიც მშიერ თავგვიით წრიალებდა ცარიელ გვამში. დამდამობით მგლის სიზმრებით ეძინა მეწისქვილეს და კეციდან ახალარეკილ მჟადს ხედავდა. ყოვლის მომცველი იყო ეს მირაჟი. მერე სიკვდილის მოახლოება იგრძნო ბერიკაცის დადლილმა სხეულმა და მორღვეულმა სულმა. ძალაგამოღებული, აკანკალებული ხელებით გამობერტყა ქვებს შორის დარჩენილი ხრილი, შეაგროვა ერთმანეთში არეული ხორბლის, სიმინდის, ქერისა და ჭვავის ნაფქვავი. სახელდახელოდ მოხარშა და უკანასკნელად გამოძღა. ძლივს მიფორთხდა სათავესთან, აუშვა ღარი და ყური მიუგდო ქვის ხრილს. მერე ჩასთვლიმა და ეზმანა ფქვილის ტომრებით სავსე წისქვილი. ეს იყო ბებერი მეწისქვილის უკანასკნელი სიზმარი.

სამი ღლის შემდეგ იგი მკვდარი ნახეს საწოლზე პირქვედამხობილი. უსაფქვავო წისქვილი კი მუშაობდა და მუშაობდა.

გერონტიმ თვალი შეავლო დადუმებულ წისქვილს და თავის შეფხანით თქვა:

— როცა ბერიკაცი დასაფლავებს, წისქვილში, დახეულფარდავად დაფარებული ზანდუკი გახსნეს თურმე. იგი სიმინდით ყოფილა სავსე. მერე ამბობდნენ, შვილიშვილს უნახავდაო.

ვდგები, წისქვილთან მივდივარ და კარებს ვაღებ. წისქვილში სიბნელეა და დგას ნესტის სუნი... მირაყი იყო თუ რა, არ ვიცი, წამით გავილევს სიბნელეში ცივმა, გადმოკარკლულმა თვალებმა და ტახტზე დაგებული ოხვრა ჩამესმა თითქოს...

გამოვიხურე წისქვილის კარი და გერონტის მივუჯექი გვერდში.

— დარჩები აბა ერთხანს? — მეკითხება იგი კარგახნის შემდეგ.

— დავრჩები ბიძია, დავრჩები...

— კაი ბიძია, კაი.

* * *

მახსოვს: ყოველ საღამოს, სამუშაოდან დაბრუნებული გერონტი ჯერ სახლში შეივლიდა, ტანსაცმელს გამოიცვლიდა, მერე ჩვენთან გადმოვიდოდა, გვერდით მიუჯდებოდა ბაბუას და საუბარს გაუბამდა. ბაბუაჩემს ისე უხაროდა მისი დანახვა, თითქოს შვილები დაბრუნებოდეს ომიდან.

გერონტი და მამაჩემი ყრმობის მეგობრები ყოფილან, ერთად დაუშთავრებიან სკოლა და ერთად წასულან ომში, ერთად უბრძოლიან და მერე მარტო გერონტი დაბრუნდა სახლში. მარტო მამა როდი დააკლდა ჩვენს ოჯახს. იმ დიდ ომში ხუთი ვაჟი და ორი ქალი გაგზავნა ბაბუამ და არცერთი არ დაბრუნებია მშობლიურ ფუძეს. არავინ იცის, სად მარტია ისინი.

ვზივარ გერონტის გვერდით, შევცქერი მას და გონებაში ცოცხლდებიან წარსული სურათები: უზის გერონტი ბიძია გვერდით ბაბუას და დიწხად ებასება.

ბებია და დეიდა მარიამი კი განმარტოებით საუბრობენ და ხანდახან ყურს უგდებენ მამაკაცებს. მარიამი ქეთის დედაა და მე შემიძლია წარმოვიდგინო ასაკში შესული ჩემი ქეთი, — იგი უსათუოდ დედას დაემსგავსება. გულალალი, კეთილი და უპატიოსნესი ქალია მარიამი, ოჯახისა და ქმარ-შვილის მოყვარული.

ბაბუასა და გერონტის საუბარი ყოველთვის სახელდახელო ვახშმით მთავრდება. სასოვებით იღებს ხელში ღვინით სავსე ჭიქას გერონტი, ჯერ სინათლეზე გახედავს, მერე პირველი სადღეგრძელოთი მშვიდობას დალოცავს და სვამს დიწხად, აუჩქარებლად. მეორე ჭიქით ომში დაღუპულებს მოიხსენიებს. ბაბუას ადრე ეკიდება ღვინო. ოთხ ჭიქას რომ დაღვებს, დანაოკებული ლოყები წამოუწითლდება და ჭიშკარზე მომდგარ ძმაცაცით ესტუმრება ცრემლი, ომში დაღუპული შვილები ახსენდება...

გერონტი ახველებს და ფიქრიდან გამოეყავარ.

— გერონტი ბიძია, მამა გახსოვს?

— მამაშენი ბიძია? ჰე, მამაშენს რა დამავიწყებს! — თავს ხორბალს
დიდხანს დასცქერის მიწას ჩაფიქრებული. — ღმერთმა აცხოვრებდეს!
ანათლოს მისი სული, კაი კაძახი იყო, კაი.

— შენ იცი სად მარხია იგი?

— მე?.. მე არ ვიცი ბიძია... სად მოკლეს, იგი ქე ვიცი.

— სად, სად, ბიძია?

— პოლონეთში, ერთ მიყრუებულ სოფელში. იმ სოფლის სახელი არ
მახსოვს ახლა.

— როგორ, გერონტი ბიძია? — ვკითხულობ ათრთოლებული ხმით.

— როგორ ჩემო ბიძია და... — ჯიბიდან ტყავის ქისას იღებს, დიდხანს
ახვევს თამბაქოს გაზეთის ქაღალდში.

სიგარეტს ვაწვდი.

— ეს მოსწიე გერონტი ბიძია, რატომ წვალობ?

— ეწვალობ? ჰე, ჰე! მაი არ მინდა, ვერ შევეჩვიე მაგას, ჩემით
რომ გავახვევ ის მიჩვევია, შენ კი წვალობო, ჰე, ჰე! — უკიდებს, დიდ-
ხანს აბოლებს. ნისლში გახვეულ მთასავით იბურება ბოლში. — როგორ
იყო ჩემო ბიძია და...

და იწყებს გერონტი მამაჩემის ამბავს, მიყვება და სულგანებული ვუ-
სმენ. გერონტი კი განაგრძობს წყნარად და გვრძნობ, გხვდები, რომ სა-
ცაა უნდა დაიკაჟანოს ავტომატმა, რომელმაც მამა უნდა დაცხრილოს.

— ერთხელ დაზვერვაზე გაგზავნეს ორნი — მამაშენი და ტანია. ტა-
ნია ერთადერთი ქალი იყო ჩვენს ბატალიონში. მთელმა ბატალიონმა
იცოდა რომ ტანიას მამაშენი უყვარდა. უყვარდა ჩუმად, გაუმხელად.
ყველამ იცოდა ეს მამაშენის გარდა. ჰოდა, წავიდნენ ორნი დაზვერვაზე...
არცერთი არ დაბრუნებულა უკან... როცა ერთი კვირის შემდეგ სოფელი
ავიღეთ, სოფლელებმა გვითხრეს: გერმანელთა ოცეულმა ერთ თავლაში
აღყა შემოარტყა თქვენს ორ ჯარისკაცს, ქალსა და კაცს. თავლიდან დი-
დხანს ისმოდა სროლა, მერე კი გერმანელებმა აიღესო იგი.

მე უკვე აღარ ვუსმენ გერონტის, მე უკვე ვიცი რა იქნებოდა შემ-
დეგ, მე ვიცი...

* * *

თავლა სოფლის ბოლოში იდგა ტყის მახლობლად, ისლის სახურავი
და სქელი კედლები, ფანჯრის ადგილას საკმაოდ მოზრდილი ოთხკუთხე-
დი ხვრელი ჰქონდა. თენდებოდა, როცა თავლას მიუახლოვდნენ.

ქალმა ხელის ზურგით მოიწმინდა ოფლით დაცვარული შუბლი და
ძლივს გასაგონად თქვა:

— დავიღალე, მეტი აღარ შემიძლია, დავისვენოთ ცოტა.
მამა შეყოყმანდა, მან იცოდა, რომ სახიფათო იყო ახლა შესვენება,
თანაც ბატალიონი ცნობას ელოდა, მაგრამ ისიც იცოდა — უსვენებელია
თვითონაც დაიღალა და თქვა:

— დავისვენოთ, ტანია!

გორაკი ალიეს და თავლის კარი შეაღო მამამ. თავლაში დაჩეჩქეილი
ბევლი თივა ეყარა და ცხენის ოფლის მძიმე სუნი იდგა. ბაგაზე ერთდ-
ერთი ცხენი ება, ბებერი, ნაღვლიანი, ფერდებჩავარდნილი. ხმაურზე მო-
იხედა, ზანტად შეავლო თვალი შემოსულებს და ისევ ჩაჰკიდა თავი
მგლოვიარესავით.

მამამ თავლა მოათვალიერა, ქალის გვერდით ჩამოჯდა, ავტომატი მუხ-
ლზე დაიდო და წიკოს გახვევას შეუდგა.

ქალმა სარკმელში გაიხედა და თვალი მიაპყრო ამომავალ მზეს.

— მზე ამოდის... იცი, რა კარგი იყო ჩვენი სოფელი მზის ამოსვლი-
სას? დასაგიჟარი პირდაპირ. ისეთი სილამაზე იყო ირგვლივ... დაღანებდ-
ნენ ყვავილები... მერე მოვიდნენ ესენი და უკვე აღარ იყო სოფელი, გე-
რმანელებმა ყველაფერი გადაწვეს, მამა ჩამოახრჩვეს, დედა პარტიზანის
შეფარებისათვის დახვრიტეს, მე კი ძლივს გავასწარი ტყეში.

— მაღე დამთავრდება ეს წყეული ომი, — თქვა მამამ.

— კი, — დაამთქნარა ქალმა და თავი ჩაჰკიდა.

— გეძინება?

— ჰო...

მამა იჯდა ჩაფიქრებული, აბოლებდა ამოჩემებულ წერტილზე თვალ-
მიშტერებული. ბოლოს ნამწვი ჩექმის წვერით დაასრისა და წამოდგა.

— წავიდეთ, ტანია!

ქალს ხმა არ გაუცია, ტკბილად ეძინა.

მერე სარკმელში გაიხედა მამამ და გაშეშდა: მან დაინახა მაღალ ბა-
ლახებში მომავალი გერმანელები. ისინი ავტომატმომარჯვებულები უახ-
ლოვდებოდნენ თავლას.

მკლავში ჩასჭიდა ხელი მძინარე ქალს მამამ და დაუყვირა:

— ადექი, ტანია!

ქალმა გაიღვიძა და შეშფოთებულმა იკითხა:

— რა მოხდა?

— გერმანელები, — მოკლედ მოკრა მამამ და მაგრად მოუჭირა
ხელი ავტომატის ცივ ლულას.

— გაქცევას ვერ მოვასწრებთ, უნდა ვიბრძოლოთ, — ტუჩი მოიკე-
ნიტა ქალმა.

როცა გერმანელები მიუახლოვდნენ, ცეცხლი გახსნეს, ოთხი და არ წამოდგარა, დანარჩენები მიწას გაეკრნენ, აღგნენ და დაღუპულად გამოემართნენ თავლისაკენ.

გერმანელებმა ცეცხლი გახსნეს. კაკანებდნენ ავტომატები და ტყვიები ცხრილავდნენ კედლებს, სახურავს. წიოდნენ, აქეთ-იქეთ გარბოდნენ. რამდენიმე ტყვიით დაჭრილი ცხენი საცოდავად ხროტინებდა და სიკვდილს ებრძოდა.

შეხედა მამამ ცხენს და თვალი აარიდა — კაცივით ტიროდა ცხენი.

— ბევრნი არიან ეს ოხრები, — თქვა ქალმა, — გათავდა ჩვენი საქმე...

— რა თქვი? — ვერ გაიგონა მამამ.

— ბევრნი არიან-მეთქი, ძაღლები! — დაიყვირა ქალმა.

— ხო, ბევრია...

გერმანელები წელში მოხრილები, გაშლილად გამორბოდნენ თავლისაკენ და ისროდნენ. აცალეს, ახლოს მოუშვეს ისინი და ისევ გახსნეს ცეცხლი.

პირველად ქალი დაეცა. იგი პირაღმა იწვა ცივ, ნოტიო მიწაზე. ავტომატი მკერდზე მიეკრა და კვნესოდა.

დაიხოქა მამამ, თავზე გადაუსვა ხელი და ჩასძახა:

— ტანია!

ძლივს გაახილა მომაკვდავმა თვალი, ოდნავ შეარხია მოკუმული ტუჩები და როცა იგრძნო, რომ ჯერ კიდევ ემორჩილებოდნენ ტუჩები, დაიხურჩულა:

— მიყვარდი მე შენ... ძალიან მიყვარდი.

თითქოს ტყვია მოხვდაო, ისე შეკრთა მამა, მერე უცებ მოეგო გონს.

— ვიცი... — და თავზე გადაუსვა ხელი.

ქალი შეეცადა გაეღიმა, ვერ მოახერხა, ხელში ჩაავლო ხელი და ტუჩთან მიიტანა.

— შენ კი... — დაიხურჩულა და ცრემლი, ერთადერთი კურცხალი შეეყინა ლოყაზე.

გაფითრებული წამოდგა მამა. ახლა მარტო იყო, ახლა მისი ჯერი იყო, იცოდა: ვერაფრით ვერ გავიდოდა თავლიდან. იცოდა, ეს იყო მისი უკანასკნელი ომი, და ისიც იცოდა მამამ — არ უნდა დანებებოდა მტერს და რაც შეიძლება დიდხანს გაეძლო, რაც შეიძლება მეტი მოეკლა. ტყვიები გაუთავდა, გადაადგო ავტომატი და ძლივს ააგლიჯა ქალს მკერდიდან ჩვილივით ჩახუტებული ავტომატი. ესეც დაცალა და დაინახა საძულველი სახეები. ყრუდ ჩაესმა ავტომატების კაკანი. იგი ქალის გვერდით დაეცა. სამარისებური სიჩუმე ჩამოწვა ირგვლივ და მზე აღარ ანათებდა უკვე...

— სოფლიდან არც ერთი გერმანელი არ გაგვიშვია ცოცხალი...
ნაგრძო გერონტიმ. — ის თავლა გერმანელებს გადაეწვათ...

დიდხანს ვდუმვართ და მერე ისევ გერონტი არღვევს მყუდროებას.

— როდის ამთავრებ?

— რას, გერონტი ბიძია?

— სწავლას ბიძია, აბა რას უნდა ამთავრებდე მეტს?

— ერთ წელიწადში.

— კაია, კაი დაგემართოს... რა გამოხვალ მერე?

— აგრონომი.

— კაი დაგემართოს. აგრონომობა კაი საქმეა ჩემო ბიძია. დაამთავრებ
და დარჩები ქალაქში.

— არა, ქალაქში რა მინდა.

— რავე, სოფელში აპირებ ჩემო ბიძია დაბრუნებას თუ?

— აბა აგრონომს რა უნდა ქალაქში?

— მაგი მოგიწონე. ახლანდელი ახალგაზრდები არ იცდიან სოფელში.
ქალაქისაკენ გაუბიან თვალები. იმაზე კი არ ფიქრობენ, რომ ამხელა მი-
წას, ამდენ დოვლათს პატრონობა უნდა, მოვლა უნდა, მუშაობა უნდა
ბიძია...

არაფერს ვამბობ.

— რავე, არ ვარ სწორი თუ? — თვალებში მაცქერდება იგი.

— აბა, არა? სწორი ხარ, სწორი.

— მეც ქე ვიცი, რომ სწორი ვარ. ჩემმა ვაჟბატონებმაც მოინდომეს
ქალაქში წაბრძანება, მარა ვერ მივართვი. შემომიჩნდნენ: გამოვყრუვდიო
მამა ამ სოფელში, ყველა ქალაქში მიდის და ჩვენ რა ვყოფილვართო.
ჩვენც ვიმუშავებთ სადმე ქარხანაში და დაუსწრებელზე ვისწავლითო.
მოგეცა სიკეთე, მე ივინი დავიფრინე და ანგელოზები ვუფეთ: თქვე
ასეთებო და ისეთებო, თქვე მამაძაღლებო, თუ სწავლა გინდათ, თუ სი-
კეთე გინდათ, აქაურობას მოუარეთ, აქ იმუშავეთ, აგერ ბაბა ბარი, აგერ
ბაბა თოხი, აგერ ბაბა ტრაქტორი, აგერ ბაბა მიწა, იმუშავეთ და დაუსწ-
რებელზეც ისწავლეთ მეთქი!

— ჰოდა, დაგიჯერეს არა?

— რა შვილი არ დამიჯერებდნენ, სახრით ავუჭრელებდი ორივეს
ზურგს. მერე კომკავშირის მდივნად აირჩიეს ნუგზარიე. სიმართლე გითხ-
რა ჩემო ბიძია, მე გამიხარდა გუნებაში, მარა უნდა გითხრა, ქექ შემეშო-
ნდა. პატარა საქმე კი არაა, ასორმოცდათი კომკავშირელია სოფელში.
გაძლოა არ უნდა ბაბაია, ამხელა საქმე მოგანდეს და აბა შენ იცი, როგორ

იმუშავებ მეთქი, ხომ იცი ბაბა, შერცხვენას სიკვდილი მიჯობს. ახლა კმაყოფილი ვარ, მოგეცა სიკეთე, იგი საქმეს უძღვება. იმხელა საქმეს მოეჭიდნენ ეს ახალგაზრდები, რომ ჩვენ ვერ გავხედავდეთ.

— გამოდის, რომ ყველა არ გარბის ქალაქში, — მეცინება მე.

— ყველა? ყველა რომ გაიქცეს ჩემო ბიძია, რაღა გვეშველება მაშინ?

— მაგიც მართალია... ეს ურემი რად გინდა ბიძია?

— ურემი? ხე-ხე! გლეხი კაცი ურმის გარეშე გაგონილა? ურემი საჭიროა. იტყვი, კოლმეურნეობაში ამდენი მანქანაა, ამდენი ტრაქტორია და ურემი რაღა საჭიროაო, მარა საჭიროა, საქმემ მოითხოვა და ქე დარჩა საჭირო... წელს ისე მოსკდა სიმინდი, რომ გამოზიდვას ვერ ავუთავდით. დღე და ღამე ყანაში ვართ. ახლა თუ არ გაანძრე ხელი, ზამთარში მზამზარეულს არავინ ჩაგიდებს პირში... წავიდეთ ბიძია აწი, თვარა ძალიან გავგიტკბა ბაასი.

* * *

აგერ ისიც, ფრთხილად ვაღებ ჭიშკარს, შევდივარ ეზოში. ყეფს სამზადის უკან დაბმული ძაღლი და იშმუშნება ხის ძირას ჯორკოზე მჯდარი, ნაბადმოსხმული ჩათვლემილი ბაბუა. თავზე თხელი ყაბალახი ახურავს. ჯერ არ აცივებულა, მაგრამ სცივა ბაბუას ბებერ ძვლებს. მზეს ეფიცება და სითბო ძინებს ბაბუას.

— გლახა ყოფილა ბაბუა სიბერე, გლახა, — ჩამესმის მისი ხმა და მეცინება. — ახალგაზრდა რომ ხარ, არ გგონია თუ ბოლომდე არ გაგყვება ჯანი, მაგრამ როგორ ცდები თურმე, მხოლოდ გულია სიკვდილამდე ახალგაზრდა, ბაბუა.

შენ პირნათლად მოიხადე ახალგაზრდული ვალი შენი და არც სიბერეში შეგირცხვენია ჭაღარათი დათოვლილი ულვაში შენი. შენმა ახალგაზრდობამ ხომ ხიშტიანი თოფისქვეშ განვლო ბაბუა და თოფის ლულაზე აწყობილი ფიქრები იყო შენი ახალგაზრდობა, შენი სახლი და მიწა შენი, მეგობარი და ახლობელი შენი. შენ ფეხით, გაცვეთილი ფარაჯით მოიარე ყარსი და სარაყამიში, ართვინი და ტრაპიზონი, ხოფა და არდაგანი, მანჯურია და პორტარტური... მერე დაბრუნდი ომის გზებიდან, ჩამოიტანე დაღლილი სული და სხეული, დენტის კვამლით გაჟღენთილი მაზარა და იმედები. ხუთი ძმა იყავით. ერთი მტკაველი მიწა გქონდათ ძმებს. არავინ ელოდა შენს დაბრუნებას დედის გარდა, არავის გახარებია შენი დაბრუნება დედის გარდა. საკუთარი კერის მოწყობა გადაწყვიტე. იმ მტკაველის მეხუთედი მიწისათვის ღვიძლმა ძმამ თოფი გესროლა — ომი-

დან მშვიდობით დაბრუნებულს, სახლში გაგიმართეს ომი. იმ გასროლი-
ლმა, სასწაულით აცდენილმა ტყვიამ სამუდამოდ გადაგვიდათ ძეგლი და
შენ მის ტირილზე არ მისულხარ... ჩვენი ეზოს გადაღმა, განმარტოვებულ
ტანაყრილ ანწლებში ახლაც დგას მიტოვებულ ნასახლარში მანქანებისა
კედლებჩამოცხავეებული სამზადი, წევს გვერდზე გადახრილი, პატრონის
მომლოდინე ძაღლივით, დგას როგორც მოგონება და შენდობილი ცოდვა...

ძაღლის ყეფაზე შენ დგები, ბებრული, ამღვრეული თვალებით იყუ-
რები ჭიშკრისაკენ. თვალს დაგაკლდა და მე ვერა მცნობ, ხედავ მხოლოდ
— ვილაც შემოვიდა ეზოში და ესე იგი შენი სახლის, შენი სტუმარია,
შენ კი გიყვარს სტუმარი, მოკეთე და მეზობელი.

— მობრძანდი, — მეძახი, ჯოხზე დაყრდნობილი დგები და ხანხალით
მოაბიჯებ ჩემსკენ.

— ბაბუა! — ხმამალლა ვამბობ თუ ვყვირი მე, ჩემოდანს ვდგამ და
მოვდივარ შენს შესაგებებლად.

— ბაბუა, ბაბუა, ბაბუა, — მცნობ შენ, ჩურჩულებ, მეხვევი და ტი-
რი, უკვე აღარ მალავ ცრემლებს. გიკოცნი ჭაღარა თავსა და დაჭმუჭვნილ
ლოყებს. შენ ღელავ და გიტოკავს მდინარესავით ლურჯი, ბებერი ძარღვი.

— როგორ დაგავიწყდი ბიჭო, ერთი როგორ არ გაგახსენდი ბიჭო, —
მეუბნები ხმის კანკალით, ნაწყვეტ-ნაწყვეტად, — ასე უნდა ბაბუა? —
შენი მზერა, შენი სიტყვები საყვედურია და მე უხერხულად ვიშმუშნები.

— თქვენ, თქვენ როგორ დამავიწყდებით, — ვამბობ ხმადაბლა, —
მაგრამ ხომ, იცი... ვერ მოვიცალე და...

— მე ყოველთვის კი არ ვიქნები ბაბუა, ხშირად უნდა ამოხვიდე და
მნახო. მერე დაგწყდება გული, მერე... შენ რომ გხედავ ბიჭო, ასე მგო-
ნია მამაშენი შემოვიდა ეზოში.

— ვიცი, ბაბუა, — ვამბობ, ხელს ვხვევ მხარზე და ჩვენ ერთად მი-
ვემართებით სამზადისაკენ.

— ანეტა! — იძახის ბაბუა.

— რა გინდა, კაცო? — მოისმის სამზადიდან.

— გამოი ერთი, ნახე ვინ მოვიდა.

იღება სამზადის კარი. ჯერ ბებია გამოდის გარეთ, მერე კერიის კვა-
მლი. ბებიას ხელები ცოშში აქვს გასვრილი, თავზე გახუნებული ცახო-
ცი ახურავს და ახალგაზრდასავით ატკრეცია დანაოჭებული ლოყები კე-
რიის ალის სიმხურვალეზე.

— უიმე, ამას ვის ვხედავ, ეს ვინ მოსულა, შენი ჭირიმე ნენა, შე-
ნი! — მეხვევა, მკოცნის და ცდილობს, არ გამსვაროს ცოშით. თვალებს
ვხუჭავ და პატარა ბავშვივით ვინაბები.

ბებია გავარვარებულ კეცზე მჟადს აკრავს, ხელს იბანს და ამოიწმენდა:
— მოგშივდა ნენა? ამ წუთში იქნება სადილი, ამ წუთში...

ვზივარ სამზადში ჯორჯოზე და მონატრებული თვალებით შევცქერო
კერაზე აბღღვიალებულ ნაკვერჩხლებს, მხრჩოლავ მუგუზებს, კერიის
მწარე კვამლსა და კვამლისაგან გაშვებულ სამზადის კედლებს. სახურავის
ჭუჭრუტანიდან მზის სხივი შუბივით ეშვება დაბლა და ციალებს, იბლა-
ნდება კვამლი.

ცხვება მჟადი და სასიამოვნო სუნი ტრიალებს ირგვლივ. ბებია სამზა-
დში შლის სუფრას: ცხელი მჟადი, ჭყინტი ყველი, ლობიო, კიტრი და
პომიდორი. გამხიარულებულ ბაბუას ღიღინით მოაქვს სარდაფიდან ნაქუ-
რჩალათი თავდაცული დოქით ღვინო. კარგი სასმელია ცივი, ბკემოკი-
დებული ადესა.

ბაბუა ღვინით სავსე ჭიქას იღებს ხელში, მიყურებს და ამბობს:

— შენ იცი რამდენი წლისა ვარ, ბაბუა? ოთხმოცდაათის. მოხუცებუ-
ლის ამბავი ქე იცი, დღეს არის და ხვალ აღარ იქნება, მე ჩემო ბაბუა,
დიდი ხნის სიცოცხლე აღარ დამრჩენია და დაიხსომე რასაც ახლა გეტყვი...

— გაჩუმდი კაცო, აცალე ბაღანას ჭამა, რას აშინებ ადამიანო? —
აწყვეტინებს ბებია.

— მაცალე ერთი, ანეტა, ვიცი მე რასაც ვუყვები და, მაცალე ერთი...
მე ათი წლის ვიყავი ჩემო ბაბუა, როცა მამაჩემმა ანდრონიკაშვილებს
მიმაბარა მოჯამაგირედ. ექვს წელიწადს ღორებს ვწყემსავდი. დაგლეჯილი,
ას ადგილას დაკერებული შარვალი და ბლუზა მეცვა, თხუთმეტ წლამდე
ფეხსაცმელი არ მღირსებია. თხუთმეტი წლისა ვიყავი, მამაჩემმა ქალამ-
ნები რომ მიყიდა, მერე ჯარში წამიყვანეს. თოთხმეტ წელიწადს თოფი
არ მომიშორებია ხელიდან, თოფთან მეძინა და მეღვიძა, სხვის საკუთრე-
ბას ვიცავდი და ტყვიას ვესროდი ჩემსავით ღარიბს. მერე დავბრუნდი
სახლში და საკუთარი კერა გავიჩინე. დღე და ღამე მიწას ვეჭიდებოდი,
წელებზე ფეხს ვიდგამდი... მერე მოვიდნენ ჩვენები და იმ დალოცვილებ-
მა მიწა მოგვეცეს, ცხოვრების საშუალება მოგვეცეს... მერე პირველი არტე-
ლი დავაარსეთ მე და გერონტის მამამ, გავკაფეთ ბარდი და ეკალი, მო-
ვაშენეთ ჩაი და ციტრუსი, ხეხილი, ვენახი... პირველად ძალიან გვიჭირდა
ბაბუა, არ გვეყოფნიდა მიწის დასამუშავებელი იარაღები, მუშახელი, სა-
თესლე სიმინდიც არ გვქონდა სამყოფი. მაინც არ გავტყდით, ჩვენი გავი-
ტანეთ, და აეწყო ასე ყველაფერი. მერე ახალგაზრდები წამოგვესწრნენ,
მარა...

მე ვიცი ეს „მარა“, მე ვიცი, რისი თქმაც გინდა ბაბუა. როცა საჭი-
როებამ მოითხოვა, რუხი ფარაჯები ჩაიცვეს და საფანტივით მოედგნენ

ვრცელ სივრცეებს. წავიდნენ და საგზალივით წაიღეს ფიქრები და მკედები. ვიცი, ეს შეუძლებელია, მაგრამ მაინც მგონია, რატომღაც მგონია, ფენიქსებზე წამოდგებიან დამარხული ჯარისკაცები, გაცვეთილი, ზრდასრული და ცხრილული მახარებით მოედებიან ვეებერთელა სივრცეებს და დაიწყებენ გადავიწყებული კერიის ძებნას...

— ახალგაზრდობას ბევრი შეუძლია, — განაგრძობს ბაბუა, — სანამ ახალგაზრდა ხარ, მანამ უნდა მიხედო საქმეს, ახალგაზრდობაში გაცდენილ დროს სიბერეში ინანებ. შენ ახლა ერთადერთი იმედი ხარ ჩვენი, ამ ოჯახის. შენ გაკისრია მოვალეობა და სინდის-ნამუსი. ოჯახი ძნელი გასაძლოლია ბაბუა, მარა, უნდა გაწიო უღელი, კარგად უნდა გაწიო, ბოლომდე უნდა გაწიო, არ უნდა შერცხვე. ამის მთხოვნელი ვიქნები ბაბუა — გულმა არსად გაგიწიოს, აქაურობა არ მიატოვო, იცოდე შენ აქ დაიბადე, აქ გაიზარდე, შენ ვალში ხარ ამ მიწისა და კერიის წინაშე, აბა შენ იცი ბაბუა, კვამლი არ მოანატრო კერიას, კვამლი...

ჩემი სამზადის კერიის კვამლო, ნაცრისფერო და მწარე კვამლო, გამკვარტლულო კედლებო და ჭუჭრუტანებში გაბლანდულო ობობას ქსელო, ჩემო ოდავ და ჩემო ეზოვ, ჩემო ნასათუთარო ვენახო, მართლაც დიდ ვალში ვარ თქვენთან, თქვენი ვალიდან ვერასოდეს ამოვალ. მე შენი ნაშობი ვარ ჩემო დიდო, ყველაზე დიდო დედავ, ჩემო მიწავ! მე შენი ლეჩაქივით წმინდა ვიქნები ბებია; მე შენი სპეტაკი, თეთრი ულვაშის სინდისზე ვარ დამყნილი ბაბუა; მე თქვენს ფესვებზე ამოსული მუხის ნორჩი ყლორტი ვარ, ჩვენს კერაზე ნაცარში ახვეტილი ღვიორი ვარ...

ბაბუა სვამს და საჩვენებელი თითით იწმენდს სველ ულვაშებს.

— დალიე, დალიე ბაბუა, — მეუბნება, თვალს მიკრავს, ხელებს იფშენებს, თავისთვის ჩუმად ქირქილებს/და განაგრძობს: — ბებიაშენს თუ უყურე, კაი დაგემართება. მაგან დამაბერა მე, თვარა რა დროის ჩემი სიბერე იყო, აბა?

— ნორჩი ხარ ჯერ, ნორჩი! — განგებისად იკრავს შუბლს ბებია, — ჩემი ნაკვალევი ილოცე, მე რომ არ ვყოფილიყავი...

ხმამალლა ვიციანი, ბებრულად, სვენებ-სვენებით, ყრუდ ქირქილებს ბაბუა.

ბებია მიცქერის, უხარია, რომ ვიციანი და მეუბნება:

— შენ კი გაიზარე, ნენა.

ისევ ივსებს და მივსებს ჭიქას ბაბუა.

— გეყოფა ბერიკაცო, აგივარდება თავში ამდენი ღვინო და მერე მე უნდა გევიტანჯო. — ჭიქას იღებს და გვერდზე დგამს.

ბაბუა უკმაყოფილოდ შლის ხელებს.

— არ გამიმართლა ჩემო ბაბუა და რაღაი ახლა. ქალი არ შემხვდა, ბაბუა, ხეირიანი. მეგონა ქვეყნის ჭკუა მქონდა, მარა შევცდი. შენ ჩემი

ახალგაზრდობა რომ იცოდე, ქე შეგეცოდებოდო, რა ბიჭი ვიყავი? ისე მოვხიბლე ბებიაშენი, რომ დამინახა თუ არა, ვერ მოვიშორე, მაშინვე გამომეკიდა.

ეროვნული
კიბლური

— მიწა დაგაყარე მაგ ენაზე იმდენი, — ქალიშვილივით იმორცხვებს ბებია, — მთლად გამოჩურჩულდა ნენა აი ბაბუაშენი ამ ბოლო დროს, რას ბეუტურობს მანაც არ იცის... გეიგონებს ვინცხა და მართალი ეგონება...

ბაბუას უღვაშებში ეღიმება, დროს პოულობს, საესე ჭიქას იღებს, ნელა წრუპავს ღვინოს და გალურსული აპარებს ბებიასაკენ თვალებს.

— მაინც დალიე ხომ? გაეხეთქო მაგას, — ლოცავს ბებია.

ბაბუა იცინის.

ვუტკეპრი მათ და მიხარია, ძალიან მიხარია. მე მიხარია, რომ ისინი ასეთები არიან, ტკბილები, კეთილები. სამოცი წელი ერთად გაუტარებიათ, ერთად უწევიათ ცხოვრების უღელი, ხან აღმართი დახვედრიათ, ხან დღმართი, ხან მოსახვევი, ხანაც სწორი გზა, კრიჭაში ჩადგომიან ბედისწერას და არსად, არასოდეს დავიწყებიათ, რომ აღამიანები იყვნენ. ტირილის დროს ცრემლს იკავენდნენ, სიცილის დროს იცინოდნენ და უსიტყვოდ ესმოდან ერთმანეთისა. დარდიც საერთო ჰქონდათ და სიხარულიც. მე მიხარია, რომ მათ არ გააცივეს ცეცხლი კერაზე და ჩვენს კერაზე ყოველთვის ამოსულა მწარე კვამლი და შერევია ხან ლურჯ, ხან კიდეც მოქუფრულ ცას. მე მიხარია, რომ მათ კიდეც შერჩენიათ იუმორის გრძნობა და სიცილის ხალისი. მიხარია, რომ მე მათი შვილიშვილი ვარ... მამა! ამ უზარმაზარ, თვალუწვდენელ დედამიწაზე, ამ ლურჯი ცის ქვეშ მე არ ვიცი სადაა საფლავი შენი, მე არ ვიცი, სად წევხარ შენ, სად გათოვს და სად გაწვიმს. მაგრამ ასე მგონია, შენ ყველგან ხარ. ჩემს გულში, დედის გულში, მამის გულში სამუდამო ბინა გაქვს... და მუჟით, მარილივით გიჭირავს სახლიდან ზურგჩანთით წაღებული დაბრუნების იმედი და გათქერილი მიზნები... ჩემო ბიძებო და მამიდებო! ასე მგონია, შუალამეზე, ან გათენებისას, იღება ჩვენი ეზოს ჭიშკარი და თითო-თითოდ, ფეხაკრეფით შემოდინან შორეული გზებიდან დაბრუნებული თქვენი მღუმარე ჩრდილები. შემოდინხართ, იჩოქებთ მიწაზე, ხელის ფათურით, გაფარჩხული თითებიტ დაეძებთ თქვენი გარდასული ბავშვობის გადაშლილ ნაკვალევს, ვერ პოულობთ და სატკივარივით გაწუხებთ ეს. მერე ედებით სახლსა და სამზადს, ეზოსა და ვენახს. თქვენ ღუმხართ და ეს ღუმილი საყვედურია, ტკივილია და დიდი დარდი. რა ახალგაზრდები ყოფილხართ. ვიცი მე, ასაკისა და განცდილის სიბრძნე გაიძულებთ — იქაც, საფლავშიაც იფხიზლოთ. ასე მგონია, სამუდამო დარაჯებად უდგახართ წყნარ ცას და დენთის სუნგაცილ მიწას, ხესა და ბუჩქს, ბალახსა და ვარდს, ცის ნაჟურ ცვარსა და კერიის კვამლს. თქვენ ისევ ჩემთან ხართ და დი...

დი, დიდი იმედი მაქვს თქვენი, მე თქვენ განდობთ ჩემს საიდუმლოს და თქვენ ჩემი მესაიდუმლე ხართ...

არ ვიცი, რას განიცდიდა ბებია, როცა შვიდი სამკუთხა ბარძნისა და ბრუნდა ფრონტიდან თქვენს მაგიერ, მაგრამ მე ვიცი, რას ფიქრობდა იგი, როცა თქვენს სურათებს ჰკიდებდა კედელზე, ვიცი როგორ უცრემლოდ ტიროდა ბაბუა და ყოველთვის ამხნევებდა ბებიას. მე ვიცი ეს სიბრძნე და ათასგზის მადლობა ამისათვის თქვენ, ჩემო მოხუცებო!

ბაბუა ისევ აესებს ჭიქებს და მიცქერის... მის თვალებში სიყვარული, სიხარული ჩამდგარა.

— მოგვესწრო ბიჭი ანეტა, ხომ იცი შენ, — ეუბნება ბებიას და არხეინად ისწორებს უღვაშებს. — ისე რაღა წამახდენს სიბერე, რომ მაგის ქორწილში ყანწებით არ ვსვა ღვინო, ისე რაღა მოგვკვდები, რომ მაგის ბიჭს ქალი არ გამოვუძებნო... რამდენი წლისა ხარ, ბაბუა? — კითხულობს და თითებზე ითვლის ჩემს წლოვანებას. ბებიას შვიდი შვილი, ჩემი ტოლა და ჩემზე უმცროსი შვიდი შვილი ახსენდება, სახე ექუფრება, მაგრამ თავს იკავებს და მესმის ნიავის დაქროლვასავით წყნარი, ჩურჩულოვით წყნარი სიტყვები:

— რაც მაგათ დააკლდათ, შენ შეგმატებოდეს, ნენა!

ვსაუბრობთ და ვსვამთ. დოქს თანდათან უშრება ყელი, მჩატდება და ბაბუა უფრო ადვილად ასხამს ღვინოს.

მერე ბებია სუფრას ალაგებს. გარეთ გავდივართ და ხის ძირას ვჯდებით. მწიფს ადესა და ვაშლი, ერთმანეთში არეულა წითელი და შავი ფერები. ბებია კაცვით იწონიებს ტოტს, კალთით მოაქვს ყურძენი და ვაშლი.

— დააყოლე ნენა, მოგიხდება ხილი.

ვიღებ ბებიას თბილი კალთიდან ყურძენს და ვაშლს და მათაც ვეპატიეები.

— თქვენ არ გინდათ?

— ჩვენ მაგის ჭამის მეტს რას ვაკეთებთ ნენა, შენ ჭამე, ღმერთმა შეგარგოს, მონატრებული ხარ ხილს ქალაქში.

ბაბუა თავს ქინდრავს.

— ადექი და დაწექი, კაცო! — ფრთხილად ადებს ხელს მხარზე ბებია.

ბაბუა ზანტად ახელს თვალს, გაბმულად, ხმამაღლა ამოქნარებს და ბუტბუტებს:

— აი, ამფერია სიბერე, ბაბუა, მოუკვდა მომგონი და მასაფი მაგას. კაცს რომ შუადღეზე ძილი მოგიხდებოდა. — ღვება და მოსასვენებლად მიდის.

ბებია თვალს აყოლებს.

— დაბერდა ბერიკაცი, სულ რომ აძინო, უნდა...

— დედა როდის მოვა? — ვეკითხები ბებიას.

— სალამოს, ნენა... გაიტანჯა ქალი ამდენი მუშაობით. იმდენი სამუშაო მაინც, რომ... გათენებამდე მიდის და შეღამებულზე ბრუნდება. მუშაობა უკვდა ჩემი თავი, ბევრს ვერაფერს ვეხმარები, რა ვქნა, დავილაღე, დავბერდი ნენა.

დგება ბებია, სამზადის კედელზე ჩამოკიდებულ კალათს იღებს და მეუბნება:

— მე ბაღჩაში გადავალ ნენა, ვახშამს მაინც დავახვედრებ დედშენს.

* * *

ერთხანს ეზოში დავებორიალებ, სამზადის უკან დაბმულ ძაღლს ვეფერები, მერე ბაღში გადავდივარ. ბაღის ბოლოს მოჩანს მწვანეში ჩაფლული გერონტის მაღალი ოდა. ირგვლივ სიწყნარეა. ალბათ არავინაა სახლში. ვდგავარ და შევცქერი ნაცნობ აივანს. იქ ხომ ქეთი ცხოვრობს და ამიტომაც ყველაფერი ძვირფასია იქ... მყუდროებას ქათმების შეშინებული კრიახი არღვევს, მაღლა, ცის გუმბათში ლივლივებს ქანგისფერი ქორი და ზემოდან ათვალიერებს საკბილოს.

იღება ოთახის კარი და აივანზე ვილაც გამოდის. ეს ვილაც კი არაა და ქეთია. ვდგავარ გატრუნული და გაფართოებული თვალებით შევცქერი ორი წლის უნახავ ქეთის. ქეთის ჩითის კაბა აცვია და ამ უბრალო კაბაშიაც ლამაზია იგი, მკლავები მზეზე შებრაწვია. კოჭებამდე სცემს გრძელი ნაწნავები. ქეთი ბაიბურში არაა რომ ვუცქერი, ტაშს უკრავს, შესცქერის ცას და იძახის: — ჰაუ-ჰაუ!

ქორი ზანტად არწევს ფრთებს და მიფრინავს.

ვიხრები, მიწიდან კენჭებს ვიღებ და ვისვრი. კენჭი ეცემა იატაკზე და ხიფათის მომლოდინე შველივით კრთება ქეთი, თვალებს აცეცებს, ბალისაკენ იცქირება. ისევ ვისვრი კენჭს. ესაა ჩვენი უსიტყვო პაემანის ნიშანი. ქეთი ხვდება, თვალები უბრწყინდება, ხტუნვა-ხტუნვით ჩამოვრბის კიბეზე და ჩემსკენ გამოვრბის.

* * *

აივანზე ვწევარ და შევცქერი ცას, რომელიც თეთრი ღრუბლის ფთილებს დაუფარავს. ღრუბლებს შორის მიცურავს მთვარე. კიაფებენ შორეული, იდუმალი პლანეტები — ვარსკვლავები, მთვარის ვერცხლისფერი შუქი გაბლანდულა ხეთა ტოტებში, უბერავს ნელი ბორიო და მესმის აი-

ვნის ქვეშ დაწყობილი ჩალის იდუმალი ჩურჩული... შენ ერთადერთი ხარ და შეუცვლელი, ამდენ პლანეტებს შორის, დედამიწავ, უნდა მოგაპოვო და არ უნდა მოგაყენონ ტკივილი ადამიანებმა...

ისევ გრძელდება ფიქრი, ისევ მესმის ხმელი ჩალის ჩურჩული და ისევ მიბარბაცებს მთვარე თეთრი, მოგოგმანე ღრუბლის ფთილებს შორის... შენ უკვე დაგლაშქრეს მთვარე, შენ უკვე აღარ წარმოადგენ საიდუმლოს, ადამიანი მოგწვდა და თავისი ნათესაურები დასტოვა შენს ფხვიერ გრუნტზე.

ფრთხილად, ოღნავი ჩქამით იღება ოთახის კარი, ვიღაც გამოდის აივანზე და ფეხაკრეფით მიახლოვდება. ეს დედაა, ჰგონია მძინავს და ფეხაკრეფით მიახლოვდება — არ უნდა ძილი დამიფრთხოს. მიახლოვდება, მიცქერის და ფრთხილად მისწორებს საბანს.

— დედა! — ვამბობ და ხელს ვუჭერ. დედის ხელი მაგარია და კოყრიანი.

— ჩემი სიკვდილი, გაგაღვიძე, შვილო?

— არა, დედა, არ მეძინა.

— რატომ, შვილო?

— რა ვიცი... არ დამეძინა და...

— მეც არ დამეძინა, შვილო.

დედა სასთუმალთან მიჯდება და თავზე მისვამს ხელს, მეფერება.

ვილურსები და თვალბეჭედი ვუცქერ, ისიც მიყურებს და მლოცველივით აცმაცუნებს ტუჩებს.

— დასუსტებულხარ შვილო... სასიკვდილე დედაშენი... ხელი ვერ მოგაწვდინე ერთი, ვერ ჩამოვედი. ვინ გირეცხავს, ვინ გიკერავს შვილო... აქ იმდენი საქმეა, რომ ვერ მოვიცალე, შვილო...

— რას ამბობ, დედა, — ვამშვიდებ მე, — რა მიშავს, ერთი წელი დამრჩა და კი ჩამოვალ მერე სოფელში.

— ხო, ასე შვილო, შენი იმედითაა აი ოჯახი და აბა შენ იცი... გიჭირს ქარხანაში მუშაობა?

— პირველად მიჭირდა, ახლა უკვე არა...

— კარგია თუ არ გიჭირს, შვილო.

ქარხანაში ჩემი პირველი მისვლა მახსენდება, ეს ამ ოთხიოდე წლის წინ იყო. ჯიბეში ხელებჩაწყობილი, ჩაფიქრებული მივყვებოდი გვერდით საამქროს უფროსს, რომელიც სიგარეტს ეწეოდა, ხელებს შლიდა და ქარხნის პროდუქციაზე მესაუბრებოდა. მუშაობა უკვე დაწყებული იყო და ქარხნის უზარმაზარ ეზოში მყუდროება დამკვიდრებულიყო, მხოლოდ საამქროებიდან გამოდიოდა ხმაური და ებრძოდა ეზოს სიმყუდროვეს.

საამქროს უფროსმა ნამწვი ურნაში ჩააგდო, მეორეს მოუტოდა, ჩვე-
ლის აქნევით ჩააქრო ასანთის ღერი და მკითხა:

— ჯერ არსად არ გიმუშავია?

— ჯერ არა, სოფლიდან ჩამოვედი.

— კიდევ ერთი სოფლიდან გამოქცეული, — გაეცინა მას, — ჩვენი
ქარხანა რამდენიმე წელია რაც აიგო, ახალგაზრდები მუშაობდნენ მას
მშენებლობაზე და მისი კოლექტივიც ახალგაზრდულია. ჩვენს ქარხანას,
ჩემო ბიძიკ, დიდი მომავალი აქვს, ორ წელიწადში სამი ახალი საამქრო
უნდა ავაგოთ.

პირველად ძალიან გამიჭირდა დაზგასთან მუშაობა და ხმაურთან შე-
გუება, მერე ყველაფერი მოგვარდა. ახლა ჩვენი ახალგაზრდული ბრი-
გადა, რომელშიაც ოცი კომკავშირელია, ყველაზე მოწინავეა ქარხანაში.
ახლა ჩვენი ქარხნის პროდუქცია ოცდაათ ქვეყანაში მიდის და მიხარია,
რომ ამასი ჩემი წვლილიცაა, ძალიან შევეჩვიე ქარხანას, ჩემს ამხანაგებს
და მათთან გამოთხოვების დრო რომ დადგება, ძალიან გამიჭირდება. მე
წინასწარ ვწუხვარ ამაზე...

კიდევ დიდხანს ვსაუბრობთ მე და დედა.

— ძილი გაგიტყდება შვილო, დაიძინე აწი.

— შენც დაიძინე, დედა.

დედა მიდის. თვალს ვაყოლებ.

გვერდს ვიცვლი, შევცქერა ცას, რომელიც თანდათანობით თავისუფ-
ლდება ღრუბლებისაგან. ყურს ვუგდებ კრიკინობელებისაგან ძილგატე-
ხილი ღამის იღუმალ ჩურჩულს და თანდათანობით, თრობასავით მეკიდება
თვლელმა...

ჩამეძინა და სიზმარში მოვიდა ნაღვლიანი, რუხფარაჩიანი მამა. უხ-
მოდ მომესალმა და ჩამოჯდა ჩემგან მოშორებით. გაზეთის ყვითელ ნა-
ხევში დიდხანს ახვევდა წეკოს... ლოყები ჩავარდნოდა და თვალები ჩაც-
ვენოდა. ჭაღარა იყო და წვერმოშვებული. იჯდა გატანჯულ-დაქანცუ-
ლი, აბოლებდა და უხმოდ მიყურებდა.

ვუცქეროდი მამას და თვალს არ ვუჯერებდი. როგორ დაბერებულ-
ხარ, როგორ გაჭაღარავებულხარ, როგორ დაქანცულხარ, მამა... მეკრდი
ტყვიით აქვს დაცხრილული და ტკივა დიდი ხნის წინანდელი ნატყვიარები..
ფრთხილად ვეხები ნატყვიარებს მამის მეკრდზე და ვკოცნი. მუნჯივით ზის
შუბლშეჭმუხვნილი მამა, დუმს და დუმილით, საგზალივით მიზოგავს საო-
ქმელს. უსიტყვოდ მიყვება ომის ამბებს. მერე დგება მამა, დაღლილად, ბე-
ბრულად, მუხლებზე ხელისგულების დაყრდნობით დგება, იფერთხავს დაც-
ხრილულ რუხ მაზარას, ავტომატს ისწორებს მხარზე, მამტერდება ოვა-
ლებში და მიდის... არა, მარტო არ მიდის მამა, გვერდში უდგებიან რუხ-

ფარაჯებიანი, დაცხრილული წვერმოშვებული ჯარისკაცები, ქუსლმოქცე-
ული ჩექმებით და მხარზე აკიდული ავტომატებით, დგებიან მწყობრი-
ვით ჯარისკაცები და მიდიან, ყველანი ერთმანეთს გვანან და მე არ ვიცი
შევე, რომელია ჩემი მამა. ჩექმების ბრახუნით მიდის ბატალიონი და
წყნარად მღერიან ჯარისკაცები გადავიწყებულ, ომისდროინდელ სიმღე-
რას.

— მამა, — ვეძახი მე, — მომიცადე მამა! — მამას არ ესმის ჩემი.
მინდა დავეწიო, ვერ ვეწევი...

მელვძიება. თვალებს ვიფშენეტ. აღარსადაა მამა, აღარსადაა რუხფა-
რაჯიანთა ბატალიონი. არის მხოლოდ დილა. ეზოში ბოჩოლა ბღავის,
ყეფს ძაღლი. ახველებს ნაბადმოხურული ბაბუა, სამზადში ფუსფუსებს
ბებია და გლვძიებული სამზადი ჩიბუხივით აბოლებს კვამლს.

გვერდს ვიცვლი, ოთახის გამოღებული კარებიდან მოჩანს კედელზე
ჩამწყრივებული სურათები. მზე ანათებს სურათებს და ილიმება ჩემი მამა,
ილიმებიან ჩემი ბიძები და მამიდები.

* * *

ვდგები, ვიცვამ და ეზოში ჩავდივარ.

— ადექი, ბაბუა? — მეკითხება ბაბუა, — მოდი, დაჯექი აგერ.

ვჯდები.

ზის ბაბუა თავდახრილი, ხელს უსვამს კოჭრებიან ჯოხს, მშვიდად სუ-
ნთქავს და ფიქრობს. მერე თავს მაღლა სწევს, მოჭუტული თვალებით
შესცქერის ახლადმოწვერილ მზეს და ამბობს:

— ადამიანის სიცოცხლე მზესავითაა, ბაბუა; დილით ამოვა, მთელ
დღეს ანათებს, ყველაფერს აცოცხლებს, ათბობს, საღამოს კი ისევ ჩავა.
ადამიანიც ასეა ბაბუა — იცოცხლებს, იზრომებს, იბრძოლებს, დაიღლე-
ბა და ჩაესვენება. ჩვენ, ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ ბაბუა, საქ-
მე ისაა როგორ მოკვდები. სიკვდილსაც გააჩნია, აბა! მხოლოდ ერთხელ
უნდა მოკვდეს კაცი. იმაზე დიდი სირცხვილი აფერია, როცა კურცხალ-
საც დაამადლიან კაცს. მე იცი რა მახარებს? რომ მოკვდები, ვიცი,
ბევრს დაწყდება გული და არავინ მომიგონებს ცუდად. იცოდნენ ბაბუა,
ყველა კაცს არ შეუძლია ისეთი ხის დარგვა, რომლის ნაყოფი მხოლოდ
მის შვილებსა და შვილიშვილებს მოესწრება.

დიდხანს ვფიქრობ ამ ქარაგმაზე. ვერ გავიგე, თუ რა ხე იყო ასეთი.
მერე მივხვდი ამას — აქ, ჩვენს ბაღში ბევრია მის მიერ დარგული ნერ-
გი, რომელთა ნაყოფი შეიძლება ვერ იხილოს ბაბუამ.

— მე დავრგავ ასეთ ნერგებს, — ვფიქრობ მე, — აუცილებლად დავრგავ, ბაბუა.

მერე ბებია საუზმეზე გვეპატიება და ბაბუა ღილინით შედის და დაფში არაყის გამოსატანად.

* * *

მზის მრგვალი, ოქროსფერი დისკო ნელ-ნელა, შეუმჩნევლად ეფარება ჰორიზონტს. ირგვლივ სიწყნარეა და სოფლის იდილია. მხოლოდ შორს, სოფლის ცენტრში გუგუნებენ მანქანები და ღუგდუგებს ტრაქტორი.

აივანზე მე და ქეთი ვზივართ. ორივენი ვდუმვართ, შევცქერით მზის დიდებულ ჩასვენებას და ახალგაცნობილებივით ვერ აგვიწყვია საუბარი. მოჩვენებითი სიმშვიდით შევეყურებთ, როგორ ეფინებიან მიწას ხმელი ფოთლები... ფრთხილად, მოწინებით ვეხები ქეთის ხელს და თვალებში შევცქერი. ქეთის თვალები წყნარია და ლურჯი. ქეთის თვალებში სიყვარულია და დიდი სათნოება. ჩუმად, ოდნავ შესამჩნევად ილიმება. შევცქერი უხმოდ, უსიტყვოდ. დროგამოშვებით ამოიხედავს ქეთი, შემომანათებს ტბასავით მოლივლივე თვალებს და ილიმება. ახლა ქეთი მოუთმენლად ელის ჩემს სათქმელს.

— ქეთი! უნდა გითხრა, რომ... მე მინდა... — ვიწყებ და ველარ ვამთავრებ. თვალს ვარიდებ ქეთის და დაფანტულად ვიცქირები სადღაც შორს, შორს. მერე ისევ ვუბრუნდები ჩემს მთავარ სათქმელს და დიდი გაჭირვებით ვახერხებ.

ქეთი ილიმება და ღუმს.

— რას იტყვი, ქეთი? — ვეკითხები და მოუთმენლად მოველი მის პასუხს.

— მეც. — მორცხვად, ძლივსგასაგონად ამბობს თავდახრილი და ნაწნავს აწვალებს.

ვხვდები მის ნათქვამს და ჩემს სიხარულს აღარა აქვს საზღვარი.

— ქეთი, ქეთი! — ვჩურჩულებ მე, — მაშ შენც გიყვარვარ, ქეთი?

ალიონივით ეპარება სიწითლე ქეთის, თვალს მარიდებს და თავდახრილი ჩურჩულებს თავისთვის:

— აბა არა?

მე მის რბილ, ნამჯის სურნელით გაჟღენთილ თმებს ვეალერსები და ღწვებს ვუჟოცნი.

სოფელში ციციანთელებივით ენთებიან ნათურები. ელექტრონული
ჩახჩახებია სოფლის ცენტრი.

ნელა მიეყვებით მე და გერონტი სოფლის გაჩახჩახებულ ქუჩას და
ესაუბრობთ. სოფლის ცენტრში, მდინარის პირას ამაყად წამომართულა
კულტურის დიდებული სასახლე. იგი ჩემს აქ არ ყოფნაში აუშენებიათ.

— ნამდვილი ქალაქივითაა ჩვენი სოფელი, — მეუბნება გერონტი, —
რა არ გინდა ჩემო ბიძია რომ არა გვაქვს. ეს სასტუმროვო, ეს აფთა-
ქიო, ეს საავადმყოფოვო, ეს სასადილო, ეს უნივერსიტეტი, კულტურის
სახლი არ გვივარგოდა ერთი და ესეც ავაგეთ, აბა რაღა გგონია შენ ჩე-
მო ბიძია, ვმუშაობთ, ვიღწვით. კინო ყოველდღეა, კვირაში ორჯერ კონ-
ცერტი ან წარმოდგენა... მაგრად გაიქაჩნენ ეს ახალგაზრდები; ეს წრე-
ებიო, ეს სექციებიო, რა არ ჩამოაყალიბეს და რა არ დააარსეს... ახლა
სტადიონი არ გვაქვსო და გამეიდეს თავი, გაისად სტადიონიც გვექნება
და მოგვცა მერე სიკეთე...

მეცინება...

გერონტი კი არ ათავენს სოფლისა და ახალგაზრდების ქებას. ამასო-
ბაში კულტურის სახლს ვუახლოვდებით.

— მე ახლა თავმჯდომარესთან ავალ, — მეუბნება იგი, — მერე
კლუბში ჩამოვალ, ბიჭებს ვაცილებთ ამაღამ ჯარში.

შევდივარ ფოიეში და ვათვალიერებ სტენდებსა და კუთხეებს. აგერ
მოწინავეთა დაფა. დაფიდან გაბუსხული ტუჩებით მილიმის ქეთი, მოწი-
ნავეთა გვერდით შინმოუსვლელთა სტენდია და მოსჩანან სტენდიდან ჩე-
მი ტოლა მამა, ხუთი ბიძა და ორი მამიდა.

იწყება საზეიმო საღამო. ვზივარ ქეთის გვერდით, ხელში მისი ხელი
მიჭირავს და ვუსმენ თავმჯდომარეს, რომელიც საბჭოთა არმიის რიგებში
გაწვეულთ მიმართავს სიტყვით. ვზივართ და ვუსმენთ. მტრედის გული-
ვით ფეთქავს ჩემს ხელში ქეთის პატარა ხელი და ჩუმად, თავისთავის,
იღუმალად იღიმება ქეთი. თავმჯდომარე სიტყვას ამთავრებს და ტაშის
გრიალში ოქროს საათებით ასაჩუქრებს ბიჭებს. მერე ჩვენი სოფლის
ახალგაზრდული ანსამბლი გვიმართავს კონცერტს.

მთელი სოფელი აცილებს ბიჭებს, უკრავს ორკესტრი, ავტობუსი
ადგილიდან იძვრის და ბიჭები სიმღერით ეთხოვებიან სოფელს.

საუბრით მივემართებით სახლისაყენ მე და გერონტის მთელი სახ-
ლობა... მერე მათ ღამენებისას ვუსურვებ და ჭიშკარს ვაღებ. წამუტუნით
მეგებება აშვებული ძაღლი.

— რომელი ხარ? — კითხულობს ხის ძირას მჯდარი ბაბუა.

— მე ვარ! — ვეუბნები და გვერდით ვუჯდები.

ხვალ დილით მე უნდა წავიდე, ჩავაწყობ ჩემოდანში ჩემი ყველაფერი და წავალ. ბაბუა ჭიშკრამდე მიმაცილებს, ბებია დოღბივით სამჯერ შემომაბრუნებს წალმა და პირჯვარს გადამწერს, მე გამეცინება მის ცრუმორწმუნეობაზე, გამოვალე ჭიშკარს და ლოყას მივუშვერ საკონელად წამოწეულ დედას...

მიეუახლოვდები ქეთის ჭიშკარს, გაიღება იგი და ღიმილსა და თვალებს მომაგებებს ქეთი.

— მალე დაბრუნდები? — შემეკითხებიან მისი თვალები.

— კი, — დავამშვიდებ მე, — კი!... — და წავალ.

— ჭკვიანად იყავი, შვილო! — მეტყვის დედა.

— მალე ჩამოი, ბიძია, დაპირება არ დაგავიწყდეს, თვარა ხომ იცი ჩემი ამბავი, — გამაფრთხილებს გერონტი, — ჩამოგივარდები ქალაქში და ვაი შენი ბრალი მაშინ.

— დავბრუნდები, აბა არა? — ვიტყვი მე, — აუცილებლად დავბრუნდები!..

მერე ერთხელ კიდევ მოვიხედავ უკან, თვალს შევავლებ ჭიშკართან მდგარ, ჯოხზე დაყრდნობილ ბაბუას, ცრემლის წმენდაში გართულ ბებიას, მოწყენილ დედას, თვალებად ქცეულ ქეთის და, ისევ განვაგრძობ გზას ავტობუსის გაჩერებისაკენ...

ვარუდილა ვარადა

ვარუდილა ვარადა,
დავალ კარიკარადა,
სოფლის თავში ლექსი ეპოვე,
სოფლის ბოლოს — ბალადა,
სანთელი და საკმეველი,
კვარიც დამაქვს კვარადა,
რაც ცუდია, არ დავზოგავ,
წყალს და მეწყერს გავატან,
რაც კარგია, ჩვენი არის,
ვინ წაგვართმევს ძალადა,
ჩვენი არის და ამიტომ
ვარუდილა ვარადა!

შარაგზაზე კაცი მოდის
გულის გასახარადა,
ვაჟკაცურად გესალმება,
ლიმილს ველარ ფარავ და
მიადახებ: კაი კაცო,
მამულს ჰყავხარ ფარადა,
იცოცხლე და გაგიმარჯოს,
ვარუდილა ვარადა!

შრომა ისხამს მარგალიტებს
ყველგან, მთად და ბარადა,

ვინც ქვეყანას განადიდებს,
ის დიდია თავადაც.
ვის სამშობლო საქმით უყვარს,
უკვდავია მარადად,
კვამლი ცაში ააქვს ბუხარს,
ვარუდილა ვარადა.

ქალს სპეტაკი გული შვენის,
თვალადაც და ტანადაც,
სულით მახინჯს ვერ უშველის
ენამჭრელი თამადა.
სამკაული ვერ უშველის —
ოქრო-ვერცხლი მრავლადა,
ქალს კალთაში ბავშვი შვენის,
ვარუდილა ვარადა.

ვაჟკაცს შვენის მოთმინება,
სიტყვა — მამის კვალადა,
სხვის ბაღში ხილის კრეფას
არ იკადრებს ძალადა.
ოქროს მხვეჭელს ოხრად რჩება
მანქანაც და კარადაც,
ოხრად რჩება და ამიტომ
ვარუდილა ვარადა!

მე სიკვდილი რას დამაკლებს,
თუნდ მომადგეს კარადა,
თუკი ჩემი მეგობრები
დამრჩებიან კარგადა.
თუ შვილები მეზრდებიან
ქვეყნის ხმლად და ფარადა,
მე სიმღერას რა დამილევს,
ვარუდილა ვარადა!

ჰე, მამულო! შენი გვმართებს,
ჩვენ სიცოცხლე ვალეფენულს
შენ გვეძახი, შენ გვკვებობ,
რკინად გვაქცევ, რვალადა.
შენი დილის ცა-ლაჟვარდმა
სულში შემომანათა,
ზეცა მღერის, მიწა მღერის —
ვარუდილა ვარადა!

თ მ ა ს ზ ი ბ ნ ი

თეა, შენთვის მიჩუქნია
ეს ფერადი დიდი წიგნი.
შიგ ჩაღვრილი მზის შუქია,
ყუოდნის სუნი არის შიგნით.

ჭირიცა და ლხინიც არის
და ნახევარზღაპარია.
ჩვენი თვალსჩინი არის —
საქართველოს მთა-ბარია.

მთები არის ცადაწვდილი,
ველებია ჭრელქათიბა.
ვაჟკაცები გმირი, ზრდილი,
ლამაზ ქალებს შვენით დიბა.

გლეხკაცია მკლავმაგარი,
დაკოჟრილი შვენის ხელი.
სტუმარს ხვდება ღია კარი
და სიმღერით სავსე ყელი.

კორდებს ხედავ ფერად-ფერადს?
მინდვრებს ხედავ თავთუხიანს?
აგერ ხედავ, ზღვა რომ ღელავს?
ბალებს ხედავ, რა უხვია? —

შენი დედულ-მამულია,
შენი დიდი სამოსახლო,
ათას ცეცხლში გაუვლია,
ბევრმა სამტროდ ხელი ახლო,

მაგრამ არვის დამორჩილდა,
ქედი არვის მოუხარა.
ღვას ურყევი როგორც იდგა
და იდგება ასე მარად.

და ჭართველის აგებული,
მისი ხელით დახატული,
ვით მფეთქავი დიდი გული
ღვას ოშკი და
ღვას ხახული.

და რომ მუდამ იელვაროს
კაცის ნიჭმა, კაცის აზრმა,
მისი სიხარულით ხარობს
ბანა,
სხალთა,
მცხეთა,
ზარზმა.

შენი სალოცავი არის,
შენი ხელის შესახებო.
გიხაროდეს ფუძე მყარი
და უჭკნობი ვენახები,
რადგან შენ ხარ ეს ვენახი,
ახლადაყვავებული ხარ
და თამარის სათნო სახის
ხილვით გახარებული ხარ.

ეს კი შენი სატახტოა, —
გორგასალის ქალაქია
და რაც ჭადრის ნორჩი რტოა,
შენთან ფერხთქვეშ ალაგია.

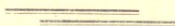
გილოცავენ ფეხის ადგმას —
მოიარე საქართველო.
მზე ამოდის, მზეი აღდგა,
რომ შენი ღლე გაათენოს.

ქართველის დედა გზას
გილოცავს
ყველა დედის დიდი დედა.

არ გექნება, შვილო, მოცულა,
ზრუნვა გელის ზედიზედ
გაქმნულ
გზაზე

საქმე ღლესაც ბევრი არის,
ერთიორად გარჯა გმართებს —
მშრომელს ზრდიდე,
გმირსა ზრდიდე,
ზრდიდე ქართველ კოსმონავტებს,

რომ მიუწვდეს ქართველს ხელი
გალაქტიკის ციდან-ცამდის
და გზად ჰქონდეს გასავლელი
მზის სინათლის წელიწადი.

დავით ხაჩიძე

დაგადგენის დღე

ამ სპილოსძეღისფერ ფართო კარს იმედით ანთებული თვალები ისრებივით აწყდებიან.

მოუთმენლად მოელიან მის გაღებას და თეთრხალათიანი ქალის გამოჩენას.

მოსაცდელში ბოლთასა სცემენ, მღუმარედ დააბოტებენ ახალგაზრდები, აგერ რაღაც წუთებში მშობლები რომ გახდებიან. მოთმინება აღარ ყოფნით გაჭაღარავებულ ქალებსა და კაცებს, ბებიებსა და ბაბუებს! ყველას მზერა მიუპყრია იქითკენ, საიდანაც ბედის განაჩენი ასე უბრალოდ ცხადდება...

და აი, დიდი ხნის ნანატრი, ოცნებაში სათუთად ნალერსები და ნალოლიავეები წუთიც დგება. კარი იღება და ანგელოზივით თეთრადმოსილი ქალი გულთბილად იღიმება.

— მომილოცავს, ვაჟი შეგეძინათ!

— რომ იცოდეთ, რა კარგია, ვარსკვლავივით ბიჭია!

— რა ბუხულა ბავშვი დაიბადა! — აქეთ-იქით უხვად არიგებს სიხარულს იგი.

— გამჩენმა გაგახაროს! — ილოცება მოხუცი ქალი და მახარობლის ხალათის ჯიბეში ქალაღდის ფულის ჩაცურებას ცდილობს.

— მადლობა ღმერთს, ვაჟკაცის დაბადებას შევესწარი. ცხრა შვილი გაგზარდე და შვილიშვილები ასე გამინატრეს! — ხმამაღლა ამბობს ბერიკაცი და შეჭირხლულ უღვაშებს ამაყად იგრიხავს.

— ეს რა ბედნიერი დღე გავგიჟენდა!

— სულ ვაჟკაცები იბადებიან.

ველარ მალავენ სიხარულს კაცის გაჩენით აღტაცებული ადამიანები...

მალღო, თვალტანადი ჭაბუკი მოსაცდელში ისევ მდუმარედ დგას...
ტებს და ხმის ამოღებასაც ვერ ბედავს...

ხუთი წლის წინათ ასე დაძაბული იდგა იგი საავადმყოფოში, სადა მას მძიმე ოპერაციას უკეთებდნენ. ათასგვარი წამლის სუნის ნესტოებში უღიტინებდა და ყნოსვას უხშობდა. ძლივს იდგა. მუხლებში ძალა ელეოდა, დაჟინებით მისჩერებოდა დახშულ კარს, თითქოს მხოლოდ იმ ფართო კარზე ეწერა და ცდილობდა ამოეკითხა მშობლის ბედი-იბღალი.

მერე რა მძიმედ, რა უსიცოცხლოდ გაიღო ის კარი...

მას შემდეგ აშინებდნენ, უსიამო გრძნობას იწვევდნენ ეს მოფუსფუსე, თეთრხალათიანი ადამიანები, მაგრამ ახლა რატომ მოაგონდა ყოველივე ეს? ის ხომ საავადმყოფო იყო, ეს კი სამშობიაროა, სიცოცხლის სახლი.

თითქოს რაღაც ხუთიოდე წელში მთელმა მისმა ცხოვრებამ ჩაიარა. ჭაბუკს მოეჩვენა, აგერ, ამ მხნე, ჭარმაგ მოხუცივით უკვე გათვორდა.

— ვაჟია, ვაჟი! — მასაც მიახარა ქალმა და ხელი მაგრად ჩამოართვა.

ჭაბუკმა მადლობის თქმაც ვეღარ მოახერხა, მზედაკრულ სახეზე სიხარულის შუქმა ელვასავით გადაუქროლა. გარეთ გამოვიდა და აკაციის ყვავილების სურნელით სამოდ გაჯერებულ, მყუდრო ქუჩას გაუყვა.

რა ბედნიერი დამთხვევაა, დღეს ოცდაორი წლისა შესრულდა და ვაჟიშვილიც შეეძინა, იგი მშობელი გახდა. უკვე მამაა, მამა!

ნეტარებით თავბრუ ესხმოდა.

ახლა მთავარი იყო სახელის შერჩევა.

რა უნდა დაარქვას მაინც?

განა ცოტაა ქართული სახელი? — ვაჟა, ირაკლი, სულხანი...

არა, გადაწყდა, მორჩა და გათავდა, მამამისის სახელს დაარქმევს. მისთვისაც ხომ ბაბუას სახელი დაურქმევიათ.

ნარგიზას რომ ეწყინოს?

ვითომ რატომ უნდა ეწყინოს?

ბავშვი მაინც ეჩვენებინათ, ნეტავი ვის ჰგავს?

რა თქმა უნდა, მას ემგავნება.

ცოტა რომ წამოიზრდება, აუცილებლად ორბორბლიან ცისფერ ევლოსიპედს უყიდის, მამის საფლავეზე მიიყვანს, ფუნჩულა ხელებით ბაბუას გულზე გაზაფხულის მშვენიერ ყვავილებს დააწყობინებს...

ო, რომ შეეძლოს მაშინ მშობელს მისი დანახვა!

მოვა დრო და ეს პატარა არსებაც, ახლა მტრედის ხუნდს რომ ჰგავს, გაიზრდება და დავაჟყავდება. მასაც ეყოლება შვილები და შვილიშვილები. ისიც დაბერდება. პირველ ვაჟიშვილს უცილოდ მის სახელს დაარქმევს...

ასე გაგრძელდება და იტრიალებს ქვეყნად სიცოცხლე, იღორძინებს მისი გვარი... მაშ რატომ დაურქმევია ხალხს ამ უსასრულო სიცოცხლის ქარავანივით გაბმული ქვეყნისათვის წუთისოფელი?

ფიქრებიდან ტროლეიბუსმა გამოიყვანა, მთელი სისწრაფით მომართა ქვეყნისაკენ, როგორც, მტვერი და ცხელი ჰაერი სახეში საბერველივით, ქშენით შეაფრქვია.

ახლა გაახსენდა, ბაზარში უნდა წასულიყო. მეუღლისათვის სანოვანა უნდა მოეტანა. საუკეთესო ღვინოსაც იყიდის, დაბადების დღეს აღნიშნავს, განა მეგობრები დააყენებენ? ბიჭის მამას ამდენი მილოცვა-მოლოცვით ალბათ ყურებსაც გვარიანად დაახევენ...

ტროლეიბუსში ღიმილით უცქეროდნენ, თითქოს ყველას გაეგო მისი ბედნიერება. უნდოდა მათთან მისულიყო, ყველასათვის მადლობა ეთქვა და სათითაოდ ხელი ჩამოერთმია. სიხარულსაც უნდა გაზიარება, თორემ გულს ბუდიდან ამოაგდებს, კაცს მეწყერივით წაღეკავს.

ჰაბუკმა ჯიბიდან ხუთმანეთიანი ამოიღო და კონდუქტორს გაუწოდა.

— თქვენი ჭირიმე, ფული არავის გადაახდევინოთ, ამ ხალხს მე ვპატიუებ!

აქა-იქ სიცილიც გაისმა, ვილაცამ მხრები აიჩეჩა, მთვრალიაო.

იგი მართლაც მთვრალი იყო.

იონ ჯონ ფერი ხალათი

იმ სიხარულს ვინ აღწერს, რასაც ჩვენ მაშინ განვიცდიდით. ,

იმ აღტაცებითა და ბედნიერებით ანთებულ თვალებს ვინ დახატავს?

ასე მგონია, მასთან უძღურია სიტყვა ყოველი, დიდოსტატის კალამი, საჭრეთელი თუ ჯადოსნური ფუნჯი.

ომი დამთავრდა!

მამა დაბრუნდა!

რამდენის მთქმელია ეს სიტყვები.

ჩვენი სიხარული უცებ მთელ უბანს ხანძარივით წაეკიდა. თურმე სიხარული და მწუხარება ერთნაირად შესძრავენ და ააფორიაქებენ ადამიანის სულს.

რაკი ოჯახში ბავშვებს შორის ყველაზე უფროსი მე ვიყავი და მახარობლობაც წილად მერგო, ლოგინად ჩავარდნილი ბაბუა მთელი საათი

მეჩიჩინებოდა: თავი დამეჭირა, ერთბაშად არ მიმეხალეებინა დედისათვის მამის ჩამოსვლის ამბავი.

შეპარვით ვუვლიდი, ეთოკავდი გრიგალივით ერთბაშად მოხტენილ განცდას.

აღარ მახსოვს ფაბრიკაში როგორ გავჩნდი. დედას წინ ავეტუხე.

— რა იყო, რატომ მოდი?

— ისე...

— სკოლაში ხომ არაფერი დააშავე, ბიჭო?

— არა.

— შენ რაღაც იცი, რა მოხდა?

— არაფერიც არ მომხდარა.

— წერილი ხომ არ მოსულა? — იყვირა დედამ.

— წერილი?... რომ მოვიდეს?

— უიმიე, შვილო, აქა გაქვს?

— სახლშია, წამოდი, იცოდე, გული გაიმაგრე, სიხარულს ხომ გაუტლებ?

უცებ დაზგა გააჩერა, ხალათი გაიძრო და აცახცახებული ხელებით კედელზე მიაკიდა.

— წერილი კი არა, ერთიც ენახოთ, თვითონ ჩამოვიდეს? — გზაში შევაპარე ახლა მე.

— ასეთ ბედნიერს ვინ გამხდის!

— იწერება და უსათუოდ ჩამოვა, აი ნახავ, თუ არ ჩამოვა, მაგრამ მთავარია თავის შეკავება, ხომ იცი ჩვენს მეზობელს ელიკოს სიხარულით რა მოუვიდა?

* * *

იმ საღამოს ოჯახში გვიანობამდე ვფხიზლობდით. არ ვიცით, ვის როდის ჩაედინა.

მამაჩემი საერთოდ გულჩათხრობილი კაცი იყო, ალერსი და მოფერება არ უყვარდა. იმ დღეს მომეხვია, გაფიცებული ტუჩებით ჩამკოცნა. მერე, როგორც ადრე, ჩემი პატარაობისას იცოდა ხოლმე, ჭაღარაშერეული, ეკლებივით მჩხვლეტავი წვერით ლოყა ლოყაზე გამიხახუნა. იმ ტკბილი ღიტიანის გახსენება დღესაც მშობლიური სიყვარულის, მხურვალე გრძნობისა და რაღაც საოცარი ნეტარების ჟრუანტელს მგვრის.

ღიმილში შევატყვე, როგორ უხაროდა მაშინ ჩემს საულვაშეზე ბატის ჭუჭყულივით ახლადაშლილი ღინდლის მოძალება.

დაქანცული მამა ზამბარებით აცმუკებულ საწოლზე წამოწვა, მაგრამ წუთითაც ვეღარ მოისვენა, სანამ ქვეშაგები იატაკზე ჯარისკაცურად არ გააშლივინა.

მერე ჭირსა და ლხინში აღარ იშორებდა მამა ათას ცეცხლსა და გან-
საცდელში გამოვლილ ტანსაცმელს.

ყოველ დილით გულდაგულ წმენდდა, ხავერდით აბრიალებდა მთელ
დუნიაშემოვლილ სალაშქრო ჩექმებს, დედას ამოაკემსვინებდა და იმე-
აქა-იქ გაცვეთილ ხალათს, გაახამებინებდა თეთრ საყელოს და კოჭლობ-
გაუყვებოდა მშობლიურ ქალაქისაკენ.

* * *

საშუალო რომ დავამთავრე, სამუშაოდ დედასთან მოვეწყვე. მოუთმენ-
ლად მოველოდი პირველ ხელფასს.

გადავწყვიტე, სანამ მამა მუშაობას დაიწყებდა, ჩუმად მისთვის ახალი
ხალათი მეყიდა.

ხშირად შევდიოდი სამხედრო მაღაზიაში. თვალითაც შევიგულე, შო-
რიდან ვზომავდო და ვარგებდი მამისტოლა ჯარისკაცებს, სწორედ ისეთ
იონჯისფერ ინგლისურ შალის ხალათს, როგორსაც მშობელი ატარებდა.

ის დღე შაბათი იყო. მაღაზიაში დიდძალი ხალხი ირეოდა.

ჯიბეში ახლადღებული ხელფასი მედო და ათასჯერ გადათვლილ თუ-
მნიანებს ოფლიან ხელს მაგრად ვუჭერდი.

იონჯისფერი ხალათი აღარსად ჩანდა.

გამყიდველმა დამაიმედა, კიდევ მივიღებთო.

ნათქვამია, ცოდვა გამყლავნებული სჯობსო. სწორედ იმ დღეს პირვე-
ლი პაემანი მქონდა. ფეხსაცმელზე დახედვაც აღარ მინდოდა, ძირი
გავარდნოდა. აღარც დაკერება ეზერებოდა. ბიჭებმა იხუმრეს კიდევ, —
კაცო ამდენი ნაჭრები თუ გქონდა, ბარემ ახალი შეგეკერაო.

და ასე გამოჩნდა ახალი საჭიროება. ხან პიჯაკი შევიძინე, ხან შარვა-
ლი შემომეხა, ხან კიდევ ოჯახს დავეხმარე...

გუშინ მაღაზიას ჩავუარე, თვალი უნებლიეთ იმ კუთხისაკენ გამექ-
ცა. საკიდზე იონჯისფერი ხალათი დავინახე.

გული მეტკინა.

რა ხანია მამა ცოცხალი აღარ არის!

საფლავში ჩამყვება ჯავრი ჭაბუკობის ჟამს გატეხილი სიტყვისა...

სახლი მორჩილებისა

აქ უწყინარი ქუჩის სიბნელე
 და შუალამის ჟამი მეფობდა.
 მთელი ქალაქი შემოვირბინე,
 ერთგულებისთვის ესეც მეყოფა.
 ახლა ვიდექი მზერადაცლილი,
 უფრო დაკარგულ ლანდებს ვიჭერდი...
 თავი მეჭირა ფხიზელ კაცივით
 და არსაით არ მივაბიჯებდი.
 გაბოროტებით რა გვაცხოვრებდა
 მე, ღამესა და ამ სიმართოვეს...
 სახლისთვის არც ჩვენ ვიყავთ უცხონი,
 სიფხიზლისათვის მაინც დავტოვეთ.
 სად მოვდიოდით როცა სიბნელე
 და შუალამის რეკდა საათი.
 მთელი ქალაქი შემოვირბინეთ,
 უკან მოგვედგნენ ლანდები ზანტი.
 სად დაგვეწია ქუჩის მწვეარი,
 ჩამოწერილი და უპატრონო,
 ჩემსავით უნმო და უწყინარი,
 მაგრამ ერთერთს ხომ უნდა გვადროვნ,
 უნდა გაგვიღონ სახლის კარები.
 სადაც წყდებიან ბნელი ქუჩები,
 ზღუტრბლზე შევდგებით აკანკალებით,
 სიცხიანი და მწველი ტუჩებით.
 მაგრამ მშველელი თითქოს არა ჩანს...
 ნუთუ ამ სახლშიც ბედავდნენ ტირილს,
 უფრო კარებში იდგნენ დარაჯად
 და გვაჩერებდნენ, როგორც დიდ ტკივილს,

სახლი გარედან ბრწყინავდა მხოლოდ
და გამოსცემდა იდუმალ ბგერებს,
შიგ შეყუთული დაღლილი ხარო,
რომ აფხიზლებდა თავისთავს მერე.
ნუთუ ამიტომ ბოლომდე ვსვამდი,
ათასწლეული შემოვირბინე...
დიდი ხნის წინათ რეკდა საათი,
მაინც ახრჩობდა ღამეს სიბნელე.
ახლა ვიდექი მზერადაცლილი,
უფრო დაკარგულ ლანდებს ვიჭერდი,
თავი მეჭირა ფხიზელ კაცევით
და არსაით არ მივაბიჯებდი.
ჩრდილი, რომელიც მახლდა წინათაც
იცრიცებოდა ახლა ცახცახით —
როცა ღამეში უცხოდ ბრწყინავდა
იდუმალეებით მოცული სახლი.

მეზობარ პოეტს

რუსთველის ქუჩა, მიმწუხრისას ფოთლების ცვენა.
 ამ დღეთა ღელვა მოგონებით გულს ისევ ანთებს,
 მტკვრის ხეობიდან უცნაურად გვზვერავდა ელვა, —
 ავქალის ქარი გვისინჯავდა მაზარის კალთებს.
 ალბათ ითვლიდა ნატყვიარს და ნაღმის ნაკენწლავს,
 ცეცხლიან გზებზე ვით გვაქროლა ომის ქარებმა...
 სულში გრიგალმა იმოღენა ცეცხლი ჩაეცა,
 ჩვენი მოძულეც უნდა გრძნობდეს მის ელვარებას,
 ვიდოდნენ დღენი და ცვდებოდა ჩვენი მაზარა,
 თუმც სიყვარულში არ ცხრებოდა კვლავ ლერწმის ღერი,
 რა მძიმე იყო, ო, რა მძიმე ჩვენი გზა-შარა,
 აღმოდებული სიჭაბუკე, — ცეცხლთან ნამღერი,
 სად გადიკარგნენ მოლექსენი, ის ძმაკაცები!..
 ზოგ მათგანს იქნებ ნაადრევად გაუწყდა სიმი,
 ლექსისთვის მარტო არა კმარა თურმე განცდები,
 თუ ქრისტეს მსგავსად არ იტვირთავ მხრებს ჯვრის სიმძიმით..
 ვინ იცის, ზოგიც აღარ არის ამ ქვეყანაზე,
 შეკედლებიან მარადიულ საფლავის ლოდებს.
 ჩვენ მათი ძმობა, სიტყვის ეშხი და სილამაზე
 რადგან კაცური შემართებით გზადაგზა მოგვსდევს,
 მოდი, ვახსენოთ დღეს სუფრასთან ყველა უკლებლივ, —
 დავლოცოთ დიდი პოეზიის მზე და მარჯანი,
 და რაც მგოსნისთვის გაიმეტა თვითონ ბუნებამ —
 ცრემლიც, ღიმილიც სიყვარულში დასახარჯავი.

თუმც ქარიშხლების დაცხრა ხმაური,
 ზღვაური სევდა კვლავ შენგან მაწევს, —
 ვარ მეზღვაური ხელმოცარული
 და ვურიგდები დამსხვრეულ ანძებს.
 თითქოს უცნაურ წვით და ზმანებით,
 კვლავ შენ განაგებ ჩემს ფიქრს სრულიად,
 ჩაძირულია შენი თვალები
 ჩემს გულში როგორც დიოსკურია.

დაგვიანებული მერცხლები

წალკოტში გაბმულ სინათლის ლარებს,
 სიო რომ არწევს ფაქიზად, ნელა,
 მივაპყრობ მზერას და ჩამაფიქრებს
 კუდმაკრატელა მერცხლების ღელვა.

შემოდგომა და მერცხალი ერთად?
 მიკვირს საკუთარ ფიქრის განდობა,
 სადღაც აპრილი მაშინებს მკვეთრად, —
 ბრალი არა აქვს იმის მხატვრობას.

დაგვიანება თვითონ ინებეს,
 თუმც ინდოეთში ისევ ელიან; —
 სხედან თითქოსდა ჩანგის სიმებზე
 და ზღაპრულ მთა-ბარს ვერ ელევთან.

ნეტავ იმას...

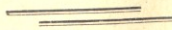
ზღვის ტალღა კვნესით აწყდება ნაპირს,
 და ჰა სულის ლაფავს ბებერ ლოდებთან,
 შორს კი სივრცეში, გაშლილი აფრა
 ხელს მიქნევს, მიქნევს და თან მშორდება.

გაძვრცვნილ, გაყვლეფილ ტოტს ვაკვირდები
და უნებურად კიდევ ვლონდები,
მუხის ფესვებთან რისთვის დაობენ
გაყვითლებული მჰკნარი ფოთლები?!
მაღალ კბოდებზე ერთი ლერწამი
ქარის ზუზუნში გადატეხილა,
ღმერთო, რას ნიშნავს ნეტავ ის წამი,
ან ამნაირი ზმანების ხილვა!

გავლიე ღამე,
ფიქრთა სიცხოვლეს
მზემ მოაფინა მზიური აზრი,
ნეტავი იმას, ვისი სიცოცხლეს
მზისებრ მარადჟამ ღამაში არი.

მე ჯერ ღუმითან...

მე ჯერ ღუმითან ვერ დავზავდები,
მინდა გულისტქმა ყველამ იცოდეს: —
წლებო! ო, ისე ნუ დაზამთრდებით,
რომ გაზაფხული გამიუცხოვდეს.
აი, ეს ლექსიც მე თქვენგან მშვენის,
მისთვის მიჭირავს თავი ამაყად,
ვიცი, ჯერ ბევრი ვალი მაქვს თქვენი
და დამაცალეთ ვალის გადახდა.

სიმდიდრედ ესეც მეყოფა

ვის რა სურს ქვეყნად ვინ მოსთვლის,
ვინ თქვას ვინ ვისთვის ვალალებს!
შარბათი წუთისოფლისა
მსურს იყოს ჩემთვის ალალი.

სულ მზით ბრწყინავდეს მამული,
ვერავინ შეძლოს ხელყოფა;
მშვიდობა და სიყვარული
მარად სიმდიდრედ მეყოფა,

* * *

სიტყვავ, სიცოცხლის მზევ და მაისო,
სალეკსო პწკარად თუ აენტები,
იყავ უკვდავი სამარადისოდ,
ვით სვეტიცხოვლის ორნამენტები.
გაჰყევი ზღვაურს, მის გაშლილ ფრთებზე
კიპაროსები ლაღად შეირბა,
ბულბულის მსგავსად, მოჩითულ სერზე,
გულს უთაფლავდეს მეზვრეს შენი ხმა.

აკაკი შონია

მემლექეთის სტუმარი

ახლა, როცა ამ ამბავს გიყვებით, სულეიმან დემირჩი ჩვენგან შორსაა, მარმარილოს ზღვის სანაპიროზე, კოჯაელის ვილაიეთის სოფელ სერვეთში. ალბათ, გუშინ ჩავიდოდა, დღეს კი თვალწინ მეხატება თავის ჯალაბში ჩამჯდარ-ჩამტკბარი შუახნის კაცი, რომელიც მეუღლეს, შვილებსა და შვილიშვილებს ახარებს დიდ მემლექეთში ნახულ-გაგონილით. მას არ მოსვენებენ, ვიდრე ყველაფერს არ გადმოალაგებს. არც ნათესავები და მეზობლები მოეშვებიან. გურჯები სხვა სოფლებიდანაც მოაკითხავენ. ყველას აინტერესებს შორს მყოფი ახლობლების ავან-ჩავანი, მუჰაჯირთაგან მიტოვებული ალაგის ასავალ-დასავალი.

თვითონ სულეიმანი სულ იმას ოცნებობდა, მამის დანაბარები როგორმე შეესრულებინა, ერთი სული ჰქონდა, ბაბაი რომ დაიბადა, ის ადგილი ენახა, ბიძაშვილებს გადახვეოდა, იმათი ძირძველი სიცოცხლის ხის თუნდაც ერთი ფოთოლი ჩადო გულჯიბეში და თილისმასავით ეტარებინა. ეს სურვილი უფრო მაშინ დაეუფლებოდა ხოლმე მთელს მის არსებას, როცა ვილაიეთის ადმინისტრაციულ ცენტრს ქალაქ იზმითს ესტუმრებოდა და ნავსადგურში მზეზე მოელვარე, ქათქათა ხომალდებს დაინახავდა, ან რკინიგზის სადგურიდან დაძრულ მატარებელს თვალს გააყოლებდა.

იზმითის ყურეში რამდენჯერ უნახავს ბათუმისკენ მიმავალი ხომალდი და უნატრია, მის გემბანზე დამსვო, რამდენჯერ ასულა კოჯაკატრანის ქედზე, რომ იქიდან მემლექეთი დაეღანდა, მაგრამ თვალსაწიერზე არ ჩანდა იგი, შორს იყო. არც გურჯისტიანიდან ჩამოსულა ვინმე, არც აქედან წასულა არავინ. ასე გავიდა ათეული წლები. და მან, ანატოლიის ამ კუთხის გურჯთაგან პირველმა, გუდა-ნაბადი აიკრა და ბაბაის ვათანისაკენ მიმავალ გზას დაადგა. სათქმელად ადვილია, გუდა-ნაბადი

აიკრათ, რამდენი აჯახარა, ვის არ მიძარტა, რომ უცხოეთში წასასვლელი
ბაშფორთი მიეღო. მერე ცხვრები მიაყიდა, ზედ ერთი ძროხაც მიაყიდა
და ასე მოკონკა გზის ფული.

ორი დღე-ღამე დაჰყო სულეიმანმა მატარებელში იზმიტიდან ლე-
ნინაკანამდე. საკუთარ თავთან განმარტოებულს რა არ გაახსენდა. სულ
თვალწინ ედგა მუდამ გაუხარელი, სევდიანი, ქედმოხრილი ბაბაი, სიკვ-
დილის წინ მემლექეთის მიწას რომ ნატრობდა. ისიც მოაგონდა, ხალხში
თუ დაუძახებდა სულეიმანს, თორემ შინაურობაში სულიას უხმობდა.

სულიამ იცის, რა უბედურება გადახდა მის მშობელს, რამ მოიყვანა
აქ. მარმარილოს ზღვის სანაპიროზე, როგორ ენატრებოდა იქ დარჩენი-
ლი მამისა და ძმის ნახვა. მუჰაჯირს მაინც იმან უშველა, რომ თან გაჰყვა
ნენე, შვილისათვის თავგანწირული ქალი.

ასე ორად გაიზო ერთი ოჯახი.

ასე დაშორდნენ დიდძალი ძმები.

ერთს ისე ღრმად ჰქონდა მშობლიურ მიწაში ფესვი გადგმული,
რომ იქიდან ვერ ამოგლიჯეს, ვერ დასძრეს; ვერც ცარიზმის მოხელეთა
თავგასულობამ, ვერც ხოჯებისა და მოლების გაუთავებელმა ჩიჩინმა,
ვერც ოსმალის აგენტების მუქარამ ვერ გასჭრა — რომელი მომათავებს
სულერთია, ქემანც აგერ, ჩემი ღობის ძირში დავიმარხებო.

ნეორე ძმა ვერ გამოდგა მუხლმაგარი, მიწაზე ფეხი დაუტყურდა,
შეტორტმანდა და ვინაც უფრო მარჯვედ დაავლო ხელი, იმან დაითრია,
დაითრია და, ეჰე, სად გადაადგო!

ორი ძმის მეგვიდრენი რა ხანია ცხოვრობენ ამქვეყნად, მაგრამ ერ-
თმანეთისა არა იციან რა. ოღონდაც ნახოს თავისი ბიძაშვილები, მეტო
არაფერი უნდა სულიას. თანაც შიშობს, ვაი თუ სხვა ენაზე ლაპარაკობე-
ნო. სერვეთში მოხუცებისგან სმენია, მემლექეთში გურჯების ენას ძალ-
ლის ენას ეძახიანო და ოჯახში თუ წაიჭურჩულებენ, თორემ გარეთ, ხალ-
ხში, სკოლაში, მეჯლისში, ყველგან იმ სხვა ენას ამტვრევენო.

განა კოჯაელის ვილაიეთშიც ეგრე არ არის? გურჯებს თავის ენაზე
საჯაროდ ლაპარაკი აკრძალული აქვთ. თუმცა, რა გამოდის — ისინი მაინც
არ ეშლიან თავისას, თურქებსაც მობეზრდით ამდენი ყიჭინი და მოეშვ-
ნენ. სამაგიეროდ წერა-კითხვას ისეთი მძიმე ურდული დაადგეს, რომ
სულიას სოფელში, მახლობელ ბეიუქ-დაიმასა და ქუჩუქ-დაიმაში, აღსა-
რქოისა და ჰასანიეში არავის უნახავს ჩვენი წიგნი და ჟურნალ-გაზეთები.
ის კი არა, ჩვენი ანბანისთვის თვალიც არ მოუკრავთ. თვითონ გლეხა-
ცია, ვთქვათ, ბეჩია, სიბე ხომ ნასწავლია, სკოლის დირექტორი. იმასაც
რომ არ უნახავს ვურჯების დევთერი! მუჰაჯირთა ნაშიერები სწავლა-
განათლებას ეტანებიან, სხვებზე მეტადაც, მაგრამ მხოლოდ თურქული
ენით თუ მიუწვდებოთ ხელი.

ასეა იქ. ამიტომ სულიას ჰგონია, რომ აქაც ასე იქნება. თუ მართლა

ასეა, მაშინ რა უნდა ქნას, რა ენაზე ელაპარაკოს ბიძაშვილებს? ხელე-
ბით? მუნჯურად?

ეს შიში მყისვე გაჰქრა, როგორც კი ჩამოვიდა ლენინაკანდელის ქუჩა-
ლისში და დიდი მემლექეთის დედაქალაქს ყური მიუგდო.

* * *

ლამეა. სადაცაა გათენდება და მაინც არ ეკარება მის თვალებს ძილი.
მისი ფიქრები აქაც, მატარებელში, კვლავ თბილისს დასტრიალებს. ამ-
დენი არც ანკარაში ურბენია და არც ისტამბულში. არც ამდენი რამ უნა-
ხავს. არც ასეთი თვალტანადი ქალიშვილები და ჭაბუკები შეხვედრია. რა
საამოდ, რა ლალად ისმის მათი პირიდან გურჯების ენა. ოღონდ, ოდნავ
ნელა რომ ილაპარაკებდნენ, უფრო კარგად გააჩვენდა თითოეულ სიტყვას.

სულღას თავი მოსწონს გურჯობით და არასდროს არ იზამს მის საკ-
დენელს. მაგრამ დღეს ნამდვილად შერცხვა. მერე არ იკითხავთ როგორ
შერცხვა?

— ქართველი ხარ? — ლაინტერესდა ვილაც ბუხურა კაცი მისი ვი-
ნაობით.

— ვინაა ჰო ქართველი! — ისე ერთბაშად აენტო და შეუყვირა სუ-
ლიან, რომ უცნობი სახტად დარჩა.

— თუ გესირცხვება, შე კაცო, რაღას მექართულები!

— რაი ქართული, მე ვლრჯი ვარ, მარტვაი გურჯი, სხვა არავინ! —
კიდევ უფრო გაცეცხლდა სულია და მის წითურ სახეს მთლად აღმური
მოეძო.

— გურჯი და ქართველი ერთი და იგავე არ არის? — პირზე ღიმი-
ლი მოგვრია უცნობს.

ეს დიალოგი დაიწყო მთავრობის სასახლის წინ და დასრულდა იქვე
ახლოს, „ინტურისტის“ აღმოსავლურ რესტორანში. თითო შუშა „წინან-
დალი“ გამოსცალეს, სადღეგრძელოებიც თქვეს და ქართველებად დაშო-
რდნენ ერთმანეთს.

როგორ დარცხვენილი იყო სულია. აგერ ორმოცდაათ წელს მიაღწია
და დღემდე ერთხელაც არ გაუგონია „საქართველო“, „ქართველი“...
იცოდა „მემლექეთი“, „გურჯისტანი“, „გურჯი“...

სერგეთელს არც აჭარა გაუგონია, მისი მამის მშობლიური მხარის
სახელი. ის კი იცის, რომ თურქეთის საზღვართან ახლოს, შავი ზღვის პი-
რას არის ბათუმი, იზმითზე ცოტათი პატარა, მაგრამ ძალიან ლამაზი,
კოშკი ქალაქი. ისიც იცის, რომ იმის იქით რკინიგზა არ მიდის და სწო-
რედ იქ უნდა ჩამოვიდეს.

კიდევ რამდენიმე საათი და სულია პირველად დაადგამს ფეხს ბათუ-

მის მიწას, პირველად შეხედება თავის ბიძაშვილებს. გლეხურ ჩვევას არც ახლა უღალატა, უთენია ადგა, ხელ-პირი დაიბანა, კოხტად გამოეწყო და ვაგონის სარკმელს მიადგა.

სოფლები იღვიძებენ. სადღაც პაწიამ ისე დაიწიკვინა, როგორც მწიფე ყურის მოჰკრა და თავასი ნაბოლარა მოაგონდა, მოაგონდა და წუთით სეროვეთს დაუბრუნდა. იქაც ასეთივე ეზოებია, ხეხილით დამშვენებული, მწვანედ აბიზინებული. ოდა-სახლებიც ჰგავს, მაგრამ სიდიდეში ჩამორჩება. ეტყობა, ეს ორსართულიანი ქვეთიკირის შენობები სულ ახალნაგებია.

მზე კარგა მალა ამოიწვერა. ფართო მოასფალტებულ გზაზე, რკინიგზას რომ გასდევს, მიმოაჰქრიან ავტომანქანები. სულიამ შეამჩნია, რომ ზეგერ საშინ მასალას ეზიდებიან. გამოჩნდნენ ზღვისპირას, ტანკენარ ხეებს შორის ზღაპრულ გოლიათებივით ამოსული ახალშენებარე სახლები; უშველებელი ამწეები, ადამიანები, მატარებელი ქობულეთში შედის. ვაგონში გამოცოცხლება იგრძნობა, ხუმრობენ, იცინიან. სულიას ყველაფერი ესმის და ეცინება, მაგრამ პირზე ხელს იფარებს. კბილმა ადრე უღალატა, წინა კბილები თითქმის სულ ჩამოუტყვიდა. თითო-ორი რომ შერჩა, ისიც გაცვეთილ-დაღეული და გაშავებულია. განსაკუთრებით მანდილოსნებისა რცხვენია. ქართველ კაცს თავმოყვარეობა არსად არ ტოვებს — ერთი ისე ამოიხზრა, რომ ჯიგარი თან ამოაყოლა. მართალია, შეიღიშვილები ჰყავს, დიდბაბაა, მაგრამ ჩაჩანაკი არ არის. და თითქოს ეს უნდა დაამტკიცოსო, საკმაოდ ელეგანტურად, კოხტად გაიარ-გამოიარა ქობულეთის სადგურში.

მატარებელი ვზას განაგრძობს. თვალწინ იშლება ჩაქვის დიდებული სანახები. შემდეგ ციხისძირი, მწვანე კონცხი, მახინჯაური... ასეთი მომჯადოებელი სილამაზე ჯერ არ უნახავს სულიას. მარმარილოს ზღვის სანაპიროებიც მომხიბლავია, მაგრამ ამას ვერ შეედრება. ეს ჯენეთია, ნამდვილი ჯენეთი. სერვეთში ხოჯა რომ უხატავს ისეთი. ხოჯას უსიტყვო ხსენებაზეც კი მოაგონდა, რომ აგერ მეოთხე დღეა ნამაზი არ შეუსრულებია. და მაინც არ ეშინია, მაჰმადის გულმოწყალების იმედი აქვს. შორეულ მოგზაურობაში ბეინამაზი ცოდვად არ ითვლება, თუ დაბრუნების შემდეგ ამოავსებ ხარვეზს. ამგვარი შეღავათი ჭეშმარიტი მორწმუნისათვის დიდს ნიშნავს, მით უმეტეს მაშინ, როცა აკრძალულ სითხეს — ღვინოს ეტანება. ღვინო კი, მოგეცათ ლხენა, მის ბიძაშვილებს იმდენი უსხიათ ჭურებში, რომ მეძლექეთის ერთ სტუმარს კი არა, მთელი სერვეთი რომ ჩამოვიდეს, იმას ეყოფა დასათრობად.

* * *

აგერ ათ დღეზე მეტია ხარობენ ბიძაშვილები და ჩვენც ვიზიარებთ მათ სიხარულს.

ვინ ვართ ჩვენ? — მეგობრები, მეზობლები, საქმე რომ გვაკავშირებს

ისეთი ადამიანები, შორეთიდან მოსულის ქართული სიტყვა ძვრად რომ გვიდრის, იმგვარები. და განა მარტო ჩვენ!...

თქვენ უნდა გენახათ რა ამბავი დატრიალდა ბათუმის სტრუქტურულ-გეოლოგიურ პოლიკლინიკაში. როცა იქ სულია მიიყვანეს. თითქმის ყველაგვამოელაპარაკა და დარწმუნდა, რომ სერვეთში დაბადებული და გაზრდილი გურჯი მშვენივრად ფლობს ქართულს.

ახლა სულია პირზე ხელს არ იფარებს. თამამად იცინის და სადაფე-ბივით მორიალე კბილებს აჩენს. მოინახულა ბაბაის სოფელი გეგელიძე-ები, ეწვია მახლობელ თუ შორეულ ნათესავებს. ყველგან სულითა და გულით უმასპინძლეს. მოხუცი და ახალგაზრდა. ყველა უჭახუნებდა ჩხა-გვრით მოპიპინებულ ჭიქას. ქედის რაიონის სოფლებში ხომ მევენახეობა და მეღვინეობა მთავარ ხელობად იქცეის. წონიარისის ჩხავერს არც კა-ხეთში დაიწუნებენ და არც ბორღოში. ცხონებული ბიძის სახლ-კარი კი მიუტოვებით შვილებს. ქალაქში გადაბარგებულან და იქ დიდადაც გამო-უჩენიათ თავი, მაგრამ ყურადღებას არ აკლებენ. ხუთასამდე ძირი ვაზი ჩაუყრიათ. ყველაფერს ვამრჩე ხელი ატყვია. კვირა არ გავა, რომ ამ მთა-კორტოხზე არ ამოვიდნენ და აქედან არ გადახედონ არემარეს. სულია ამ-ბობს, ეს ადგილი ძალუანი ჰგავსო სერვეთს. ვინ იცის, იქნებ ამიტომაც დაიდო იქ ბინა ბედკრულმა მუჰაჯირმა.

ვაზი სერვეთშიც ხარობს, მაგრამ ძალიან მცირე ფართობზე აქვთ გაშენებული. ღვინის დაყენებას ხომ ვერავინ გაბედავს. ეს უფრო დიდი დანაშაულია, ვიდრე დაღევა ღვინისა. ზეციერმა იცის, რომ ყურძენი და ჭიშინი უფრო მარგებელია და რაც მარგებელია იმას სთავაზობს კეთილ-მორწმუნე ადამიანებს. აქაც ჩანს მისი მამობრივი მზრუნველი ხელი.

ვაშლი და ლეღვი მოდის ბევრი. არც ჭამასა და გაყიდვას კრძალავს გინმე, მაგრამ ხილით ხომ ვერ ირჩენ თავს. მთავარი მაინც ხორბალი და სიმინდია. ბოლო ხანს სიმინდის ფასი დაეცა და სულიამ კარგა მოზრდი-ლი ფართობი კარტოფილს დაუთმო. როგორც კი აიღებს მოსავალს, მოი-ჯარე სატვირთო მანქანით მოადგება, მოურიგდება, იქვე ფულს ჩაუთვ-ლის და კარტოფილს იზმითში წაიღებს. კარგად იცის მისი მაზანდა და ამიტომ იჩენს ასეთ შესაშურ ოპერატიულობას.

სულია ყაირათიანი გლეხია, მისხლობით ზომავს ყველაფერს. სხვა-ნაირად არ შეიძლება, ბეყეირათობას შიმშილით სიკვდილი მოსდევს. კოლმეურნეობის ზვრები ნახა, ჩაის პლანტაციაც, თამბაქოს ნაკვეთებიც, ჭიშინი პირუტყვის ფერმაც. ნახირს საბალახოდ რომ მიერეკებოდნენ, ერთი ძროხა გამოარჩია და კარგა ხანს უყურა, გავაზე ხელი დაუსვა, ჯი-ქანიც მოუსინჯა, მოეფერა, კინაღამ ცრემლი მოადგა. სწორედ ასეთი, ამ ტანის, ამ ფერის იყო, ძროხა რომ ეზარალა.

ჩია ძროხებმა ვერაფერი სარგებელი მისცა და გადაწყვიტა, ერთი დიდი, კარგი მეწველი ძროხა შეეძინა. შარშანწინ რის ვაი-ვაგლახით მოა-

ხერხა ეს და მტერს თვალი დაუყენა, მაგრამ სიხარული ხანმოკლე იყო, ძროხას „თვალი ეცა“, დავარდა, ცახცახებდა, გულსაკლავად ბლაღოდა, რა არ უწამლა, რა არ შეულოცა, მაინც ვერ უშველა. სამი დღე-ღამე დანა ეჭირა ხელში და ისე ადგა თავზე. ბოლოს მაინც ის დანა გახდეს მისი და დაკლა და ხორცად გაყიდა. იზარალა.

სულთას დღესაც აკლია გულს, რომ ძროხას კისერზე სათვალე-ღვრი-ნჭილა არ შეაბა — ავი თვალისგან დაიფარავდაო. ნათვალევის წამალიც გვიან მომიტანესო. მაინცდამაინც მაშინ შემეკრა ხელ-ფეხი, თორემ ვინ იცის, იქნებ უფალს გადმოეხედაო. მორწმუნე კაცია, ღვთის იმედითა აქვს და შიშით. რა ვუყოთ რომ ღვინოს სვამს, სამაგიეროდ არაყი ეჭავრება. სადღაც გაუგონია და სჯერა, რომ ჭიქა არაყში მეტი აღამიანი იღუპება, ვიდრე ზღვაში.

ნამეტანი გვახარებდა მემღეჭეთის სტუმრის უშუალობა. ის სულაც არ ფიქრობდა იმაზე, თუ რა ეთქვა ჩვენთვის და რა დამალა. ყველაფერს ალაღად ამბობდა. არც ის დაუმალავს, რომ ახლა თურქებზე უფრო გურჯები არიან ჩაბლაუჭებულნი მუსლიმანურ ადათ-წესებს. ბევრი თურქი რამაზანს არ ინახავს, ამ უსამველო მარხვის თვეს დღისით, მზისით, აშკარად სვამს, ჭამს და მაჰმადის წყრომისა სულ არ ეშინია. მაღაზიებსა და რესტორნებში რომელი ქვეყნის ღვინო გინდა რომ არ იყიდებოდეს. მიდით და აკრძალეთ — თურქი ვაჭრები დღეულში გამოიწვევენ მაჰმადს!

ნამაზსაც უკლეს. ეხუმრებით დღეში ხუთჯერ ლოცვას! რას იზამ, თუ გინდა საუკუნო ტანჯვა აიცილიო, ჯეჰენმში არ მოხვდე, უნდა ილოცო. ჯენეთის, მარადიული ნეტარების გზა მეჩეთზე გადის. ბიძაშვილებმა ისლამის აღმსარებელს უთხრეს, ბათუმში მეჩეთია და მიდი ილოცეო. წავიდა, მაგრამ განცვიფრებული დაბრუნდა; იქ მხოლოდ ბებრები დალასლასებდნენ. მლოცველთა შორის იგი, ორმოცდაათი წლის კაცი, ყველაზე ახალგაზრდა ჩანდა. მან წარმოიდგინა, რა იქნება ოცი-ოცდაათი წლის შემდეგ, როცა ამ მოხუცებს მაჰმადი თავისთან იხმობს და, ალბათ, როგორც ჭეშმარიტ მორწმუნეთ, ჯენეთში მიუჩენს ადგილს.

სულთას ბიძაშვილებმა არც რამაზანი იციან და არც ნამაზი, არც ჯენეთი სწამთ და არც ჯეჰენმი, მაგრამ როგორ ჰკადრებს, გაიურები ხართო, ნასწავლი ხალხისაგან არაფერი უკვირს.

ქართველი კაცი, ნასწავლი იქნებოდა ის თუ უსწავლეო, არასდროს არ ყოფილა ღვთის მონა, ღვთის გლახა. იგი დიდებულ ტაძრებს, ეკლესიებსა და სამლოცველოებს აგებდა, მთელ მსოფლიოს ანცვიფრებდა თავისი არქიტექტურული გენიით და ახირებულად არავის უხრიდა თავს. ვინაც სვეტიცხოველი და ჯვარის მონასტერი, სხალთის ტაძარი, ზარზმა, ბანა, ხახული, ოშკი ააშენა, სრულყოფას მიაღწია და ზეციერისადმი შიშის გრძნობაც გაუჩეღდა.

ერთმა ძმაკაცმა მოგვითხრო, როგორ აღმართა ხელი მისმა ბაბუამ

მაცხოვრის წინააღმდეგ. მას არასდროს არ უნახავს ეკლესიის კარი, პირ-
ჯვარიც არ გადაუსახავს. არც მარხვა იცოდა და არც ყველიერი. მართლ-
ლობით რომ ჰქონდა, მარხვის დღეაო, იტყოდა. თუნთრუბელა, რომლის
ხორცს რომ მოუხარშავდნენ და მჰადთან ერთად მიუტანდნენ, მადლოთმე,
ღმერთს, მარხვა დამოაფრებულაო, და მადლა აიხედავდა, ვითომ მადლო-
ბას უძღვნიდა ზიცას. ასე ექილიკებოდა ღმერთს. უკანასკნელად სიკვდი-
ლის სარეცელს მიჯაჭვულმა, ოთხმოცდაათს გადაცილებულმა ღვთის
მგმობელმა თითქოს სცადა მონანიება და თანხმობა მისცა მარკოზ ბერს
(იგი ზუღაშ სასაცილოდ ჰყავდა აგდებულთ), რომ ზიარებას მიიღებდა.
შეამზადეს ტკბილი ზედაში და პირთან მიუტანეს. ტუჩები დამუწა. საბ-
ნიდან ხელის გამოტანას ცდილობდა. შვილს უნდოდა, მიშველებოდა, მა-
გრამ ღვთის მსახურმა დაუშალა, უმჯობესია იწვალოს, უფრო მეტი ექ-
ნება შენდობა, ცოდვებს უფრო მოინანიებსო.

კარგა ხანს წვლობდა მომაცვდავი. როგორც იქნა გამოიტანა ხელი
და ის იყო სამოთხისაკენ უნდა ექნა პირი, რომ დაუძლურებული ხელი
ჰკრა ჭიქას და ზიარება გადაღვარა.

მარკოზ ბერი მუხლებზე დაეცა და თავი ურახუნა იატაკს. მერე აღა-
პყრო ხელები და უფალს შეჰლაღადა. უფალო შეუნდე, რამე თუ არა უწ-
ყოდეს რასა იქმსო.

ბოხუცი პირზე ღიმმორეული უმზერდა ამ სურათს. და ეს ღიმილი
დააკვდა ტუჩებზე.

ეს ამბავი სუფრაზე ითქვა და მას ჩვენი წინაპრების სადღეგრძელო
მოჰყვა. ერთად, ერთ ჭიქაში მოვათავსეთ ქვეყნის გამჩენთან დაჭიდებუ-
ლი მოხუცისა და სულიას ზამის, ბიძისა და სხვათა სულის შესანდობარი.

* * *

სერვეთში ორასზე მეტი გურჯის ოჯახია. აქედან სამოცი ლაზისაა.
თურქთაგან იქ არავინ ცხოვრობს. ასეა გურჯების ყველა სოფელში. იმ-
თავითვე წესად დაიდევს, ქალი უცხო ტომის კაცს არ გაატანონ. სულისა
ქალიშვილი მერიემი გურჯს მისთხოვდა, მასწავლებელს. მერიემი ყვე-
ლაზე უფროსია. მისი მომდევნო ცხრა ვაჟიშვილი, როგორც კი საქორ-
წინო ასაკს მიაღწევენ, მხოლოდ გურჯის ასულებს დაისვამენ პატარ-
ძლებად.

ამ წესით ანმტკიცებენ თვითმყოფობას, თურქულ გარემოში არ ით-
ქვებიან, მამა-პაპათა ენას ინარჩუნებენ, შინაურობაში მხოლოდ ქარ-
თულად ლაპარაკობენ. ქალთა უმრავლესობამ თურქული ენა არ იცის,
ამას ხსნიან იმითი, რომ გოგონები სკოლაში არ შეჰყავთ. იქ სწავლება
მხოლოდ და მხოლოდ თურქულ ენაზეა.

ათი წლის წინანდელი თურქული ოფიციალური ცნობის მიხედვით ქართულ ენას, ლაზურის ჩათვლით, მშობლიურ ენად სთვლიდა ორმოცდათხუთმეტ ათასზე მეტი კაცი, მეორე სალაპარაკო ენად — ორმოცდაათასი. გამოდის, რომ თურქეთში ქართველთა საერთო რიცხვი ასობით ათასს შეადგენს. ამ რიცხვში სულია არ შედის. იმიტომ, რომ თურქული კარგად იცის, და განა მართო სულია, ბევრი, ძალიან ბევრი ქართველი თურქად არის მითვლილი.

ჯერ კიდევ გასული საუკუნის დამლევს რაფიელ ერისთავი წერდა: ოსმალეთის საქართველოში, გაბედეით ვიტყვი, უნდა იყოს უმეტეს ერთი მილიონი ქართველის ჯიშისა, რომელნიც დღეს ქართულად ლაპარაკობენო. თანამედროვე მკვლევარ-მოღვაწენი უფრო მეტ სიფრთხილეს იჩენენ — ხუთასი ათასს ასახელებენ. ჩვენი სულია კი ამბობს, ამდენი გურჯი მართო იზმითისა და ბურსას მხარეში იქნებაო, მას უნდა, რაც შეიძლება მეტი გურჯი იყოს ამქვეყნად და, ალბათ, ამიტომ ამეტებს.

ვთქვათ ხუთასი ათასია, გინდ ასი ათასი. რატომ არ შეიძლება თავის ენაზე ისწავლონ, საკუთარი სკოლა ჰქონდეთ. ამით რა დაუშავდებათ თურქებს? ასე გულუბრყვილოდ მსჯელობს სულია. ეჰ, ჩემო ძმაო, რას ეუშავებდით თურქეთის მმართველებს, როცა ჩვენს მიწებს იპყრობდნენ, ცეცხლითა და მახვილით სპობდნენ ყოველივე ქართულსა და ავრცელებდნენ მაჰმადიანობას? რატომ დაანგრიეს ქართული ხუროთმოძღვრების დიდებული ძეგლები — ხახული, ბანა, ოშკი? რატომ მოჰკვეთეს თავი სახელოვან მამულიშვილს სელამ ხიმშიაშვილს?

იმ უსაშველო ისტორიულ ჭექა-ქუხილში, მეხისტეხაში ბევრი რამ ჰოისბო, ბევრი რამ წალეკა სისხლის წვიმებმა, მაგრამ ყველაფერი კი არა. დღესაც ისევ ისე დგას სხალთის ტაძარი. მისი შერუჯული კედლები, ფერმიხდილი ფრესკები, იქვე ახლოს შემონახული ძველი მარანი და დამტვრეული ჭურები უსიტყვოდ ღაღადებენ წარსულის ძნელბედობას.

მაინც როგორ გადაურჩა ეს ტაძარი თურქ დამპყრობთა რისხვას? ხალხმა ამაზე მშვენიერი ლეგენდები შექმნა.

ეს ლეგენდები, სხალთის ტაძრის სასწაულებრივ ძალმოსილებას რომ მოგვითხრობენ, ეტყობა, ხალხს შეუქმნია ავისმდომელთა დასაფრთხობად და დასაშინებლად.

ყველაზე ძვირფასი, რაც ხალხმა გადაარჩინა, ენა არის, მშობლიური ქართული ენა, როგორც ილია ჭავჭავაძე ამბობდა, არსებითი ნიშანი ეროვნებისა, მისი სული და გული.

სულიას ბაბაი ჯერ ისევ აქეთ იყო, მამულიშვილთა სისხლითა და სკკვდილით გაჯერებულ მიწაზე დააბიჯებდა, როცა გიორგი ყაზბეგის ძეგლი შემოიარა. იგი ღორჯომში შეხვდა ნახირის მწყემს ბავშვებს ზღაპრულად ფანქვალთ მიუგდო ყური მათ ლაპარაკს: „აჭარლები პირველად ვნახე და ვფიქრობდი, ნუთუ საქართველოს არსება აჭარაში გაქარწყლებულა? ბოლოს ახლოს მივედი და, ღმერთო ჩემო, თურმე ისევ ქართველები ყოფილან!“

ჩვენც, სულიას პირველად რომ შევხვდით, ამ სიტყვებს ვიმეორებდით: „თურმე ქართველები ყოფილან!“

აბა ვინ უნდა ვიყოთო, უკვირს სულიას და გვიყვება ანკარასა და ისტამბულში, იზმითსა და ბურსაში, ბალიქესირში გურჯებთან შეხვედრის ამბებს. ანკარაში ერთ გურჯს ჰქონია მთელს დუნიანზე განთქმული დევთერი — შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“, მაგრამ არავის არ აძლევს, ნიავსაც არ აკარებს, ისე აქვს შენახული... ომის დროსა და მისი დამთავრების შემდეგაც ძალუანი უნდოდათ გაეგოთ სტალინის ვინაობა. „მართლა გურჯია?“ „მართლა ჯულაშვილია?“ ეჩურჩულებოდნენ ერთმანეთს. ხმა დარხეულა, სტალინი გურჯების ძველ მიწებს მოითხოვსო, დაიბნანად თურქეთის ქართველები რაღაც დიდი საოცრების მოლოდინში ყოფილან... თბილისელ ფეხბურთელებს ანკარაში რომ უთამაშიათ, იქაური ქართველობა ცას სწევია სიხარულით. სულიამ გვიან გაიგო თორემ, თურქის ვალი რომ დაედო, მაინც წავიდოდა და ნახავდა იმათ თამაშს...

— როგორ, თურქისგან ფული ისესხო, დაშავდება რამე? — სიტყვას გაწყვეტინებთ სულიას.

— ელბეთ დაშავდება, აბა არ დაშავდება! როცა იცი კაცს ვერასდროს ვერ გაიხდი ხისიმაღ, იმასთან ფარაზე რაფერ მიხვალ!

ჩვენ მივხვდით. იგი მაინც არ ეშვება.

— დღეს რომ კაცს ფარას თხოვ, ხვალ შეიძლება მოვდეს და გითხრას შენი ქალიშვილი მომათხოვეო, რანდა ქნა მაშინ?

ფულს დიდი ძალა აქვს და ამიტომ გურჯები აქაც შორს იჭერენ თავს, რომ გათურქების საფრთხე აიცილინონ.

ასე იყო აჭარაშიც; ემიჯნებოდნენ თურქებს. და მაინც თურქობას სწამებდნენ... ერთგულმა მამულიშვილმა გულო ალა კაიკაციშვილმა ქობულეთის სკოლას შესწირა რამდენიმე ათას მანეთად ღირებული მიწის ფართობი და მოითხოვა, ახალგაზრდებს ქართული ენა ესწავლათ. მეფის ხელისუფლებამ უარი უთხრა: თქვენ თურქები ხართ და თუ გინდათ თურქული ენის მასწავლებელს დაგინიშნავთო.

ქართულ ენას სამხრეთიდანაც უტევდნენ და ჩრდილოეთიდანაც. ერთმორწმუნე რუსეთის მეფე, რომლის ლაშქარი ქრისტეს ჯვარით შემოვიდა ჩვენში, თურქეთთან ომში გამარჯვების შემდეგ ისლამის მტკიცე მოგვევლინა, მას ყოველივე ქართულის დასაქინებლად და საწინააღმდეგოდ იყენებდა. „ბათუმის ოლქში... ქართველ მასწავლებელთა დანიშვნა არასასურველია“ — ვკითხულობთ ამ ოლქის გუბერნატორის მოხსენებით ბარათში, რომელიც არქივმა შემოგვინახა.

რამდენი ჯაფა დასჭირდათ ილია ჭავჭავაძეს, იაკობ გოგებაშვილსა და სხვა დიდ მამულიშვილებს, რომ ბათუმის ოლქში თუნდაც ერთი ქართული სკოლა გაეხსნათ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ხარჯზე. და ეს მაშინ, როცა რუსეთ-თურქეთის ომში რუსეთის გამარჯვების შემდეგ აჭარაში მედრესეები სოკოებივით მომრავლდნენ. თუ 1873 წელს მოქმედებდა ორას სამი მედრესე, 1912 წლისათვის მისი რიცხვი ავიდა სამას ორმოცდამეცამდე. ასევე მომრავლდნენ მეჩეთები.

სულია, ხედავ როგორ მოტყუვდა შენი ბაბაი! თვითმპყრობელი მეფე რუსეთისა ისლამს არ ზღუდავდა, პირიქით, ხელსაც უწყობდა, რომ აჭარაში ქართული ეროვნული თვითშეგნება ჩაეხშო.

ესეც შენი ერთმორწმუნე ხელმწიფე! რომ დასცლოდა, ისტორიის სანაგვე ყუთში რომ არ გადაეგდოთ, სანამდე მიგვიყვანდა თავისი მაცდუნებელი ჯვარით?

აჭარა საბოლოოდ მხოლოდ მაშინ დაუბრუნდა დედა-სამშობლო საქართველოს, როცა დამყარდა საბჭოთა ხელისუფლება, დაიხურა მედრესეები და ახალგაზრდობა სკოლებში მშობლიურ ენაზე დაეწავა მეცნიერული ცოდნის თავანკარა წყაროს. ბევრი მეცნიერი, მწერალი, საზოგადო და სახელმწიფო მოღვაწე აღიზარდა ამ სკოლებში. მათ შორის სულიას ახლობლებიც არიან. ზოგს უკვე იცნობს. მათთან ოჯახშიც იყო მიწვეული, პური გატეხა, სადღეგრძელოები წარმოთქვა. ყანწიც მიართვეს, ძველებური ყანწი ჯიხვისა. ერთხანს უყურა როგორც სამუზეუმო საგანს, მერე ზევით აიხედა და ისევ მაჰმადს სთხოვა, ძალი მომეც და შეწვენაო. დაცლით კი დასცალა, მაგრამ ნამეტანი გაუჭირდა, ღმერთის შემწეობა სულაც არ უგზოვნიდა.

სხვებზე უფრო პოეტებს დაუახლოვდა და მათი ხათრი დაიდო. მაშია ვარშანიძე უკითხავდა გალაკტიონის, გოგლას, სიმონისა და სხვათა ლექსებს კრებულიდან „მამულო საყვარელო“, რომელიც მან თვითონ შეადგინა. ამ სიბრძნის, სინათლისა და სიყვარულის საუფლოში ყველაფერი მოე-

წონა სულიას. განსაკუთრებით მოეფონა მის გულს ფრიდონ ხალვაშის
ლექსი „მემლექეთი“.

ხალვაშის
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მითხარ როგორაა მემლექეთი,
ჩემი სანატრელი საქართველო,
რამე იმნაირი გამაგონე,
გული დაკოდილი გავამრთელო.

პოეტებს სერვეთი აინტერესებთ, სულიას კი დიდი მემლექეთის ამ-
ბები. მასპინძლები დათმობაზე წავიდნენ. მამიამ მოიგონა შარშან, სწორედ
ამ დროს რომ იმოგზაურა სამხრეთ საქართველოში ფრიდონ ხალვაშთან,
გიორგი სალუქვაძესთან, ჯემალ ჯაყელთან, ჯემალ ქათამაძესთან და ზურაბ
გორგილაძესთან ერთად. გაიხსენა სხალთის ტაძარში გამართული პოეზიის
საღამო. უჩვეულო იყო იგი. დიდი თუ პატარა, კაცი თუ ქალი, ყველა
ფეხზე იდგა და გარინდული ისმენდა ქართულ ლექსს, როგორც წმიდათა
წმიდა ლოცვას. თითქმის კვლავ აგუგუნდნენ ტაძრის ზარები და თითოეულ
ზარში იჯდა ღმერთი, მაგრამ არცა ქრისტე, არცა მაჰმადი. მეუფებდა ქა-
რთული პოეტური სიტყვა.

ჩვენი პოეზია ყოველთვის ჰგავდა ღვთაებრივ ლოცვას წმინდა ტაძ-
არში, სადაც მხოლოდ კეთილმოსურნენი შედიან და კეთილი გრძნობითა
და სიბრძნით ასაზრდოებენ გულს და გონებას.

სულიას გაახსენდა „მითხარ როგორაა მემლექეთი“... და წარმოიდგი-
ნა იქ, თურქეთში რამდენი გურჯი მიმართავს მას ამ კითხვით.

* * *

მატარებელი საქართველოს ძველ სატახტოს მცხეთას გაშორდა. სუ-
ლიას სარკმლიდან უჩვენეს სვეტიცხოველი და ჯვარის მონასტერი. ეს მა-
მია ვარშანიძემ ბათუმის სადგურში რომ გააცილა, მაშინ თხოვა, შორიდან
მაინც მოავლეო თვალი ჩვენი წინაპრების დიდებულ ნახელავს, თანაც
წიგნი უსახსოვრა „მამულო საყვარელო“. თქვენში როგორ არ გამოჩნ-
დება ისეთი კაცი, რომ ეს წაიკითხოსო. ფრიდონ ხალვაშმა „დედა ენა“
მოუტანა. იგი ბევრი ნაფალია ამ ქვეყნად, კარგად იცის რა ხდება უცხო
სახელმწიფოთა საზღვრებზე და, ყოველ შემთხვევისათვის, ბლოკნოტში
ჩაუწერა ქართული ანბანი. ვინიცობაა, ასკერებმა „დედა ენა“ წავართვან,
ანბანი ამითაც შეგიძლიათ ისწავლოთო. სხვა საჩუქრებიც მიართვეს.
თბილისში წერილი გაატანეს ერთ სწავლულ კაცთან. ტელეფონითაც და-
რეკეს — მემლექეთის სტუმარი ამა და ამ ვაგონით მოდის და კარგი იქ-

ნება თუ დახედებითო. გარეგნობაც აუწერეს: პატარა, მოხდენილი ტანის კაციო, ქერათმიანი, ზღვისფერთვალეზა. ჩვენებურ დასავლურ ტიპს/მდეკუთვნებო.

აი, ეს ტიპი თბილისის სადგურში ჩამოვიდა. იცნეს და თავისი ჩუქრებით იმ სწავლული კაცისაკენ გააქროლეს. იქ ისე მიიღეს, დიდი ხნის უნახავი ახლობელი ადამიანი. სულია განცვიფრდა — თბილისელ გურჯს სერვეთელებზე უკეთესად სცოდნია თურქული ენა. თურქეთში ნამყოფიც ყოფილა. იქ, ისტამბულის გარეუბანში, ერთ ოჯახში მიუწვევიათ. შენობის უკან სიმიინდის ნათესი შეუნიშნავს და გააკვირვებია. მასპინძელს ნაღვლიანი კილოთი უთქვამს: ეს პატარა ნაკვეთი ქობულეთს მაგონებსო.

სულიამ მხოლოდ ახლა, ამ მოგზაურობის დროს გაიგო, რატომ იყო მისი ბაბაი სულ გაუხარელი, დარდიანი. დედაბუდეს მოწყვეტილი კაცი სილალეს, შემართებას ჰკარგავს. შეიძლება ქონებაც შეიძინოს, მაღალი თანამდებობაც დაიკავოს, მაგრამ სამშობლოს დაკარგვით სულში გაჩენილ სიცარიელეს ვერაფრით ვერ ამოავსებს.

სულიას ეგონა, სტუმარ-მასპინძლობა თავის ბიძაშვილებთან, აჭარის მთისა და ბარის სოფლებში, ბათუმში დამთავრდებოდა, მაგრამ თურმე ჯერ სადა ხარ, მასპინძლობა შენ თბილისელების ნახე. დიდი მემლექეთის სატახტომ ამ მხრივ ყოველგვარ მოლოდინს გადაჰპარბა. კიდევ ორმოცდაათი წელი და ორჯერ ორმოცდაათიც რომ იცოცხლოს, ვერ დაივიწყებს ამ პატივისცემას. სად არ ჰყავდათ, რა არ უჩვენეს, როგორ დაინტერესდნენ სერვეთის და იმ მხარის სხვა ქართული სოფლების ცხოვრებით. უცხოეთთან კულტურული ურთიერთობის საზოგადოებაშიც მიიწვიეს, იქ აკადემიკოსი გიორგი წერეთელი გააცნეს. სამთელქვეყნოდ ცნობილმა მეცნიერმა სულიას ქართული მოუწონა — ყოჩაღ, რა კარგად შემოგინახათო ქართული ენა.

სულიას ზღაპარი გაუგონია, სადაც მწყემს ბიჭს, ძმებს შორის ყველაზე უმცროსს, ყველა ნატვრა უსრულდება. მასაც ასე მოუვიდა. ჰკითხეს რაიმეს ხომ არ ისურვებო. შერცხვა. კიდევ რა უნდა ისურვოს. თითქოს მის სულში ჩაიხედესო, საზოგადოების ხარჯზე რამდენიმე დღით მოსკოვში გამგზავრება ურჩიეს.

სერვეთელმა გურჯმა ნახა დიდი საბჭოეთის დედაქალაქი მოსკოვი, კრემლი, წითელი მოედანი, ლენინის მავზოლეუმი... იოსებ ჯუღაშვილის საძვალეც ნახა. კაცმა, რომელიც მას თბილისიდან მეგზურად ახლდა, ბევრი რამ ძვირფასი დათვალაიერებინა. კარგა ხანს იდგნენ რუსთაველის ძეგლთან. რომ იცოდეს, სწორედ ახლა გაიხსენებდა რუსთაველის სიტყვებს — „ენა, გონება მახმარე გამოსარჩევლად ამისად“. სწორედ ახლა სჭირდება მას ენა, გონება, რომ ოსმალის გურჯებს გადასცეს, რაც

ორი კვირის განმავლობაში ნახა და განიცადა. ო, რამდენი აქვს სათქმელი და სატრაბახო!

რა დაავიწყებს საგურამოს, დიდი ილიას სახლ-მუზეუმს, საგურამოს ლეზის ნადიმს... კახელების მასპინძლობას, თელავს, ერეკლეს კახელი კოლმეურნის კარ-მიდამოს, ზემო ალვანში რომ ნახა, ბახტრიონიდან მის თვალწინ გადაშლილ ალაზნის ველს... ახმეტელების ნაჩუქარი ორი ჯიხვის ყანა ზომ მარტო მისი კი არა, მთელი სერვეთისაა. ამ ყან-წებით იქ ბევრი სადღევრძელო დაილევა.

ჩვენი სულია ახლა ის არ არის, რაც ორი კვირის წინათ იყო. მან იმდენი ნახა, ისეთი სიმაღლიდან გადახედა სამყაროს, სულში ისეთი გრძნობა ჩაედგარა, რომ თავი მარადისობაში ჰგონია. ასე გრძნობამორეუ-ლი დაბრუნდა მოსკოვიდან, ასე გამოემშვიდობა თბილისს, მაგრამ რო-გორც კი თურქეთის საზღვარს გადააბიჯა, ზეციდან ძირს ჩამოავდეს, „მა-ძულო საყვარელო“, „დედა ენა“ და ბლოკნოტიც კი, სადაც ქართული ანბანი იყო ჩაწერილი, ჩამოართვეს. ნაჩუქარი ხალიჩაც, ზედ მემლექე-თის პეიზაჟი რომ იყო გამოსახული, ისიც არ გაატანეს. აქ მას თითქმის პირველად აეხილა თვალი: ყველაფერი ისე მარტივი და უბრალო არ ყოფილა, როგორც ადრე ეჩვენებოდა. და ახლა უფრო მოუხდა ბაბაის გეგელიეებთან ახლოს ყოფნა.

სულიას ათი შვილი ჰყავს. შვილიშვილებიც მოუმრავლდა, მაგრამ ჯერ სადაა, ასზე მეტი თუ არა, ნაკლები არ უნდა დარჩეს.

ასი შვილიშვილი!

ახლა იმათი შვილები და შვილიშვილები!

არა, ეგ არ არის უბრალო არითმეტიკა.

არც ფუჟი ოცნებაა.

აურიცხველი იქნება სულიას მოდგმა.

და გურჯები მოედებიან მთელ ქვეყანას, მძლავრად მოიდგამენ ფეხს მიწაზე. მშვიდობიანად, უსისხლოდ... ივლიან ზღვის სანაპიროზე, გადაი-ვლიან მთებს და მწვერვალებს და საწადელს მიიღწევენ — კირანათან თუ მარადიდთან მოადგებიან ბედდამწვარ ბაბაის მიწა-ალაგს. მუჰაჯირე-ბის ბილიკიდან ნაბილიკარც არ დარჩება, კიდევ სხვა რამეც წაიშლება. იქნება ერთიანი, მთლიანი, უზზარო მემლექეთი და მაშინ ყველა გურჯს ეცოდინება, რომ ის ქართველია.

ყველას ექნება „დედა ენა“.

ყველას ეცოდინება მშობლიური ანბანი, ქართული წერა-კითხვა.

ეს არის ოცნება იმ კაცისა, რომელმაც უკვე იცის საიდან მოვიდა და ვინ არის.

ნელი ღუმბაძე

ლენინი დეკადანსის წინააღმდეგ ლიტერატურაში

ვ. ი. ლენინის მოძღვრების თანახმად კულტურის, ლიტერატურის, ხელოვნების ისტორია უნდა შევისწავლოთ პროგრესულ საზოგადოებრივ მოძრაობათა ისტორიასთან, განმათავისუფლებელი ბრძოლის ისტორიასთან კავშირში, მხატვრის შემოქმედების მნიშვნელობა და ნაწარმოებთა ღირსება უნდა განვსაზღვროთ იმის მიხედვით, თუ რამდენად ახლოს არიან ისინი ეპოქის მოწინავე იდეებთან, მოწინავე საზოგადოებრივ ძალთა მისწრაფებებთან. ამ თვალსაზრისით დიდმნიშვნელოვანია რუსეთის განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლენინური პერიოდიზაცია. სტატიაში „რუსეთის მუშათა ბეჭდვითი სიტყვის წარსული-

დან“ (1914) ლენინმა მოგვცა ცალკეული პერიოდების ქრონოლოგიური ჩარჩოები: 1. თავადაზნაურული პერიოდი, დაახლოებით 1825-დან 1861 წლამდე; 2. რაზნოჩინცული ანუ ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული, დაახლოებით 1861-დან 1895 წლამდე; 3. პროლეტარული — 1895 წლიდან.¹

განსაკუთრებით უკანასკნელ ეტაპზე, პროლეტარულ ეტაპზე სოკოებივით მომრავლდნენ დეკადენტური მიმდინარეობები ხელოვნებასა და ლიტერატურაში. ლენინმა მათ წინააღმდეგ გააჩაღა დაუნდობელი ბრძოლა და თავისი ფილოსოფიური შრომებით ახალი

1 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 20, გვ. 292.

ეტაპი შექმნა ესთეტიკური აზროვნებისა და ლიტერატურის ისტორიაში.

XIX საუკუნის დასასრულისა და XX საუკუნის დასაწყისის ყველა დეკადენტური მიმდინარეობა, ზოგიერთი არსებითი სახესხვაობის მიუხედავად, მოასწავებდა ცხოვრებისაგან, პოლიტიკისაგან, ბრძოლისაგან მხატვრული შემოქმედების იზოლაციას და ზიანს აყენებდა პროლეტარიატის გამათავისუფლებელ მოძრაობას.

ამ პერიოდში უკიდურესად გამწვავდა კაპიტალიზმის ძირითადი წინააღმდეგობა — წინააღმდეგობა შრომის საზოგადოებრივ ხასიათსა და მითვისების კერძო ფორმას შორის. კაპიტალისტური თავისუფალი კონკურენციის შეცვლამ კაპიტალისტური მონოპოლიებით, ერთი მხრივ, გაამძაფრა ბრძოლა თვით კაპიტალისტებს შორის, ხოლო მეორე მხრივ, გააძლიერა მასების ექსპლოატაცია და, მამასადამე, კიდევ უფრო გაამწვავა კლასობრივი წინააღმდეგობები ბურჟუაზიასა და პროლეტარიატს შორის. „იმპერიალიზმის პოლიტიკურ თავისებურებას წარმოადგენს რეაქცია მთელი ხაზით და ეროვნული ჩაგვრის გაძლიერება“.² ბურჟუაზიამ დაამთავრა აღმავლობა, დაიწყო დეკადანსი. ფილოსოფიაში ეს აღინიშნა პოზიტივიზმით, ლიტერატურაში — ნატურალიზმით.

პოზიტივისტები აიდეალეზმის კაპიტალიზმს, აცხადებდნენ მკაცრი კაცობრიობის ისტორიის უარყოფას ეტაპად და სოციალურ წინააღმდეგობებს აიგივებდნენ არსებობისათვის ბრძოლის ბიოლოგიურ კანონებთან. არსებითად სპენსერის „სოციალური დარვინიზმი“ ბურჟუაზიის რეაქციულ ინტერესებს ემსახურებოდა.

რაც შეეხება ნატურალისტებს, მათ თავი გამოაცხადეს ახალი ხელოვნების მესვეურებად და შექმნეს საკუთარი ესთეტიკური თეორია, რომელსაც საფუძვლად დაუდვეს პოზიტივისტური ფილოსოფია. მთლიანად გაიზიარეს რა პოზიტივიზმის ძირითადი პრინციპი — „ფაქტების ერთგულება“, ნატურალისტი მწერლები ამტკიცებდნენ, რომ „მათ არ სურთ გადალახონ რეალური ფაქტების საზღვარი, რომ პოზიტივისტ ფილოსოფოსთა მსგავსად ისინიც სწავლობენ „კაცობრიულ დოკუმენტებს“. ისინი საჯაროდ აცხადებდნენ, რომ ხელოვნება მშვენიერებას კი არ უნდა ემსახურებოდეს, არამედ ჭეშმარიტებას და მხოლოდ ფაქტებს ეყრდნობოდეს. ამიტომ — არავითარი შემოქმედებითი ფანტაზია, არავითარი განზოგადება; ხელოვნება მოწოდებულია შეუფერავად ასახოს სინამდვილე. მას ერთნაირად აინტერესებს სათნოებაც და მანკიერებაც.“³

3 მ. გორკი. ტ. 23, 1953, გვ. 185-186 (რუს. ენაზე).

2 ვ. ი. ლენინი, თხზ. ტ. 22, გამოც. მე-4, გვ. 362.

ნატურალიზმმა უარყო ტიპიზაციის პრინციპი, ფართო სოციალური განზოგადება და მწერალს ცხოვრების ცივი, მეთვალყურისა და ფაქტების გულგრილი აღმოცნევის როლი დააკისრა. მაქსიმ გორკის აზრით, ყოველი ფაქტი იმდენადაა მნიშვნელოვანი, რამდენადაც მასში მქალაქდება ცხოვრების ღრმა აზრი, რომელიც განვითარების კანონზომიერების შესაბამისად ელინდება თითოეულ კონკრეტულ შემთხვევაში. ნატურალისტებმა კი დამოუკიდებელი მნიშვნელობა მიანიჭეს ფაქტს. მ. გორკის თქმით, მათ ფაქტი ფეტიშად აქციეს, ასახედნენ განუჩეკლად ყველაფერს, რითაც დააკნინეს მხატვრული შემოქმედება და დაიყვანეს იგი უბრალო ფოტოგრაფიამდე.

ზედმეტია იმის ხაზგასმა, რომ ნატურალიზმის ესთეტიკური თეორია, ისევე როგორც მისი ფილოსოფიური საფუძველი, არა მარტო ყალბი, არამედ მავნეც იყო. გ. პ. პლესანოვი წერდა: „უახლეს ხელოვნებასა და ლიტერატურაში ერთ-ერთმა ყველაზე გავრცელებულმა ნაკადმა — ნატურალიზმმა ნამდვილ ჩიხში, ყრუ შესახვევში, კარგად აღობილ გვირაბში მოაქცია ხელოვნება. მან დაიყვანა იგი მოვლენათა ზედაპირულ აღწერამდე, ფაქტების მოსაწყენ აღნუსხვამდე... ემილ ზოლას ეგრეთწოდებული „ექსპერიმენტული მეთოდი“ ბოლომდე ნაკლებად გამოსადეგი

აღმოჩნდა დიდ საზოგადოებრივ მოძრაობათა მხატვრული შესწავლისა და წარმოსახვისათვის“.

რაკი ასე იყო, რაკი ფაქტებზე დაფუძნებულმა ნატურალიზმმა ვერ შესძლო შეექმნა ნამდვილად ახალი ხელოვნება და „ბოლომდე ნაკლებად გამოსადეგი აღმოჩნდა დიდ საზოგადოებრივ მოძრაობათა მხატვრული შესწავლისა და წარმოსახვისათვის“, ბუნებრივია, მას უნდა გამოეწვია, და კიდევ გამოიწვია, საპასუხო რეაქცია და დაპირისპირებოდა რომელიმე ახალ ლიტერატურულ მიმართულებას. გამწვავებული კლასობრივი ბრძოლისა და ბურჟუაზიული კულტურის მარაზმის საერთო ატმოსფეროში ასეთი მიმართულება აღმოჩნდა სიმბოლიზმი, რომელმაც გადაჭრით უარყო ნატურალიზმის მიერ გაფეტიშებული ფაქტი და საერთოდ რეალური სამყარო, უარყო მისი რაციონალობა.

იმპერიალიზმის ეპოქის სხვადასხვა ანტინატურალისტურ და ანტირეალისტურ დეკადენტურ მიმდინარეობებს შორის თანდათან გამოიკვეთა სიმბოლიზმი, რომელიც XIX საუკუნის დასასრულს ყველაზე აქტიური და ფესვგადგმული ლიტერატურული ნაკადი გახდა. იგი აღმოცენდა საფრანგეთში და მოიცვა მთელი დასავლეთ ევროპის მოწინავე კაპიტალისტურ

4 გ. პ. პლესანოვი, თხზ., ტ. 14, გვ. 146 (რუს. ენაზე).

რი ქვეყნები, აგრეთვე რუსეთი და, ბოლოს, საქართველოშიც შემოაღწია.

სიმბოლიზში გამოხატავდა ბურჟუაზიული საზოგადოებრივი ურთიერთობის მთელი სისტემის რღვევას და დაცემას. პლენანოვის სიტყვებით რომ ვთქვათ, იგი იყო თავისებური „საყმაწვილო სენის“ გამოვლინება ესთეტიკაში.

სიმბოლიზში ფრანგულ ლიტერატურაში, რასაკვირველია, არ ყოფილა უწინაპრო, უწინამორბედი. იგი ესთეტიზმის მომდევნო ეტაპია.

ესთეტიზმი დაკავშირებულია დაჯგუფებასთან „პარნასი“, რომელიც გასული საუკუნის ჯერ კიდევ ორმოცდაათიან წლებში შეიქმნა და რომლის მთავარ დირიჟორად თვლიან ბოდლერს. პოეტი პარნასელები ლეკონტ დე ლილი, თეოდორ დე ბანვილი, ჟოზე (ხოზე) მარია ერედია, კატულ მენდესი, თეოფილ გოტიე და სხვები ქადაგებდნენ „წმინდა ხელოვნების“ სამსახურს. მათ შექმნეს ფორმის კულტი და უარყვეს უტილიტარიზმი ხელოვნებაში. „ხელოვნებისათვის მიზანი არ არსებობს — ის არის თამაში, გართობა, ტკბობა. ეს თავისებური ნარკოზია, რომელმაც უნდა დაგვაღიწყოს აუტანელი სინამდვილე“, წერდა თეოდორ დე ბანვილი. მისი აზრით, რითმა ლექსის ერთადერთი სამკაულია, ის „ოქროს ლურსმანია, ალამაზებს

ლექსს და აკავშირებს მასთან ბრეტის ოცნებას“.

საინტერესოა, როგორ შეიქმნა დათ პარნასელებს მშვენიერება?

მშვენიერება სასარგებლოს ანტიპოდი, აცხადებდა თ. გოტიე და წერდა: „როცა ნივთი სასარგებლო ხდება, ის აღარაა მშვენიერი. მხატვრობა, სკულპტურა, მუსიკა აბსოლუტურად არაფერს არ ემსახურებიან“.

პარნასელთა „წმინდა ხელოვნების“ იდეას ასაზრდოებდა დიდი პესიმიზმი და ცხოვრების უწყაყოფილების აშკარა გამოხატულებას წარმოადგენდა. სავსებით მართალი იყო მ. გორკი, როდესაც დაჯგუფებას „პარნასი“ უწოდებდა ცხოვრებისაგან განდგომილ „ცივ სკოლას“.⁵

სამოცდაათიანი წლების დამდეგს სიმბოლისტებმა, რომლებიც ისიც იყო გამოვიდნენ ლიტერატურულ ასპარეზზე, კიდევ უფრო გააღრმავეს პარნასელთა პესიმისტურ-დეკადენტური მოტივები და მთლიანად გაიზიარეს მათი „წმინდა ხელოვნების“ თეორია. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ ხელოვნებაში მთავარია ფორმა და უფლებელყვეს მისი იდეურობა, მისი საზოგადოებრივი დანიშნულება.

5 მ. გორკი, რჩ. თხზ., ტ. 23, 1953, გვ. 124 (რუს. ენაზე).

სიმბოლისტთა ამ ფორმალისტურ ესთეტიკას, ისევე როგორც პარნასელთა ესთეტიკას, საფუძვლად დაედო კანტის სუბიექტური იდეალისტური ფილოსოფია, მისი შეხედულებანი ხელოვნებაზე, რომლებიც ჩამოყალიბებულია ნაშრომში „მსჯელობის ძალის კრიტიკა“.

ეყრდნობოდა რა მარქსისა და ენგელსის ესთეტიკურ და ფილოსოფიურ შეხედულებებს, ამასთან ცოცხალ სინამდვილეს, ვ. ი. ლენინმა თავის შრომებში და განსაკუთრებით წიგნში „მატერიალიზმი და ემპირიოკრიტიციზმი“ ყოველმხრივ დაასაბუთა, რომ „წმინდა ხელოვნება“ არ არსებობს და არც შეიძლება არსებობდეს. შემეცნების პროცესი არის ადამიანის ცნობიერებაში გარეგანი სამყაროს ასახვა. შემეცნების მატერიალისტური გაგების თანახმად „ჩვენი ცნობიერება მხოლოდ სახეა გარეგანი სამყაროსი, და თავისთავად გასაგებია, რომ ასახვას არ შეუძლია ასახულის დამოუკიდებლად იარსებოს, მაგრამ ასახული არსებობს ამსახველის დამოუკიდებლად“.⁶

ასახვის ლენინური თეორია ფილოსოფიური საფუძველია ხელოვნების ყველა დარგისათვის. მასში მოცემულია დასაბუთება ეს-

თეტიკის უმნიშვნელოვანესი დებულებისა იმის შესახებ, რომ ხელოვნების წყარო არის სინამდვილე, რომ ყოველი მხატვრული ნაწარმოები წარმოადგენს ცხოვრების მოვლენების ასახვას. ლენინურმა მოძღვრებამ შემეცნების შესახებ გამოაშკარავა ხელოვნების თვითმიზნურობის, ავტონომიურობის იდეალისტური თეორიების სრული სიყალბე, დაასაბუთა მატერიალისტური ესთეტიკის კავშირი საზოგადოებრივი ცხოვრების, ისტორიული განვითარების, პოლიტიკური ბრძოლის საკითხებთან.

ასახვის ლენინური თეორია შემოქმედების რეალისტური მეთოდის ფილოსოფიური დასაბუთებაა.

სიმბოლისტებმა, რომლებიც ფორმალისტური ესთეტიკის პოზიციებზე იდგნენ, გადაჭრით გაილაშქრეს იდეურობის წინააღმდეგ, მაგრამ პარნასელებისაგან განსხვავებით ძირითად ესთეტიკურ პრინციპად გამოაცხადეს სამყაროს მოვლენათა შინაგანი „დაფარული“ არსის შეცნობა, რის მიღწევას, მათი აზრით, პოეტი შეძლებდა მხოლოდ და მხოლოდ ინტუიციის გზით. სიმბოლისტები გაემიჯნენ სინამდვილეს, ცხოვრებას, ისინი ისწრაფოდნენ ირეალურისკენ და ხელოვნების უცვლელ ტენდენციად ობი-

6 ვ. ი. ლენინი, ტ. 14, გვ. 75.

ექტის ადეკვატური სიმბოლოს
ძიება ალიარეს. ეს იყო მათი პო-
ეზიის მიზანი. აქედან წარმოსდგა
ამ ლიტერატურული მიმდინარე-
ობის სახელწოდებაც — სიმბოლ-
იზმი.

რამდენადაც ხელოვნება სიმ-
ბოლისტებისათვის „აბსოლუტუ-
რი კეშმარიტებისა“ და „არსებუ-
ლის მიღმა“ მდებარე ქვეყნის ხი-
ლვის საშუალება იყო, გასაგებია,
რომ მას საერთო არაფერი არ
უნდა ჰქონოდა კლასობრივ ინ-
ტერესებთან, რაიმე პოლიტიკურ
პრობლემებთან.

უიდეოების ქადაგებამ და ხელ-
ოვნების მოწყვეტამ საზოგადო-
ებრივი ცხოვრებისაგან სიმბო-
ლისტები მიიყვანა ვიწრო ინდი-
ვიდუალიზმამდე. იჩენდნენ რა
გულგრილობას საზოგადოებრივი
საკითხებისადმი, ისინი სავსებით
უგულუბელყოფდნენ ადამიანის
ძალასა და ძლიერებას, მის ისტო-
რიულ როლსა და მისიას ცხოვ-
რების წინსვლასა და განვითარე-
ბაში. სიმბოლისტები მხოლოდ
და მხოლოდ „ძლიერი“ პიროვ-
ნების, „ზეკაცი“ ადამიანის მეხ-
ოტბენი იყვნენ და ასეთად უპირ-
ველეს ყოვლისა საკუთარი პირო-
ვნება მიაჩნდათ. განდიდების მა-
ნიას ისინი ბანალობამდე მიჰ-
ყავდათ. ადამიანი სიმბოლის-
ტების შემოქმედებაში ასახუ-
ლია როგორც იზოლირებული ინ-
დივიდუმი და არა როგორც დი-
დი სოციალური მთელის წევრი.

პარტიულობის ლენინური პრი-

ნციპი მხატვარს, შემოქმედს ანი-
ჭებს დიდ ნდობას. მან უნდა ასა-
ხოს მილიონობით მშრომელი
ინტერესები და მისწრაფებებ-
„უდავოა ამ საქმეში (ხელოვნება-
ში, 5. დ.), — წერდა ლენინი, — უე-
პველად საჭიროა მეტი გასაქანი
მიეცეს პირად თაოსნობას, ინდი-
ვიდუალურ მიდრეკილებებს, გა-
საქანი მიეცეს აზრსა და ფანტა-
ზიას, ფორმასა და შინაარსს.“⁷

სიმბოლისტებს, წერდა მ. გო-
რკი, „თავი მოაქვთ ავადმყოფუ-
რი უცნაურობით, რომელიც ჩვე-
ულებრივი თვალსაზრისით აქ-
ცევს მათ დიდი პრეტენზიის მქო-
ნე ადამიანად, ექიმი-ფსიქიატრის
თვალსაზრისით — ფსიქიკურად
დაავადებულ ადამიანად, სოციალ-
ოგის თვალსაზრისით — ანაო-
ქისტად არა მარტო ხელოვნების.
არამედ მორალის სფეროშიც.
ყოველგვარი თვალსაზრისით დე-
კადენტები და დეკადენტობა მავ-
ნე მოვლენაა, რომელთანაც აუ-
ცილებელია ბრძოლა.“⁸

გორკის ეს შეხედულება ლენი-
ნური მოძღვრებიდან გამომდინა-
რეობდა და მთელი პროგრესული
ლიტერატურული საზოგადოებ-
რიობის შეხედულება იყო. მოწი-
ნავე მწერლები განსაკუთრებით
ალაშფოთა სიმბოლისტების ფორ-
მალისტურმა გატაცებამ, ბუნდო-
ვანებისაკენ მისწრაფებამ, ხელო-

7 ვ. ი. ლენინი, ტ. 10, გვ. 36-37.

8 მ. გორკი, თხზ., ტ. 23, გვ. 125.

ვნების მაღალი საზოგადოებრივი დანიშნულების უგულვებელყოფამ. ჯერ კიდევ 1859 წელს ვიქტორ ჰიუგო შარლ ბოდლერს სწერდა: „... რას აკეთებთ თქვენ პირადად, როცა ესოდენ საოცარ ლექსებს სწერთ, იმდაგვარებს, როგორიცაა „შვიდი მოხუცი“ და „დედაბერი“... თქვენ ამდიდრებთ ხელოვნების ცის თაღს ახალი, მიცვალებულივით უფერული სხივით. თქვენ ჯერ განუცდელ ჟრჟოლას იწვევთ... განმარტობით მდგარი პოეტი წინ ვერ წავა, მას გვერდით ადამიანი უნდა ჰყავდეს... კაცობრიობის ნაბიჯები — ეს ამავე დროს ხელოვნების ნაბიჯებიცაა. მაშ ასე, დიდება პროგრესს!“⁹.

სიმბოლიზმის წინააღმდეგ მკვეთრად გაილაშქრა გენიალურმა რუსმა მწერალმა ლ. ნ. ტოლსტოიმ. თავის ცნობილ წიგნში „რა არის ხელოვნება“ მან, მართალია, რელიგიური პოზიციებიდან, მაგრამ ძლიერ საინტერესოდ გაანალიზა ხელოვნების ახალი, მოდერნისტული გაგება, რომელსაც სიმბოლისტები იცავდნენ.

დიდი რუსი მწერალი ხელოვნებისაგან მოითხოვდა ხალხურობას, რეალიზმს, მაღალ იდეურობას. ამ მაღალი პოზიციებიდან მან სრულ არარაობად მიიჩნია დეკადენტური ლიტერატურა,

ნიცშეს ფილოსოფია და „მოდერნისტულ-ფორმალისტური თეორია“.

ტოლსტოის აზრით, სიმბოლისტების ხელოვნებას ახასიათებს „ძლიერ უბადრუკი გრძნობები — ხორციელი ლტოლვა, სიამაყის გრძნობა, ცხოვრებით მოწყენა. მეტად ღარიბი ფილოსოფიაა ფორმალიზმი, „ხელოვნება ხელოვნებისათვის.“¹⁰

დეკადენტების გამოსვლა აფიქრებინებდა ტოლსტოის, რომ მისმა თანამედროვე ხელოვნებამ „დაკარგა შინაარსი, ფორმის სილამაზე, გულწრფელობა, გახდა მონაგონი; მასში გავრცელდა ვადმოღება, უაზრო მშვენიერება, კი შეუძლებელია.“¹¹ დიდ ხელოვანს უკვირდა, რომ ფრანგებმა, რომლებსაც ჰყავთ სახელოვანი კლასიკოსები, გაამეფეს ბოდლერი და ვერლენი. ეს ამბავი ტოლსტოის მიაჩნდა არასერიოზულობად ხელოვნებაში, ლაზღანდარობად. „იმ საზოგადოებისათვის, — წერდა იგი, — სადაც სიმბოლისტებს გავლენა აქვთ, ხელოვნება არაა სერიოზული, მნიშვნელოვანი საქმე, არამედ გართობა და ლაყბობა.“¹²

ხელოვნებასა და ლიტერატურაში რეაქციულ-დეკადენტურ მიმდინარეობათა წინააღმდეგ წლების მანძილზე დაუნიშნავლ ბრძოლას ეწეოდა სოციალისტუ-

10 ლ. ტოლსტოი ლიტერატურის შესახებ, 1955, გვ. 402.

11 „რა არის ხელოვნება“, გვ. 102-103.

12 იქვე, გვ. 231.

რი რეალიზმის ფუძემდებელი მ. გორკი, რომლის მხატვრული აზროვნება და თვალთახედვა ყალიბდებოდა ვ. ი. ლენინის მეცნიერულ-პოლიტიკური მსოფლმხედველობის უშუალო გავლენით. ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 90-იან წლებში დაწერა მან ფართოდ გახმაურებული „პოლ ვერლენი და დეკადენტები“, რომელშიც მწვავედ გააკრიტიკა დასავლეთის, კერძოდ, ფრანგი სიმბოლისტების შემოქმედება და მეცნიერული ანალიზით ცხადყო ისტორიული და სოციალური საფუძველი, რამაც წარმოშვა და განაპირობა დეკადანსი ხელოვნებასა და ლიტერატურაში.

მ. გორკიმ შექმნა მთელი ციკლი მოთხრობებისა, რომლებიც მიუძღვნა დეკადანსის არსის მხილვას. მაგალითად, მოთხრობა „ესეც პოეტი“ შეეხება ცნობილ რუს სიმბოლისტ თედორე სოლოგუბს, ხოლო მოთხრობაში „რუსული ზღაპრები“ მან დახატა პოეტი სიმბოლისტის სმერგიაშკინის ღრმად დასამახსოვრებელი სატირული სახე. არანაკლებ მნიშვნელოვანია მ. გორკის თეორიულ-პუბლიცისტური სტატიები.

ცნობილია, რომ მარქსიზმის კლასიკოსებს კლასობრივ საზოგადოებაში ხელოვნება პოლიტიკური ბრძოლის ბასრ იარაღად მიაჩნდათ. ხელოვნება არა მარტო ასახავს ემპირიულ სინამდვილეს, არამედ კიდევაც იბრძვის მისი შეცვლისათვის და წარმოადგენს მასების აღზრდის საუკეთესო

საშუალებას. აკრიტიკებდნენ ბურჟუაზიულ რეაქციულ ხელოვნებას, თავის კაპიტალისტურ რომებში მარქსმა და ენგელსმა მოგვცეს ზუსტი ანალიზი ხელოვნების რაობისა იმ ქვეყანაში, სადაც ყველაფერი იყიდება, მათ შორის ხელოვნებაც. ხელოვნება აქ საწარმოო შრომაა და არა თავისუფალი შრომა. „მომღერალი ქალი. — წერდა მარქსი წიგნში „ზედმეტი ღირებულების თეორია“, — რომელიც თავის ხმას ყიდის საკუთარი რისკით, არასაწარმოო მუშაკია. მაგრამ იგივე მომღერალი ქალი, ანტრეპრენიორის მიერ მოწვეული, რომელიც მას ჯიქულებს იმღეროს იმისათვის, რომ გამოსტაცოს ფულები. — საწარმოო მუშაკია, რამდენადაც იგი აწარმოებს კაპიტალს.“¹³

ეყრდნობოდა რა მარქსისა და ენგელსის ესთეტიკურ შეხედულებებს და ცოცხალ სინამდვილეს, ვ. ი. ლენინმა თავის ნაშრომში მეცნიერულად დაასაბუთა, რომ „წმინდა ხელოვნება“ არ არსებობს და არც შეიძლება არსებობდეს. იგი უაზრობად თვლიდა ყველა სახის ფორმალისტურ-დეკადენტურ მიმდინარეობებსა თუ განშტოებებს. კ. ცეტკინთან საუბარში მას უთქვამს: „მე ისინი ვერ გამიგია, მე არ განვიცდი მათგან არავითარ სიხარულს“.¹⁴

13 კ. მარქსი, ფ. ენგელსი ხელოვნების შესახებ, 1937, გვ. 92, (რუს. ენაზე).

14 ლენინი კულტურისა და ლიტერატურის შესახებ, 1957, გვ. 609.

როგორც უკვე ვთქვით, ლენინი ხაზგასმით აღნიშნავდა ადამიანის აქტიურ როლს შემეცნების პროცესში, მის დაინტერესებას იმით, რომ გამოიყენოს შემეცნების შედეგები სამყაროს გარდასაქმნელად. ადამიანის ამ ქმედითს ხასიათიანაა დაკავშირებული ლენინის მოძღვრება იდეოლოგიის პარტიულობის შესახებ, ლიტერატურისა და ხელოვნების პარტიულობის ლენინური პრინციპი.

ლენინმა მოგვცა გენიალური შედარება ობიექტივისტისა და მარქსისტის. ლენინი წერდა: „როცა ობიექტივისტი ამა თუ იმ ფაქტთა წყების აუცილებლობას ამტკიცებს, მას ყოველთვის შეიძლება ფეხი დაუსხლტეს და აღნიშნული ფაქტების აპოლოგეტის თვალსაზრისზე დადგეს; მატერიალისტი ააშკარავებს კლასობრივ წინააღმდეგობებს და ამით განსაზღვრავს თავის თვალსაზრისს“¹⁵.

მარქსისტულ-ლენინური ესთეტიკა გვასწავლის, რომ ლიტერატურა არის ცხოვრების შემეცნებისა და რევოლუციური გარდაქმნის მძლავრი საშუალება. პროლეტარიატის რევოლუციური ბრძოლაში ლიტერატურის როლისა და მნიშვნელობის ეს გაგება ლენინმა განავითარა სტატიიში „პარტიული ორგანიზაცია და პარტიული ლიტერატურა“, რომელიც 1905 წელს დაწერა. ყო-

ველი ხელოვნება პარტიულია — ამტკიცებდა ლენინი. ყოველი ხელოვნება გამოხატავს ^{წინააღმდეგობას} იმ კლასებისა და პარტიების ინტერესებს. „უპარტიობის“ ლოზუნგი ლენინს მიაჩნდა ბურჟუაზიულ ლოზუნგად. „არ შეიძლება საზოგადოებაში ცხოვრობდე და საზოგადოებისაგან თავისუფალი იყო. — წერდა ლენინი, — ბურჟუაზიული მწერლის, მხატვრის, მსახიობი ქალის თავისუფლება — ეს არის მხოლოდ შენიღბული (ანდა ფარისევლურად ნიღაბფარებული) დამოკიდებულება ფულის ქისისაგან, მოსყიდვისაგან, ხასობისაგან“¹⁶.

სტატიიში „პარტიული ორგანიზაცია და პარტიული ლიტერატურა“ ლენინმა ახალი ისტორიული ეპოქის შესაბამისად დააყენა მწერლის შეგნებულობისა და მხატვრული შემოქმედების იდეურობის საკითხი. ლენინმა პირველად ჩამოაყალიბა ლიტერატურის ახალი იდეალი, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ მწერლის მხატვრული ინდივიდუალობა ორგანულად უნდა ერწყმოდეს იდეოლოგიურ მიმართულებას, რომელსაც მწერალი შეგნებულად და თავისუფლად, შინაგანი მიდრეკილების ძალით ემხრობა.

ფორმალისტური ხელოვნების წინააღმდეგ რუსეთში ენერგიულად იბრძოდა გამოჩენილი მარქსისტი გ. ვ. პლехანოვი. ნაშრომებში „ხელოვნება და საზოგადოე-

15 ვ. ი. ლენინი, ტ. 1, გვ. 480-481.

16 ვ. ი. ლენინი, ტ. 10, გვ. 40.

ბრივი ცხოვრება“ (1912-1913), „პროლეტარული მოძრაობა და ბურჟუაზიული ხელოვნება“ (1905), „ექიმ შტოკმანის შვილი“ (1910) და სხვ. მან მკაცრად გააკრიტიკა იმპერიალიზმის ეპოქის იდეალისტური ესთეტიკა და სხვადასხვა ანტირეალისტური მიმართულებანი (ნატურალიზმი, სიმბოლიზმი, იმპრესიონიზმი და სხვ.), ამასთან მარქსისტულად განსაზღვრა ხელოვნების საზოგადოებრივი როლი და მნიშვნელობა. პლენანოვმა ღრმა მეცნიერული არგუმენტაციით ცხადყო, რომ ქადაგება უიდეო „წმინდა ხელოვნებისა“, „ხელოვნება ხელოვნებისათვის“ რეაქციული იდეურობის გამოხატულებაა და ხელოვნების განვითარების ობიექტურ კანონებს ეწინააღმდეგება. მას შესანიშნავად ესმოდა, რომ ხელოვნების განვითარება შეპირობებულია საზოგადოებრივი კლასების ბრძოლით, რომ არ არსებობს უიდეო ნაწარმოები. ის ნაწარმოებებიც კი, რომელთა ავტორები გატაცებული არიან მხოლოდ და მხოლოდ ფორმით და არა შინაარსით, არა იდეით, სულერთია, ასე თუ ისე გამოხატავენ რაღაც შინაარსს და ის იქნება მათი ნაწარმოების იდეაც. კანტის მსჯელობას, რომ სიამოვნების განცდაში არ უნდა ჩაერიოს უტილიტარული ინტერესი, თორემ ის აღარაა ნამდვილი და წმინდა განცდა, პლენანოვი უპასუხებს ჩემმარტი ხელოვნების კანონების მიხედვით: „ფორმა უნდა შესაბამებოდეს შინაარსს.... ეს სა-

ვალდებულოა ყველა სკოლისათვის — როგორც კლასიკურებისათვის, ისე რომანტიკურებისათვისაც და ა. შ.“¹⁷.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია გ. ვ. პლენანოვის შეხედულებანი სიმბოლიზმის გენეზისისა და არსის შესახებ. იგი დაეყრდნო ცნობილ მარქსისტულ დებულებას, რომ შეგნებას განსაზღვრავს ყოფიერება, და ნათელიყო, რომ სიმბოლიზმი არის გარკვეული ეპოქის, გარკვეული სოციალური ვითარების ნაყოფი და არა ცალკეულ პიროვნებათა აზირობის რეზულტატი. ან შემთხვევითი მოვლენა. რეალური სამყაროს, ცოცხალი სინამდვილის უარყოფა და რაღაც მისტიკური სიმბოლოების ძიება, ამბობდა პლენანოვი, არსებითად იმას ნიშნავდა, რომ სიმბოლისტები ჩიხში მოემწყვდნენ, ვერ შეძლეს დახლართულ სოციალურ ვითარებაში გარკვევა: მათ დაინახეს საზოგადოებრივი ბოროტება, თავის ზურგზე გამოსცადეს მისი სიმწვავე, მაგრამ ვერ მიაგნეს ამ ბოროტების დაძლევის გზას. „სიმბოლიზმი ეს თავისებური მოწმობაა სილატაკისა. როდესაც აზროვნება შეიარაღებულია სინამდვილის გაგებით, მას არ ესაჭიროება სიმბოლიზმის უდაბნოში გაქრა,“ — წერდა გ. ვ. პლენანოვი წერილში „ჰენრიკ იბსენი“.¹⁸

17 გ. ვ. პლენანოვი, თხზ., ტ. 14, გვ. 198.

18 გ. ვ. პლენანოვის ლიტერატურული მემკვიდრეობა. ტ. 3, გვ. 64 (რუს. ენაზე).

რომ უფრო ნათელი გახდეს ის ობიექტური მიზეზები, რომლებმაც განაპირობეს სიმბოლისტების განხეთქილება თანადროულობასთან და ნიადაგი მოუშა-დეს მათს დეკადენტურ ესთეტიკას, მოვიგონოთ პარიზის კომუნის ეპოქა.

იმხანად ბურჟუაზიის გამარჯვების შემდეგ საფრანგეთში შეიქმნა მძიმე ატმოსფერო. გაბატონებული ექსპლოატატორული კლასები მოითხოვდნენ სრულ ნორჩილებას. ბურჟუაზია და პროლეტარიატი იარაღით ხელში ერთმანეთის პირისპირ დგებოდნენ. პროლეტარიატი აშკარად ამჟღავნებდა საბრძოლო განწყობილებას (1848 წლის ივნისის დღეები), რის შემდეგადაც დამფრთხალი ბურჟუაზია უკვე ვეღარ იცლიდა ლიბერალიზმით შენიღბვისათვის და ფიზიკური ძალის კულტს მიმართავდა. ამავე დროს საფრანგეთი ხშირად მარცხდებოდა კოლონიურ ომებში. ეს კიდევ უფრო ამძიმებდა ატმოსფეროს. დემოკრატიული და რეაქციული ძალების შეტაკების კულმინაციური წერტილი იყო პარიზის კომუნა, როდესაც საფრანგეთის პროლეტარიატმა ათღლიანი ბრძოლების შემდეგ 1871 წლის 18 მარტს კომუნა გამოაცხადა. მაგრამ კომუნას დიდხანს არ უარსებია, ბურჟუაზიამ ტიერის მეთაურობით გაანადგურა იგი და მთელ საფრანგეთში შიმშელი რეაქცია გაამეფა, ყველაფერი სცვლელ ღირებულებად

აქცია. დაეცა მორალი, მოიშალა საზოგადოებრივი კონტროლი, გავრცელდა ღალატი, გამცემლობა, სახელმწიფო საიდუმლოებების გაჟღერება ზე იყიდებოდა. ამის ერთ-ერთი კონკრეტული ფაქტი იყო „დრეიფუსის საქმე“. საფრანგეთი ყალყზე იდგა.

აანალიზებდა რა ამ ეპოქას, მ. გორკი სტატიაში „პოლ ვერლენი და დეკადენტები“ ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ საზოგადოების ერთი ნაწილი თავს შესანიშნავად გრძნობდა, ხოლო მეორე — უფრო პატიოსანი და სინდისიერი ადამიანები იტანჯებოდნენ უსამართლობისა და დაცემულობის ატმოსფეროში. ამ პატიოსან და სინდისიერ ადამიანებს სურდათ თავი დაედწიათ კატორღული ცხოვრებისაგან, ბურჟუაზიის ბატონობისაგან, ბურჟუაზიისა, რომელიც ინსტინქტისა და ძლიერის თავყანისცემის გარდა არაფერს არ სცნობდა, მაგრამ გზას ვერ პოულობდნენ და ილუპებოდნენ. ასეთ დაღუპულ ადამიანებად მიაჩნდა მ. გორკის საფრანგეთის უნიჭიერესი პოეტები პოლ ვერლენი, არტურ რემბო, სტეფანე მალარმე, რომლებსაც სულითა და გულით ეზიზღებოდათ კაპიტალისტური სინამდვილე, დაჟინებით ეძებდნენ წმინდა კუთხეს, მაგრამ ამაოდ და ბოლოს ბურჟუაზიული წყობილების მსხვერპლი გახდნენ.

„სიმბოლისტები, — წერდა მ. გორკი, — ხშირად მიდიოდნენ საკუთარი თავის წინააღმდეგ და

ილუპებოდნენ დაუქმყოფილებ-
ელნი ისე, რომ ვერაფერს პოუ-
ლობდნენ, ილუპებოდნენ შეუ-
რაცყოფილნი, დატანჯულნი გახ-
რჩნილი და გაუქუდმართებული
საფრანგეთის ცხოვრების ხმაურ-
ით, საფრანგეთისა, რომელიც
ძველად წარმოადგენდა რაინდებ-
ის, ახლა კი მსუქანი და აღვირახ-
სნილი ვაჭრების ქვეყანას, ვაჭრე-
ბისა, რომლებიც თავს გრძნობდ-
ნენ მდგომარეობის ბატონ-პატ-
რონად.¹⁹

როგორც ვხედავთ, სიმბოლიზ-
მი ფრიად თავისებური მოვლენა
იყო და მასში თავიდანვე შეინიშ-
ნებოდა შინაგანი წინააღმდეგობა-
ნი, უარყოფითიც და დადებითიც,
პროგრესულიც და არაპროგრეს-
ულიც. რა თქმა უნდა, სიმბოლი-
ზმის ესთეტიკა ყალბი და მიუღე-
ბელია, იგი ანტირეალისტური მი-
მდინარეობაა, მაგრამ ამის გამო
სიმბოლისტების გაიგივება რეაქ-
ციულ, აპოლოგეტურ ბურჟუაზი-
ულ მწერლებთან შეცდომა იქნე-
ბოდა. არ შეიძლება უარვყოთ ის
უცილობელი ფაქტი, რომ სიმბო-
ლისტები ვერ ურიგდებოდნენ
კაპიტალისტურ - იმპერიალისტურ
სინამდვილეს და უარყოფდნენ
მას, ილაშქრებდნენ მის წინააღ-
მდეგ. ეს იყო მათი შემოქმედებ-
ის პროგრესული მხარე. მეორე
მხრივ, ისინი ვერ დაუკავშირდნენ
ხალხს, ვერ დაინახეს ის ძალა,

რომელსაც უნარი შესწევდა გარ-
დაექმნა არსებული სინამდვილე,
და თუ წინათ ფრანგი იმპერიალის-
ტები მონაწილეობდნენ საზოგადო-
კომუნართა ბრძოლებში და დაინ-
ტერესებულნი იყვნენ სოციალუ-
რი პრობლემებით, პარიზის კო-
მუნის დამარცხების შემდეგ უკი-
დურეს პესიმიზმში მოექცნენ,
რადგან კომუნის დაცემა აღიქვეს
როგორც განახლების შეუძლებ-
ლობა, როგორც სანუკვარი იდე-
ალების მსხვერვა. ამან განაპირო-
ბა სიმბოლიზმის ანტირეალისტუ-
რი ხასიათი, დაცემულობისა და
სასოწარკვეთილების სულიკვეთ-
ება.

ორივე ეს მხარე სიმბოლიზმში
ორგანულად ერწყმის ერთმანეთს
და, შეცდომა რომ არ დავუშვათ,
ისინი დიალექტიკურ მთლიანობა-
ში უნდა განვიხილოთ. ამავე
დროს აუცილებელია ცალკე გამ-
ოვყოთ სიმბოლისტთა მალარმეს
თაობა, რომლის შემოქმედებაში
განსაკუთრებით ძლიერი იყო
პროტესტის ხმა. რაც შეეხება მა-
ლარმეს მომდევნო თაობას, იგი
ასრულებდა ბურჟუაზიის სოცია-
ლურ დაკვეთას და ქმნიდა ლიტე-
რატურას, რომელსაც უნდა განე-
მტკიცებინა ბურჟუაზიის თავდა-
ცითი ძალები, გამოეხატა ყაჩა-
ღური იმპერიალიზმის ინტერესე-
ბი. ამით აიხსნება, რომ ოფიცია-
ლურმა ბურჟუაზიულმა ლიტერა-

19 მ. გორკი, რჩეული თხზ., ტ. 25,
1953, გვ. 127 (რუს. ენაზე).

ტურულმა კრიტიკამ ძლიერ უარყოფითი პოზიცია დაიკავა ვერლენის, რემბოს, მალარმეს მიმართ. სამავიეროდ იმპერიალისტთა ტკივილებს მალამოდ მოეცხო შ. მორეასისა და მის თანამოკალმეთა შემოქმედება, რომელმაც ფართოდ გაუღო კარები ნიუშეს იდეებს, ანტიდემოკრატიულ და ანტიჰუმანისტურ იდეებს, შექმნა „ზეკაცის“ კულტი, კოლონიური ომების აპოლოგია. ამიტომ სავსებით მართალი იყო მ. გორკი, როცა ვერლენს, რემბოს, მალარმეს უწოდა „ბურჟუაზიის გზასადენილი შვილები“, ხოლო აპოლოგეტური ბურჟუაზიული ლიტერატურის წარმომადგენლებს — „ბურჟუაზიის ჭეშმარიტი შვილები“.

მამასადამე, სიმბოლიზმი არ ყოფილა ერთგვაროვანი მიმდინარეობა. სიმბოლისტთა შორის იყვნენ უნიჭიერესი პოეტებიც, რომელთა დეკადენტური ლექსების „ზოგად, გაურკვეველ ხმაურში გაისმოდა ჭეშმარიტად ძვირფასი და პოეტური ხმები, გულმართალი და უბრალო, როგორც ტანჯულის ლოცვა.“²⁰ ასეთი პოეტებისათვის სიმბოლიზმი იყო თავისებური პროტესტი ბურჟუაზიული სიყალბისა და მანკიერებათა წინააღმდეგ. ბევრმა მათგანმა

პოეზია ახალი ფერებით გაამდიდრა. განსაკუთრებით რემბო, ვერლენმა, რილკემ, ბლანკო-მონტანმა სხვ.

ტიპიური პრობლემების იდეოლოგიური სიმძაფრის გარკვევისას აუცილებელია მოვიმარჯვოთ ლენინური დებულება, რომელიც ჩამოყალიბებულია სტატიაში „ლევ ტოლსტოი, როგორც რუსეთის რევოლუციის სარკე“. ამ ფუნდამენტურ ნაშრომში ვ. ი. ლენინმა ცხადყო, რომ „ტოლსტოის შეხედულებათა წინააღმდეგურობა... ნამდვილი სარკეა იმ წინააღმდეგური პირობებისა, რომლებშიც ჩაყენებული იყო გლეხობის ისტორიული მოქმედება ჩვენს რევოლუციაში“.²¹

იმპერიალისტური ეპოქის იდეოლოგიური სიმძაფრის, ეპოქის წინააღმდეგურობის აშკარა გამოხატულებაა ის, რომ დასავლეთ ევროპის მოწინავე კაპიტალისტურ ქვეყნებში და რუსეთშიაც ერთი მხრივ ვითარდებოდა დეკადენტური და მეორეს მხრივ დემოკრატიულ-პროგრესული მწერლობა.

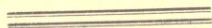
შეცდომა იქნებოდა თუ XIX საუკუნის დასასრულისა და XX საუკუნის დასაწყისის საზღვარგარეთის მთელ ლიტერატურას დეკადენტურად წარმოვიდგენდით. მწერლების ერთი ნაწილი, მარ-

20 მ. გორკი, რჩეული თხზ., ტ. 23, 1958, გვ. 134 (რუს. ენაზე).

21 ვ. ი. ლენინი, ტ. 15. გვ. 241.

თალია ინდივიდუალიზმმა, მის-
ტიციზმმა და დაცემულობის გან-
წყობილებებმა მოიცვა, მაგრამ
მეორე, ჯანსაღი ბირთვი გამოხა-
ტავდა ფართო დემოკრატიული
მასების პროტესტს იმპერიალიზ-

მის წინააღმდეგ. შეიქმნა პროგ-
რესულ-რევოლუციური ლიტერა-
ტურა, რომელიც დაკმაყოფილებულ
ლი იყო მუშათა კლასის ცხოვრე-
ბასთან და მის სასიცოცხლო ინ-
ტერესებს გამოხატავდა.

ეთიკ ზოიძე

გაშაირების ტრადიცია აჭარაში

სატრფილო ლირიკიდან აჭარაში ყველაზე უფრო გავრცელებულია შაირი. შაირების უმრავლესობა დასრულებული მხატვრული ნაწარმოებებია. შაირის ესოდენი გავრცელება და სიმრავლე მისი მხატვრული ფორმითა და შესრულების წესითაა გამოწვეული: ის ხომ ძირითადად სასიმღეროა და ხალხურ საკრავებთან ყველაზე მეტად შეგუებული.

აჭარაში შაირები უმეტესად სრულდება ხალხური საკრავების — ჭიბონისა და საზის თანხლებით. შაირთა ძირითადი თემაა ქალ-ვაჟთა ტრფილი, კლასობრივი და სოციალური ურთიერთობა, საოჯახო ყოფა, მაგრამ შაირთა მეტი წილი აჭარაში სატრფილო ხასიათისაა. სატრფილო შაირებში უმეტესწილად მოცემულია ქალის ან ვაჟის უსაზღვრო, წმინდა ტრფილი, შექებულობა სატრფოთა მიმზიდველი გარეგნობა, უმანკობა. მაგალითად,

გოგო ლოყებყირმიზაო,
რა ჯგა გედემეკილაო,
ამ ჩემ გულში ჩამიძრა და
არ ამოდის იქიდანო.¹

ან:

საყვარელო, ჭირიმეო,
ერბო ჩიმიჭიმურეო,
შენც ჰამე და მეც მაჰამე,
შენი სულის ჭირიმეო.²

გაშაირების ტრადიცია თაობიდან თაობაზე გადადის. აჭარაში კი ოსმალობის პერიოდში შაირის შესრულების ძლიერი ტრადიცია რამდენადმე შეიზღუდა ახალი იდეოლოგიის (ისლამის) დამკვიდრებისა და საერთოდ ქალის სოციალური მდგომარეობის გამო. ამან, რა თქმა უნდა, კვალი დააჩენია ხალხურ შემოქმედებას, მაგრამ ხელაღებით ვერ ვიტყვით, რომ სავსებით მოისპო გაშაირების ტრადიცია, ან აღარ იქმნე-

1 აჭარის ხალხური პოეზია, I, თბ., 1969, გვ. 115.

2 იქმნე, გვ. 112.

ბოდა სატრფიალო შაირები ამ პერიოდში. მით უმეტეს, რომ გა-შაირების ტრადიცია ძლიერია თვით ოსმალეთშიაც. მაღულად, უცხო თვალთაგან დაფარულად მაინც იქმნებოდა ხალხური შა-ირების შესანიშნავი ნიმუშები, რომლებიც ჩვენამდე უხვადაა მო-ტანილი.

ქალ-ვაჟის გაშაირების მდი-დარ ტრადიციაზე მეტყველებს გაშაირების ადგილობრივი, ხალ-ხური მრავალფეროვანი ტერმი-ნების არსებობაც. ამ ტერმინებს მთქმელთა უმრავლესობა ხშირად და ძალდაუტანებლად ხმარობს დღესაც. როგორც ცნობილია, „ზე-პირი გავრცელება ხალხური პო-ეზიისა, მისი უწიგნოდ დასწავლა და გადაცემა თავის დაღს ასვამს ტერმინოლოგიასაც“...³

გაშაირების ადგილობრივ ხალ-ხურ ტერმინად დავასახელებთ „შაირის გაქნევას“. ეს ტერმინი ფიქსირებულია ხულოს რაიონ-ის სხვადასხვა სოფელში. სოფ. ოქრუაშვილების მცხოვრები 35 წლის შაი აბაშიძე ხშირად ხმა-რობს გამოთქმას: „გოგო ბიჭს შაირს გუქნევდა“. ქალ-ვაჟის გაშა-ირებას ასე აღწერს ერთ-ერთი მთქმელი: „ბიჭი გუქნევს გოგოს ლექსს, მემრე გოგო გუქნევს, მემ-რე მეტს თუ გუბედავდა, მოახერ-ხებდა და თვითონ გოგოს ეტყოდა ლექსს“.⁴

გაშაირების ხალხურ ტერმინ-თაგან საყურადღებოა აგრეთვე: „სიტყვის შემოკვრა“, „ლოქმის შემო-გადგომა“, „დალექსება“, „გოგო-ბიჭის დაწიკება“.

მთქმელთა განმარტებით, ქალ-ვაჟის გაშაირება უფრო მეტად სატრფიალო ხასიათისა იყო. აქ-ვე უნდა აღვნიშნოთ ის ფაქტიც, რომ გაშაირების დროს ქალი-შვილი უფრო მეტ სითამამეს იჩენ-და, ვიდრე ვაჟი, თუმცა ასეთ შა-ირებს არასოდეს არ აკლდა ქალ-წულებრივი კდემა და რიდი. „გო-გოს რუჟე მოსწონდება ბიჭი, უფ-რო მშლექსებს, ვიდრე ბიჭი გუ-ბედავდა“.⁵ ეს იმით შეიძლება ავხსნათ, რომ სითამამე და გაბე-დულება საერთოდ დამახასია-თებელია მთიელი ქალისათვის.

გაშაირების შესახებ საინტერე-სო ცნობა მოგვაწოდა 85 წლის მთქმელმა ჰავა ასანის ასულმა გოგიტიძემ შუახევის რაიონის სოფ. ქიძინიძეებიდან: „შუან-თობაზე დღუკრავდით მოზიკას, დავლს, ჭიბონს. იმ დავლზე დალექსებული იყვნენ კაცები, ქალები დანანიებული, ხალხი ყველა დატაშუნებული. მემრე ერთ კუთხეში დავუდებოდით ქალები, მეორეში — კაცები და ერთმანეთს შაირში ვიწვევ-დით, ამას ჩვენ ვეტყოდით დალე-ქსებას. გაყოფილი ვიყავით ქა-ლები და კაცები. ხან კაცები დეჟ-ყებდნენ, ხან — ქალები. ორ-ორ თულათ ვიყავით დაყოფილი. ამ

3 აკ. შანიძე, ეკური ქალ-ვაჟიანი, ლიტ. ძიებანი, ტ. XI, 1958, გვ.5

4 1969 წლის ფოლკ. ექსპედიციის დღიურებიდან, გვ. 43.

5 ბათუმის სამეც.-კვლევითი ინსტ. ფოლკ. ფონდი, 1969. ე. ზოიძის მასა-ლები.

ქალებს ერთი მეთავე ყავდათ. ეს მეთავე რომ ლექსს იტყოდა, ერთი თული (რომელშიაც სამი კაცი შედიოდა) მუზანებდა, შემდეგ მეორე აართმევდა. ზოგიც ამ სიმღერის დროს სამობდა. ვინც არც მღეროდა და არც სამობდა, ის ტაშს არტყამდა“.

მთქმელის ეს ნაამბობი სრულად მოვიტანეთ, რადგანაც ეს ცნობა მეტად საინტერესოა. საინტერესოა, პირველ ყოვლისა, იმ მხრივ, რომ აჭარის ძნელბედობის ქამსაც დასტურდება ის ძლიერი ტრადიცია გაშაირებისა, რომელიც ცნობილია და გავრცელებულია მთელს საქართველოში. საინტერესოა იმ მხრივაც, რომ მთქმელის მიერ აღწერილია ხალხური ნიმუშების გუნდური შესრულების პროცესი, რომელშიაც არქაული ელემენტებია დაცული. ეს ის პერიოდია, როცა გუნდიდან უკვე გამოყოფილია დამწყები, კორიფე, რომელსაც აქ ხალხური ტერმინოლოგიით „მეთავე“ ჰქვია.

მონაწილეთაგან ყველას თავისი ფუნქცია აქვს განაწილებული: დამწყები, კორიფე — „მეთავე“, რეჟერენის შემსრულებელნი — „დამნაიებელნი“, ხოლო ვინც არც მღეროდა და არც ცეკვავდა, „დამტაშუნებელნი“. საერთოდ ვაშაირებას კი ხალხური მთქმელი „დალექსებას“ ეძახის.

მაინც სად შეიძლებოდა შეხვედროდა ერთმანეთს ქალი და ვაჟი? ჩვეულებრივ, საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში

ქალ-ვაჟი ერთმანეთს ხედებოდა ხატობა-დღეობებზე, ებში, სახალხო დღესასწაულებზე. ასევეა ჩვენს ქვეყანაში აც. გარდა ქორწილებისა, სახალხო შეკრებულებისა, შეხვედრა, გაცნობა ხდებოდა აჭარაში ფართოდ გავრცელებულ სახალხო დღესასწაულზე „შუამთობაზე“. წლის განსაზღვრულ დროს, ზაფხულში, როცა ძირითადი საზაფხულო სამუშაო სამუშაოები მოთავსებული იყო, საზაფხულო საძოვრებზე იკრიბებოდა სოფლის მოსახლეობა, განსაკუთრებით ახალგაზრდობა. მხიარულობდნენ, მღეროდნენ, ცეკვავდნენ. ამ დროს ქალ-ვაჟი მალულად უჭვრეტდა ერთმანეთს, მათ შორის იბმებოდა სიყვარულის ის უხილავი სიმები, რომლებიც შემდეგ მტკიცედ აკავშირებდა მათ. „გოგო-ბიჭი ერთმანეთს გეშაირებოდა მთაში, ერთმანეთს სიტყვას შემოკრავდნენ სიყვარულის მგონე“. არ შეიძლება რეალური საფუძველი არ ჰქონოდა საკმაოდ გავრცელებულ შაირს:

შუამთობა მუაწია,
მინდა წევდე თაშია,
ჩვევრიო გოგუებში,
ხელი მოვდეა თმაშია.⁷

6 ბათუმის სამეც.-კვლევითი ინსტ. ფოლკ. ფონდი, 1971, ე. ზოიძის მასალები.

7 ბათუმის სამეც.-კვლევითი ინსტ. ფოლკლ. ფონდი, საქმე № 86, გვ. 16.

ვაჟს იმედი აქვს, რომ კარგსა
და ლამაზ ქალს სწორედ იქ,
მთაში შეხვდება:

ქალო, ქალო, ლაო,
ლოყაფანდლო,
შამევეარი თასა,
იქ ვიშოვდი ქალსა,
ლამაზსა და კარგსა.⁸

8 იქვე, გვ. 16.

ამრიგად, გაშაირების ტრადი-
ცია აჭარაში ისევე ძლიერია, რო-
გორც საქართველოს სხვა რეგიონ-
ებში. დამახასიათებელია სატ-
რფილო შაირთა სიუხვე. შა-
ირთა სიმრავლე კი განაპირობა
მისმა მხატვრულმა ფორმამ და
შესრულების წესმა.

აღმსარება ჩავლივხიდი

ს ა ჯ ი რ ო წ ი გ ნ ი

თბილისის სახელმწიფო უნი-
ვერსიტეტის გამომცემლობამ ახ-
ლახან გამოსცა პროფ. ა. ჭილაიას
წიგნი: „ლიტერატურისმცოდნე-
ობის ძირითადი ცნებები“.

ეს წიგნი დაეხმარება როგორც
სტუდენტებს, ისე ლიტერატურის
თეორიით დაინტერესებულ მკით-
ხველებს.

წიგნის ასეთი შეფასების საფუ-
ძველს გვაძლევს ის, რომ მასში
განმარტებულია ლიტერატურის
მეცნიერების ისეთი ძირითადი
ცნებები, როგორიცაა მხატვრუ-
ლი ლიტერატურის სპეციფიკა
(სახე), ხელოვნების ესთეტიკური
მნიშვნელობა, ტიპიურობა, ხალ-
ხურობა, პარტიულობა, სოციალი-
სტური რეალიზმი, ლიტერატუ-
რული მიმართულებანი და სხვ.

წიგნი ემყარება მარქსისტულ-
ლენინური ესთეტიკის საფუძე-
ლებს და მასში თანმიმდევრულად
არის გატარებული კომუნისტური
პარტიულობის პრინციპი. ავტო-
რი დეტალურად გვაცნობს ვ. ი.
ლენინის სახელმძღვანელო წე-
რილს — „პარტიული ორგანიზა-
ცია და პარტიული ლიტერატუ-
რა“. ამ წერილში ლენინი ცხად-
ყოფს ბურჟუაზიული ლიტერა-
ტურის უპარტიოების ლოზუნგის
სიყალბეს და უჩვენებს, რომ უპა-
რტიოების ლოზუნგი ეს არის ბუ-
რჟუაზიული ლიტერატურის პარ-
ტიულობის შენიღბული ქადაგება.
ლენინმა ამხილა ეს დემაგოგიური
ლოზუნგი და მას დაუპირისპირა
ლიტერატურის კომუნისტური
პარტიულობის პრინციპი, რაც
ნიშნავს მშრომელი ხალხის, მუ-

შათა კლასის თვალსაზრისზე აშკარად და პირდაპირ დგომას.

ვ. ი. ლენინი წინასწარმეტყველებდა, რომ მომავალში შეიქმნება საბჭოთა ლიტერატურა, რომლისთვისაც დამახასიათებელი იქნება სოციალისტური იდეულობა და ხალხურობა. ლენინის ეს წინასწარმეტყველება ახდა. ლენინმა გააფრთხილა ლიტერატურის მუშაკები, რომ არ შეიძლება ლიტერატურის საქმის გათანაბრება სხვა საქმიანობასთან, აქ „უშეველად საჭიროა მეტი გასაქანი მიეცეს პირად თაოსნობას, ინდივიდუალურ მიდრეკილებას, გასაქანი მიეცეს აზრსა და ფანტაზიას, ფორმასა და შინაარსს“. ამ პრინციპების გატარებამ უზარუნველყო „თანამგზავრების“ გადასვლა საბჭოთა პლათფორმაზე და ხელი შეუწყო ერთიანი საბჭოთა მწერლების კავშირის შექმნას. ახლახან ჩატარდა ამ კავშირის მეხუთე ყრილობა, რომელმაც კიდევ უფრო შეამჭიდროვა მწერალთა კავშირის რიგები სკკპ 24-ე ყრილობის ისტორიულ დადგენილებათა წარმატებით განხორციელებისათვის.

უდაოდ მოწონებას იმსახურებს ის ფაქტი, რომ პროფ. ა. ჭილაია ვრცლად ეხება ტიპიურობის საკითხს. მიაჩნია რა იგი ლიტერატურის საგერბო ნიშნად, ავტორი წერს: ტიპში გარკვეული სოციალური ჯგუფის ძირითადი თვისებების, ხასიათის, ქცევისა და განწყობილების ერთობლიობაა წარმოდგენილი (გვ. 451).

ჩვენ აქ მხოლოდ ერთი შეხედვნი გვაქვს: ავტორი უფრო ვრცლად უნდა შეხებოდეს ტიპიურობის დოკუმენტს, როგორცაა ეურნალ „კომუნისტის“ სარედაქციო წერილი „ლიტერატურასა და ხელოვნებაში ტიპიურის საკითხისათვის“.

წიგნში კარგადაა დახასიათებული სოციალისტური რეალიზმი. ეს არის ისეთი შემოქმედებითი მეთოდი, რომელიც მხოლოდ საბჭოთა ლიტერატურასთან არის დაკავშირებული. ეს მეთოდი მთავარ ყურადღებას უთმობს სინამდვილის გამოხატვას მის რეველუციურ განვითარებაში, ხოლო აჩვენო სინამდვილე, ეს ნიშნავს, აჩვენო ბრძოლა ძველსა და ახალს შორის, მზარდსა და მომავლადის შორის, და რაც მთავარია, ამ ბრძოლაში აჩვენო ახლის გარდუვალადი გამარჯვება. ეს კი შესაძლებელია, რადგან სოციალისტური რეალიზმის სულსა და გულს, მის დასაყრდენს წარმოადგენს კომუნისტური პარტიულობის პრინციპი, რაც, ვიმეორებთ, კარგად არის გაშუქებული სარეცენზიო ნაშრომში.

ამ მთავარ ფუძემდებელ ცნებებთან ერთად მოცემულია განმარტებები ისეთი ელემენტარული და მარტივი თეორიული ცნებებისა, როგორცაა აკროსტიხი, ალეგორია, ალიტერაცია, ბარბარიზმი, ტრადიცია, გროტესკი, დაქტილი, ვერსიფიკაცია, თეორი ლექსი, იგავ-არაკი, ომონიმი, სტილი, ტერფი, ურბანიზმი, ფორმა-

ლიზმი, ჩახრუხაული, სონეტი, ჰიპერბოლა და სხვა მრავალი. ამასთან თითოეულ ცნებაზე მოტანილია სათანადო ლიტერატურული სადემონსტრაციო მასალა. ასეთ მასალად გამოყენებულია როგორც რუსული, ისე მსოფლიო ლიტერატურის შედევრები, ცხადია, უმეტესად მოშველიებულია მასალები ქართული ლიტერატურიდან, განსაკუთრებით იაკობ ცურტაველის, შოთა რუსთაველის, დავით გურამიშვილის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილიასა და აკაკის, ვაჟას, გალაკტიონ ტაბიძის, ლეო ქიაჩელის, კონსტანტინე გამსახურდიასა და სხვათა შემოქმედებიდან.

აქვე უნდა დავსძინოთ, რომ ავტორი ეყრდნობა და ჯეროვნად იყენებს აგრეთვე სხვა მეცნიერთა კრიტიკულ ლიტერატურას, რომლებსაც მიუთითებს ცალკეული ცნების დეფინიციის დროს (კ. კეკელიძე, ალ. ბარამიძე, გ. ჯიბლაძე, აკ. გაწერელია, ს. ჭილაია, მ. დუდუჩავა და სხვ.).

წიგნი დაწერილია კარგი ქართული ლიტერატურული ენით და ხალისიანად იკითხება.

გვსურს მივუთითოთ ზოგიერთ ჩრდილოვან მხარეზე.

1. წიგნში გამოტოვებულია ზოგიერთი ძირითადი ცნება: დეტალი, ალიტერაციის კოეფიციენტი, მხატვრულობის კრიტერიუმი, ლიტერატურის მკოდნობის ისტორიოგრაფია, მხატვრული ოსტატობა და სხვ. მეორე გამოცემაში ამათი განმარტება და შეტანა აუცილებელია.

2. ნოველის დეფინიციაში ხაზი უნდა გასმოდა მის ერთ არსებით ნიშანს, როგორცაა, მოულოდნელი გარდაქმნები ანუ პერაპეტიები.

3. ვარკვეული უნდა ყოფილიყო, რატომ ქვია ურთიმო ლექსთეორი ლექსი.

4. წიგნს ბოლოში უნდა დართოდა წარმოდგენილი ცნებების საძიებელი.

5. კარგი იქნებოდა წიგნს დართოდა გამოყენებული ლიტერატურის სია.

დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ პროფ. ა. ჭილაის წიგნის გამოცემა დროული და დიდად სასარგებლო საქმეა.

გვჩქრობთ, ეს წიგნი დაშვებული უნდა იქნას სტუდენტებისათვის დამხმარე სახელმძღვანელოდ.

ხედიხარ

მედიკალური
განათლების

მედიკალური

პლანეტა რაჩიკა

ო, ეგ

ფეხბურთი!

ჩვენმა სათაყვანებელმა გუნდმა კვლავ წააგო. მეორე დღეს დაწესებულებაში ყველა მუშაკს შავი პერანგი და შავი წინდები ეცვა, შლაპაც ამავე ფერისა ეხურა. ერთი სიტყვით, მუშაობის განწყობილება არც ერთ მათგანს არ ჰქონდა, მაგრამ მოგეხსენებათ, სამსახური სამსახურია!...

— მაშ, კვლავ წავაგეთ?! — გვეკითხა სახეგაბადრულმა უფროსმა.

— სისხლი გაგვიშრეს! — აწუწუნდა მოადგილე.

— ფეხბურთის მომგონის ოჯახი დაიქცეს! — ანათემა გაუგზავნა რაციონა-

ლიზატორთა ბიუროს თავმჯდომარემ. — მაგ წყეულისათვის მეუღლე დავკარგე, მერმე როგორი მეუღლე!..

— მე კი თავს ვკარგავ! — გააწყვეტინა სიტყვა ბულალტერმა. — ალბათ, მალე ციფრებიც გამიფრინდება ხელიდან.

— უბედურება ისაა, რომ შენი პროფესიის მუშაკები კისრამდეა, ძამიკო, — თქვა მოანგარიშემ, — ხოლო ფეხბურთელი სანთლით საძებნი გავვიხდა. აფსუს, რომ ქვეითებს შევალე ჩემი ახალგაზრდობა. უპ, როგორი მაგარი თავი მქონდა — ნალიიდან გადმოგდებულ კვასს ვუშვარდი.

— ჩორტ პობერი, ხმა არ გამაგონო! — მოიშველია რუსული უფროსმა.

— განცხადება დავწეროთ! — ინსტინ-

ქტურად წამოვიძახე. — ჰკუთ ვასწავ-
ლოთ!

— მაგი უშველის საქმეს? — ხელები
გასავსავა ურთიერთდახმარების სალა-
როს ხაზინადარმა. — გაცხადება კი
არა, თოფი ესროლე თუ გინდა. არ უნ-
დათ თამაში, ბატონო, არ უნდათ. მინ-
დორზე სეირნობა უმჯობესი არ არის?

— თუ ასეა გუნდიდან უნდა წავიდ-
ნენ, — მოვითხოვე მე.

— მაშინ ვინაა წააგებს? — მომახა-
ლეს პასუხი.

— ასეთი აფორისტული მსჯელობით
შორს ვერ წავალთ. მოდი სერიოზუ-
ლად ვისაუბროთ, — წამოვყეენ წინა-
დადება. — პატივცემულო ბიკენტოვი,
თითქოს თქვენ გუნდის უფროსი და
მწვრთნელი ბრძანდებით. ეს წოდებები
ხომ ეკვივალენტურად შეესაბამება
თქვენს თანამდებობას. ჰინრიხ, შენ —
მიუღებრუნდი რაციონალიზატორთა ბი-
უროს თავმჯდომარეს, — მსაჯობა იკ-
ისრე, რამდენადაც ყველაფერს უკუღმა
ხედავ. მე კი სპორტული კორესპონდენ-
ტი ვიქნები.

— ჩვენ, ჩვენ?! — მოუთმენლად წა-
მოიძახეს სხვებმა.

— ფეხბურთელები! — ბრძანა ბიკენ-
ტოვიჩმა. საკუთარ ყურებს აღარ დავუ-
ჯერე და ისევ ვიკითხე:

— როგორ ბრძანეთ?

— ფეხბურთელები იქნებიან-მეთქი.
ფეხბურთე-ლე-ბი, — დამარცვლა ჩემ-
მა რისხვამ, — სულ თხუთმეტნი ვართ
არა? მაშ ასე, მეკარე, ესე იგი № 1,
ალისტრახო იქნება...

— მღუპავთ, ბატონო! — წამოიძახა

ამის გამგონე მოადგილემ, — ყველაფე-
რი ჩემს კისერზე გადატყდება. გემუღა-
რებით, ბიკენტოვიჩ, სამ ნომრად მაინც
დამაყენეთ. მგლის მუხლი მაქვს...

— არავითარ შემთხვევაში: ჩემი მო-
ადგილე მხოლოდ და მხოლოდ № 1 უნ-
და იყოს, — სტიციეს კატეგორიული
უარი ალისტრახოს. — ორ ნომრად რო-
მეო გამოდგება, სამად — არტურა, ოთ-
ხად — ჰიპოკრატე, ხუთად — ძუკუ,
ექვსად — ევსევი ექვსეულიძე, შვიდად —
რიგოლეტო, რვად — კონსტანტინე... ჰო,
ცხრად ჰერაკლე, ათად — გუგუ, ხოლო
თერთმეტად — ტამანგო.

— მე რატომ გამომტოვეთ, ბიკენტო-
ვიჩ? — იკითხა ვაჟა ქართველიშვილმა.

— შენი სახელი და გვარი არ მომ-
წონს. ფეხბურთელისათვის ცუდად
ჟღერს.

— გვერდით მსაჯად დავნიშნოთ, ცო-
დვაა, — შევევედრე გუნდის დამ-
კომპლექტებელს, — მაინც ვერაფერს
ხედავს, ისე საუცხოოდ უსტვენს.

— მაშ, კარგი, — ისევ გავიგონე და-
უჯერებელი რამ.

— გუმანით ვხვდებოდი, როგორ
აღივსო შურით ორი ნომერი თერთმე-
ტისადმი, ოთხი — ათისადმი, ექვსი —
ცხრისადმი და ასე შემდეგ, მიუხედავად
იმისა, რომ დუბლიორი არავინ ჰყავდათ.
ასეა ყოველთვის: რატომღაც საკუთარი
მაისურის ციფრი არავის მოსწონს.

მე კი რესპექტებელური თანამდებობა
ჩავიგდე ხელთ — სპორტული კორეს-
პონდენტობა. ხუმრობა საქმეა? უფ-
ლება მომენიჭა შეკითხვები დავუსვა

უფროსს და კედლის გაზეთში გამო-
ვაქვეყნო. იქნებ მასში მაინც მაღირსონ
ადგილი და წერილი წინადადებად არ
აქციონ...

— ჰო, რა ექნათ ახლა ჩვენი?—გამო-
მარცვია ბიკენტოვიჩის დაგუბულმა ბან-
მა.

— ვისაუბროთ, — შევახსენე მას,
— ჩემი საქმეა კალამი და ბლოკნოტი,
თქვენი — პასუხი და მოსაზრებები.

— ფეხბურთელებს რაღა ვუყოთ?

— საწვრთნელად გავგზავნოთ დაუ-
ყოვნებლივ. პირველ რიგში ფიზიკურ
მომზადებას უნდა დაეთმოს ყურადღე-
ბა.

— სმენა! — გაისმა ბიკენტოვიჩის
ბრძანება. — რომეო, შენ გვეალება
„მზიურის“ ზოგნა. შენ, არტურ, „ატე-
უფს“ მოუტან ჩემს სიდედრს... აი, რე-
ცეპტიც. ჰიპოკრატე რკინიგზის სადგუ-
რში თბილისამდე ბილეთს ამიღებს. რუ-
კუ ჩვენი მანქანის სათადარიგო ნაწი-
ლებისათვის იზრუნებს. ევსევი „ბორ-
ჯომს“ მოგვიმარაგებს. რიგოლეტო
ტაქსს დაიჭერს სადმე, კონსტანტინე და
ჰერაკლე — სახლმმართველს, ძუკუ და
ტამანგო სახლმმართველობის ინჟინერს.
საღამოს ექვს საათზე ყველანი ჩემთან
გამოცხადდებით. მარცხნისაკენ! ნაბი-
ჯით იარარს!..

* * *

კაბინეტში ელიტური კვარტეტი დარ-
ჩა. სეარძელში ბიკენტოვიჩმა დაიკავა
ადგილი, ჩემს მარჯვნივ — ჰაინრახმა,
მარცხნივ კი — ვუჰა.

— პატივცემულო მწვრთნელო — და-
ვიწყე მე, — რა არის თქვენი გუნდის
წარუმატებლობის ძირითადი ფაქტორი?

— კერძოდ, ის რომ ჩემი ბიჭები

სრულიად უცხო ამბებით არიან გარ-
თული. ბოლოს მოვეუდებ... მელნიკო-
ვაში გადავიყვან მაგათ, მეორედ
მესამეში, მესამედან — მეოთხეში...
შეიძლება ნაკრების მწვრთნელად
დამნიშნონ.

— მაპატიეთ, მაგრამ თქვენი ფრა-
ზები პარადოქსია! — წამოვიძახე.
მე კი საკუთარი საქმის მგზნებარე პატ-
რიოტი მეგონეთ...

— გესმით, რას ნიშნავს კონფიდე-
ნციალური ჩანაფიქრი? — თვალი დამი-
ბრიალა ბიკენტოვიჩმა, — ჩემპიონი ყვე-
ლას შეუძლია გახდეს, ხოლო აუტსაი-
დერი — ერთეულებს.

— გვლუპე, ბიკენტოვიჩი?!

— პირიქით, ბოლოს და ბოლოს ვინ-
მემ ზომ უნდა იხსნას ამდენი გულშემა-
ტკივარი ვაი-ვიშისაგან. გეკითხებით,
უმჯობესი არ არის საერთოდ არ გვეა-
ვდეს გუნდი, რომელიც ყოველთვის
აგებს? მაშინ ნაკლებად დაინახავდით
შავპალტუხიანსა და შავპერანგაინ
მამაკაცებს. არც ამდენი განქორწინება
და შიზოფრენია იქნება.

— გამაღობთ, — წავილულულუე მე
და ამჯერად „მსაჯს“ მივმართე:

— რა არის პენალტი?

— სასჯელის უკიდურესი ზომა! —
წამოვიძახა მან.

— როდის მიმართავთ მას?

— როცა მომესურვება, ხოლმე.

— ეს როგორ?!

— როგორ და უბრალოდ. თუ ვინმე
არ მომეწონა, ფეხსაც არ გავანძრევინებ.
ჯარიმებს ჯარიმებზე წავეწყობ, თერთმე-
ტმეტრიანსაც მოვეუხაზავ, ხმასაც არ ამ-

— ვერა, პატივცემულო, თამაშგარე
მდგომარეობაში აღმოვჩნდი.

— შენ დაიჭირე ტაქსი? — ახლა რი-
გოლეტოს მიუბრუნდა.

— ტაქსი ვერა, მაგრამ სამაგიეროდ
ჩიტი მოგიყვანეთ.

— დიდი მოუქნელი ვინმე ხარ... ჰო,
კონსტანტინემ — რა უყო სახლმმართ-
ველს?

— ვერაფერი, ბიკენტოვიჩი, ისეთი
ფინტები გამოიყენა, ხახადაღებული და-
ვრჩი. აი, ვინ უნდა იყოს ცხრა ნომერი!..

— ფეხბურთი არ გამაგონოთ-მეთქი,
კრინტი არ დაძრათ! მე თქვენ გასწავ-
ლით ჰკუას! — თქვა და გეასწავლა

კიდევაც — თავად დაიწყო სტადიონზე
სირბილი. ჩვენ კი მატჩების წინ მოყე-
ულ მივლინებებში გვამგზავრებდა.

გიორგი მთელი

* * *

როგორც ყოველთვის, ჩვენმა საყ-
ვარელმა გუნდმა კვლავ წააგო. გორე
დღეს დაწესებულებაში ყველა მაშკაცს
შავი პერანგი და შავი წინდები ეცვა,
შლაპაც ამავე ფერისა ეხურა, პეკერ-
დზე კი ბიკენტოვიჩის შავარშია მოვ-
ლებული სურათები მიებნია. ორ-
მაგი ტრაგედიით თავზარდაცემული მუ-
შაობის თავი სადღა გვექონდა, გრამ
მოგეხსენებათ, სამსახური სამსახურ იყო...

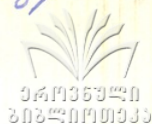

ფან 40 ჯვ.

მისი 7807/87

კუთხედი 5

დღ. წყ. წიგნი

3

**ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

„ЧОРОХИ“

**ОРГАН СОЮЗА СОВЕТСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ**

ИНДЕКС 76118